

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОНДАР ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ

УДК 378.048.2:658(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ
У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О. В. Бондар

Науковий керівник – **Сущенко Андрій Віталійович**
доктор педагогічних наук, професор

Запоріжжя – 2019

АНОТАЦІЯ

Бондар О.І. Формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

У дисертації запропоновано нове вирішення проблеми формування у магістрів-менеджерів інформаційної культури. Актуальність теми підтверджується наявністю низки суперечностей за цим напрямом, зокрема: між необхідністю врахування індивідуального рівня інформаційної культури магістрантів та недосконалим характером діагностичних ресурсів закладів вищої освіти в цьому питанні; вимогою до менеджерів організацій як лідерів цифрових інновацій у професійній діяльності та недостатнім темпом оновлення змісту навчання в аспекті інформаційних технологій; конкретним характером системи підтримки прийняття управлінських рішень, використання корпоративних інформаційних систем й автоматизації бізнес-діяльності в сучасному менеджменті та відірваністю навчальних практик магістратури від реалій виробничих і соціальних процесів.

Обґрунтовано, що інформаційна культура менеджера – це професійна якість, яка характеризується компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному й етично-правовому аспектах інформаційної діяльності та робить можливим ефективне отримання, обробку, зберігання й передачу інформації при виконанні виробничих функцій.

Встановлено, що, незважаючи на забезпечення законами України нормативного аспекту процесу формування інформаційної культури магістрів-менеджерів та наявність у нормативній та варіативній частинах навчальних планів підготовки магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» дисциплін, пов'язаних з формуванням цієї професійної якості, загальний стан їхньої інформаційної культури залишається

незадовільним. Так, виявлено, що в значній кількості магістрів-менеджерів майже відсутні вміння аналізу та синтезу інформації, її критичного оцінювання; немає мотивації до оволодіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, відсутні знання щодо програмних засобів, розроблених безпосередньо для здійснення управлінської діяльності, а також розуміння правил, які регулюють обмін інформацією в суспільстві.

Аналіз наявних ідей і моделей формування описаних аспектів інформаційної культури менеджерів під час навчання в магістратурі виявив, що перспективним напрямом удосконалення процесу формування інформаційної культури є підвищення уваги до набуття практичних умінь з використання інформаційно-комунікаційних технологій, систем управління проектами та систем управління базами даних. При цьому під час формування в магістрів-менеджерів інформаційної культури доцільною є підготовка їх до використання «хмарних» сервісів та індивідуальних мобільних пристроїв з професійною метою.

Зважаючи на виокремлені суперечності й реальний стан післядипломної освіти менеджерів в аспекті формування інформаційної культури, констатовано, що доцільною є розробка відповідних педагогічних умов та інноваційної моделі.

Обґрунтовано, що необхідною передумовою ефективного формування інформаційної культури менеджерів у системі післядипломної освіти є створення закладом вищої освіти колективного інформаційного середовища, головною метою якого є підвищення ефективності методичного супроводу навчального процесу.

Педагогічними умовами формування інформаційної культури магістрів-менеджерів виступають:

- стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки менеджерів;

- активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної

діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями;

– розширення спектру освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами та базами даних;

– упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО;

– культивування норм інформаційної етики в освітній і практичній управлінській діяльності в ході аудиторної та позааудиторної роботи.

Названі умови створюються за рахунок впровадження авторської моделі відповідного процесу, яка інтегрує чотири етапи.

На підготовчому етапі відбувається створення та налаштування інформаційного середовища ЗВО на основі LMS Moodle, обмін досвідом використання цього середовища між викладачами, а також активізація пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів.

Базовий етап передбачає обмін між магістрами-менеджерами досвідом використання інформаційних систем у професійній діяльності, оновлення їх базових знань у галузі роботи з інформацією, формування умінь використання в професійній діяльності сучасних систем управління проектами та базами даних.

Відмітною рисою самостійно-пізнавального етапу є активне використання магістрами-менеджерами інформаційного середовища ЗВО, а також зворотний зв'язок з викладачами за допомогою Skype.

Контрольний етап присвячений підбиттю підсумків процесу формування інформаційної культури менеджерів організації завдяки комплексній діагностиці її рівня.

При цьому на кожному з етапів зроблено акцент на нормах інформаційної етики управлінської діяльності.

Установлено, що критеріями сформованості інформаційної культури менеджерів організацій є:

- когнітивний, показниками якого є знання термінології у сфері інформаційного забезпечення управлінської діяльності, а також рівень комп'ютерної грамотності;
- технологічний, показником якого є вміння та навички використання сучасних інформаційних систем і засобів у професійній діяльності;
- мотиваційно-ціннісний, показником якого є активність в інформаційній діяльності на основі стійких професійно-пізнавальних потреб та інтересів;
- етично-правовий, показниками якого є знання законів і правил, що регулюють використання інформації у професійній діяльності, а також дотримання норм інформаційної етики.

На основі критеріїв і показників розроблено й стандартизовано методичку оцінювання інформаційної культури магістрів-менеджерів. До її складу увійшли декілька взаємодоповнюючих засобів оцінювання: завдання на створення бази даних; комп'ютерний тест знань; завдання на використання систем управління проектами; тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності»; тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики».

Створення методички передбачало: проведення пілотного дослідження з метою отримання характеристик рівнів прояву інформаційної культури студентів (високий, середній, низький) та обчислення індексу інформаційної культури магістрів-менеджерів з урахуванням питомої ваги визначених компонентів.

Ефективність педагогічних умов і моделі формування інформаційної культури магістрів-менеджерів у 2015–2017 рр. перевірено під час педагогічного експерименту, тривалість якого зумовлена терміном навчання (три семестри) за освітньою програмою «Менеджмент організацій і адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент».

Проведена формувальна робота істотно вплинула на рівень сформованості інформаційної культури здобувачів освіти експериментальної групи.

Зокрема, на констатувальному етапі експерименту порівняння індексу інформаційної культури магістрів в експериментальній та контрольній групах за критерієм Манна-Вітні засвідчило відсутність розбіжностей за когнітивним, технологічним, етично-правовим, мотиваційно-ціннісним критеріями, а також інформаційною культурою в цілому. Разом з тим порівняння магістрів-менеджерів двох груп наприкінці експерименту довело існування статистично значущої різниці між експериментальною та контрольною групами за всіма критеріями інформаційної культури на рівні значущості $p < 0,05$.

Зіставлення результатів діагностики інформаційної культури в експериментальній групі на початку та наприкінці експерименту з використанням критерію знаків ($p < 0,05$) дало змогу стверджувати, що рівень названої професійної якості в цій групі підвищився за всіма критеріями. У контрольній групі статистично достовірного підвищення індексу інформаційної культури зафіксовано не було.

Отже, отримані в педагогічному експерименті дані довели, що в експериментальній групі порівняно з контрольною, формування інформаційної культури було більш ефективним, що підтверджує доцільність впровадження авторської моделі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено в підготовку менеджерів організацій: уточнені компоненти освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» (освітня програма «Менеджмент організацій»); оновлені навчально-методичні комплекси дисциплін «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією» (зокрема, модулі «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних») та «Управління проектами» (зокрема, модуль «Системи управління проектами»); рекомендації щодо підготовки й презентації стартапів і бізнес-проектів з використанням інформаційних систем управління в ході самостійної роботи магістрів.

Серед перспективних напрямів досліджень – екстраполяція досвіду використання гаджетів у програми підготовки менеджерів організацій та більш посилене вивчення традицій формування інформаційної культури менеджерів в інших країнах.

Ключові слова: інформаційна культура, менеджери організацій, педагогічні умови, післядипломна освіта, магістерська підготовка.

ANNOTATION

Bondar O.I. Formation of information culture of managers of organizations in postgraduate training.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Classical Private University, Zaporizhia, 2019.

The dissertation presents a new solution to the problem of formation of masters-managers of information culture.

The urgency of the topic is confirmed by the presence of a number of contradictions that reduce the quality of the formation of masters-managers of information culture. In particular, it is a contradiction between: the need to take into account the individual level of information culture of masters and the imperfect nature of the diagnostic resources of higher education institutions in this issue; the requirement for managers of organizations as leaders of digital innovations in professional activity and the insufficient rate of updating the content of training in the aspect of information technology; the specific nature of the system of support for making managerial decisions, the use of corporate information systems and the automation of business activities in modern management and the separation of the master's degree training practices from the realities of production and social processes.

It was substantiated that the information culture of a manager is a professional quality, which is characterized by competences in the cognitive, technological, value-motivational and ethical and legal aspects of information activity and enables efficient reception, processing, storage and transfer of information in the performance of operations functions.

It was established that although the normative aspect of the process of formation of information culture of masters-managers was provided by the laws of Ukraine, and in the normative and variational part of the curricula for the training of masters of specialty 073 "Management" there were disciplines related to the formation of this professional quality, the general state of their information culture is unsatisfactory. Thus, it was found that a large number of the master's degree managers did not have an ability to analyze and synthesize information, its critical assessment; there was no motivation to master modern information and communication technologies, knowledge about software developed directly for the implementation of management activities; understanding of the rules governing the exchange of information in society.

The analysis of existing ideas and models of formation of the described aspects of the information culture of managers during the master's degree training found that the promising direction of improving the process of formation of information culture was to increase attention to acquiring practical skills in the use of information and communication technologies, project management systems and database management systems. At the same time, during the formation of masters-managers of information culture it is expedient to prepare them for the use of "cloud" services, as well as individual mobile devices for professional purposes.

Taking into account the isolated contradictions and the real state of postgraduate education of managers in the aspect of the formation of information culture, it was stated that it was expedient to develop appropriate pedagogical conditions and innovation model.

It was substantiated that the necessary prerequisite for effective formation of information culture of managers in the system of postgraduate education is the creation of the collective information environment by a higher education institution, the main purpose of which is to increase the effectiveness of methodological support of the educational process.

Pedagogical conditions for the formation of information culture of masters-managers are:

- stimulating the intensity of the exchange of experience in the formation of information culture between teachers who provide the quality of the information component of master's degree training of managers;

- cultivating the cognitive interest at students taking into account the peculiarities of the

individual patterns of the information component of professional activity with the further orientation of the content of education for the renewal of basic knowledge, skills and abilities in the field of work with information and its carriers;

- expanding the range of educational tasks and key competencies in the application of project management systems and databases;

- organizing the cognitive activity of masters-managers, aimed at fulfilling the tasks of independent and research work using the potential of the information environment of a higher education institution;

- accentuation during the educational process on the norms of informational ethics of management activities.

These conditions are created by introducing the author's model of the corresponding process, which integrates four stages.

At the preparatory stage, the creation and configuration of the information environment of a higher education institution based on the LMS Moodle, the exchange of experience in the use of this environment among teachers, as well as the activation of cognitive activity of masters-managers.

The basic stage involves the exchange between masters-managers of the experience of using information systems in professional activity, updating their basic knowledge in the field of work with information, developing skills in the use of modern project management systems and databases in professional activity.

A distinctive feature of the self-cognitive stage is the active use by masters-managers of the information environment of a higher education institution, as well as feedback from teachers through Skype.

The control stage is devoted to the summing up of the process of formation of information culture of managers of the organization due to the comprehensive diagnostics of its level.

At the same time, emphasis on the norms of the informational ethics of management activity was emphasized at each of the stages.

It was established that the criteria for the formation of information culture of managers of organizations are:

- cognitive criterion, the indicators of which are the knowledge of the concept and terminology in the field of information management of management activities, as well as the level of computer literacy;
- technological criterion, the indicator of which is the ability and skills of using modern information systems and tools in professional activities;
- motivational and value-based criterion, the indicator of which is the activity in the information activity on the basis of sustainable professional and cognitive needs and interests;
- ethical and legal criterion, indicators of which are knowledge of laws and rules governing the use of information in professional activities, as well as compliance with the norms of informational ethics.

On the basis of criteria and indicators, a methodology for assessing the information culture of masters-managers was developed and standardized. It consists of several complementary evaluation tools: the task of creating a database; the computer test of knowledge; the task of using project management systems; test questionnaire "Activity in professional information activities"; test questionnaire "Knowledge of the norms of informational ethics".

The creation of the methodology included: conducting a pilot study to obtain the characteristics of the levels of manifestation of the student's information culture (high, medium, low) and computing the index of information culture of masters-managers, taking into account the share of the identified components.

The effectiveness of the pedagogical conditions and the model of formation of the information culture of masters-managers in 2015-2017 was checked in a pedagogical experiment, the duration of which was defined by the term of study (3 semesters) under the educational program "Management of Organizations and Administration" of the specialty 073 "Management".

The formation work influenced significantly the level of formedness of the information culture of students of the experimental group.

In particular, at the assertion stage of the experiment, the results of the comparison of the index of information culture of masters in the experimental and control groups according to the Mann-Whitney criterion proved the absence of differences in the cognitive, technological, ethical, legal, motivational and value-based criteria, as well as the information culture in general. At the same time, the comparison of masters-managers of the two groups at the end of the experiment proved the existence of a statistically significant difference between the experimental and control groups according to all criteria of information culture at the level of significance $p < 0,05$.

The comparison of the results of diagnostics of information culture in the experimental group at the beginning and at the end of the experiment using the sign test ($p < 0,05$) made it possible to state that the level of this professional quality in this group increased according to all criteria. У контрольній групі статистично достовірного підвищення індексу інформаційної культури зафіксовано не було.

Thus, the data obtained in the pedagogical experiment showed that in the experimental group, compared with the control one, the formation of information culture was more effective, which confirmed the expediency of introducing the author's model.

The practical significance of the results of the study is that the following items were developed and implemented in the training of managers of organizations: the redetermined components of the educational and professional program of training of masters of specialty 073 (educational program "Management of organizations"); updated educational and methodological complexes of disciplines "Information systems and technologies in the management of the organization" (in particular modules "Information culture of a manager", "Information and communication means of professional activity", "Information systems and databases") and "Project management" (in particular module "Project Management Systems"); recommendations for the preparation and presentation of startups and business projects using management information systems during the independent work of masters.

Among the promising areas of research is the extrapolation of the experience of using gadgets into the programs of training of managers of organizations and a more intensive study of the traditions of the formation of information culture of managers in other countries.

Key words: information culture, managers of organizations, pedagogical conditions, postgraduate education, master's training.

Список публікацій, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Бондар О. В. Зміст поняття «інформаційна культура» у міждисциплінарному науковому дискурсі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 18 (71). С. 49–57.
2. Бондар О. В. Перспективні шляхи формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 19 (72). С. 47–53.
3. Бондар О. В. Зміст і структура інформаційної культури менеджерів організацій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 21 (74). С. 20–26.
4. Бондар О. В. Педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2012. Вип. 23 (76). С. 319–327.
5. Бондар О. В. Модель процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя, 2012. Вип. 24 (77). С. 315–320.

6. Бондар О. В. Методика оцінки інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Імідж сучасного педагога*. Полтава, 2012. № 5 (124). С. 38–41.
7. Бондар О. В. Критерії та показники сформованості інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Кузьменко (гол. ред.) та ін. Херсон, 2012. Вип. 14. С. 134–139.
8. Бондар О. В. Теоретичні засади та результати педагогічного експерименту з формування інформаційної культури менеджерів у процесі магістерської підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 530–536.
9. Бондар О. В. Сучасний стан формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / редкол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред) та ін. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 291. С. 31–37.

Список публікацій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Бондар О. В. Використання електронних підручників – пріоритетний напрям удосконалення професійної підготовки майбутніх менеджерів. *Наука і вища освіта* : тези доповідей учасників XIX Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2011 р.: у 3 т. / Класичний приватний університет. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2011. Т. 3. С. 121–122.
11. Бондар О. В. Механізми формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 квітня 2012 р. / за ред. В. М. Огаренка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2012. С. 21–23.

12. Бондар О. В. Теоретичні передумови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Інновації як чинники суспільного розвитку* : теорія і практика : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 травня 2012 року : у 2. ч. м. Суми: Ніко, 2012. Ч. 1. С. 17–19.
13. Бондар О. В. Результати пілотних досліджень сформованості інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій. *Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті і економіці* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 31 травня – 1 червня 2012 р.). Луганськ : Phoenix, 2012. С. 130–132.
14. Бондар О. В. Типові підходи і тенденції формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень* : зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. С. 104–107.
15. Бондар О. В. Результати експерименту з формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11–12 жовтня 2018 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2018. С. 41–47.
16. Бондар О. В. Методичні основи формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XXVI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 14 листопада 2018 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 218.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ	25
1.1. Постановка проблеми формування інформаційної культури менеджерів організацій	25
1.2. Сутність і структура інформаційної культури менеджерів організацій.....	44
1.3. Перспективні шляхи формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної освіти...	72
Висновки до першого розділу.....	88
РОЗДІЛ 2. ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРІВ- МЕНЕДЖЕРІВ	91
2.1. Створення інформаційного середовища ЗВО як передумова формування інформаційної культури магістрів- менеджерів.....	91
2.2. Педагогічні умови формування інформаційної культури магістрів-менеджерів	102
2.3. Модель формування інформаційної культури магістрів- менеджерів	117
Висновки до другого розділу.....	125

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРІВ-МЕНЕДЖЕРІВ	127
3.1. Методика оцінювання інформаційної культури магістрів-менеджерів	127
3.2. Організація та методичні особливості педагогічного експерименту з формування інформаційної культури магістрів-менеджерів	140
3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	158
Висновки до третього розділу.....	171
ВИСНОВКИ.....	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	178
ДОДАТКИ.....	204

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

LMS – Learning Management System

U – значення критерію Манна-Вітні

$U_{\text{крит}}$ – критичне значення критерію Манна-Вітні

Z – значення критерію знаків

$Z_{\text{крит}}$ – критичне значення критерію знаків

H_0 – нульова статистична гіпотеза

H_1 – альтернативна статистична гіпотеза

ДКХП – Довідник кваліфікаційних характеристик професій робітників

ЕГ – експериментальна група

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗНУ – Запорізький національний університет

КГ – контрольна група

КПУ – Класичний приватний університет

ОПП – освітньо-професійна програма

СУБД – системи управління базами даних

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні відбувається формування нового стандарту професійної діяльності менеджерів організацій, зумовлене необхідністю вільної орієнтації фахівців у різноманітні можливості, які надають світу сучасні інформаційні технології. При цьому сподівання суспільства на те, що така орієнтація відбудеться стихійно, без допомоги освітніх інституцій, не завжди є виправданими, що ставить на порядок денний питання про цілеспрямовану фахову освіту менеджерів в оптимальній для цієї категорії професіоналів формі. Одна з таких форм – післядипломна освіта, що дедалі більше набуває популярності серед дорослих осіб, які вже мають досвід упорядкування та координації активності інших людей, що й становить сутність професії менеджера.

Вимоги часу детермінують необхідність перегляду окремих аспектів такої підготовки, особливо в межах магістерських програм, які не встигають за швидким оновленням арсеналу та якості інформаційно-комунікаційних технологій, що можуть інтенсивно модернізувати процес управління сучасних підприємств і організацій.

Основи інформаційної культури менеджерів закладаються ще в середній школі та корегуються спонтанно й стихійно протягом усього життя, але така корекція, на думку більшості дослідників (Т. Бабенко [9], А. Білорус [18], М. Близнюк [19], Г. Вишинська [46], О. Гончарова [67], О. Ільків [101], М. Коляда [121], С. Малярчук [150], А. Столяровська [206], А. Фіньков [219], О. Шиман [222], А. Ясінський [228]), набуває особливої ефективності, якщо відбувається під наглядом досвідчених педагогів, які самі є носіями високого рівня інформаційної культури.

Теоретичні й методологічні засади професійної освіти майбутніх фахівців з менеджменту розкрито в наукових працях В. Бережної [14], Л. Влодарської-Золи [47], Є. Воробйової [49], Н. Зінчук [95], В. Каричковського [106], О. Ключко [113], Т. Коваль

[114], І. Корольової [127], О. Матвієнко [152], В. Нагаєва [158], В. Петренко [169], О. Пшеничної [179], О. Романовського [184] та ін.

Вчені наголошують, що запорукою відповідності менеджерів організацій вимогам часу є сформованість у них інформаційної культури, здобуття якої стримується через низку теоретичних та емпіричних суперечностей, зокрема, між:

– необхідністю врахування індивідуального рівня інформаційної культури магістрантів та недосконалим характером діагностичних ресурсів закладів вищої освіти в цьому питанні;

– вимогою до менеджерів організацій як лідерів цифрових інновацій у професійній діяльності та недостатнім темпом оновлення змісту навчання в аспекті інформаційних технологій;

– конкретним характером системи підтримки прийняття управлінських рішень, використання корпоративних інформаційних систем й автоматизації бізнес-діяльності в сучасному менеджменті та відірваністю навчальних практик магістратури від реалій виробничих і соціальних процесів.

Перспективні наукові розробки, що наближають можливість подолання зазначених суперечностей, викладено в працях відомих представників теорії та методики професійної освіти, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, економіки й управління підприємствами тощо. Феномену інформаційної культури присвячені публікації С. Антонова [6], Н. Гендіної [60], Н. Джинчарадзе [75], М. Жалдака [86], В. Казанцевої [104], С. Каракозова [105], В. Когана [116], В. Уханова [116], В. Харченка [220]. Аналіз їх праць дав змогу говорити про цю якість як про складову базисної культури особистості, яка дає змогу ефективно брати участь у всіх видах роботи з інформацією: її отриманні, накопиченні, кодуванні й переробці, а також у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передачі та практичному використанні.

Не применшуючи значущості наукового внеску вищеназваних авторів, варто відзначити, що в існуючих дослідженнях не набули належного висвітлення питання

формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. Актуальність і недостатня розробленість окресленої проблематики зумовили вибір теми дисертації: *«Формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті»*.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету «Роль творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), одним із виконавців якої є автор.

Тему дисертації затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 30.11.2016 р.).

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* – наукове обґрунтування необхідних і достатніх педагогічних умов формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати сучасний стан проблеми формування інформаційної культури в післядипломній освіті менеджерів організацій;
- уточнити зміст поняття та визначити структуру інформаційної культури менеджерів організацій;
- визначити необхідні й достатні педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті;
- теоретично обґрунтувати й розробити модель формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті, що забезпечила б створення визначених умов;
- експериментально перевірити ефективність моделі формування інформаційної культури в післядипломній освіті менеджерів організацій.

Об'єкт дослідження – процес магістерської підготовки менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій.

Гіпотеза дослідження. Процес формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті буде успішним у разі впровадження авторської моделі, що передбачає створення таких педагогічних умов:

- стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки менеджерів;

- активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями;

- розширення спектру освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами й базами даних;

- упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО;

- культивування норм інформаційної етики в освітній і практичній управлінській діяльності в ході аудиторної та позааудиторної роботи.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань було використано такі методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження з наступним узагальненням і систематизацією його результатів – для конкретизації сутності ключових понять дослідження, як-то: «інформаційна культура», «менеджери організацій», «післядипломна підготовка»; аналіз та інтерпретація сучасної нормативної бази професійної діяльності й післядипломної підготовки менеджерів організацій – для з'ясування сутності типових інформаційно-професійних функцій, а також параметрів підготовки до їхнього виконання на етапі післядипломної освіти;

моделювання – з метою формалізації й унаочнення структури інформаційної культури менеджера, а також найбільш суттєвих елементів і зв'язків процесу формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті;

– *емпіричні*: спостереження, анкетування – для визначення компетенцій, що потребують першочергової уваги в процесі формування інформаційної культури; експертне оцінювання – з метою визначення факторної ваги критеріїв сформованості інформаційної культури; тестування, педагогічний експеримент – з метою перевірки ефективності педагогічного процесу формування інформаційної культури магістрів-менеджерів;

– *статистичні*: первинної обробки даних (обчислення середнього арифметичного та стандартного відхилення; графічне подання результатів досліджень); непараметричні методи математичної статистики (критерії Манна-Вітні і знаків) – для опрацювання й оцінювання емпіричних даних, а також перевірки ефективності моделі формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* науково обґрунтовано педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті; розроблено модель, згідно з якою, форми й засоби відповідного андрагогічного процесу розподілені на такі етапи: підготовчий (присвячений створенню та налаштуванню інформаційного середовища ЗВО, обміну досвідом використання цього середовища між викладачами, активізації пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів), базовий (спрямований на обмін між здобувачами освіти досвідом використання інформаційних систем у професійній діяльності, поновлення їх базових знань у галузі роботи з інформацією, формування умінь використання в професійній діяльності актуальних інформаційних систем управління проектами та базами даних), самостійно-пізнавальний (формувальними чинниками якого є активне використання інформаційного середовища ЗВО й консультації та зворотний зв'язок з викладачами за допомогою Skype у ході самостійної пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів) і контрольний (присвячений комплексній

діагностиці рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів з використанням авторського інструментарію);

– *уточнено* теоретичні положення про сутність, зміст, структуру, системотвірні чинники інформаційної культури менеджерів організацій; критерії та показники сформованості інформаційної культури магістрів спеціальності 073 «Менеджмент»;

– *удосконалено* організаційно-методичне забезпечення підготовки менеджерів організацій завдяки реалізації потенціалу інформаційного середовища ЗВО, створеного на основі Learning Management System (системи організації навчання LMS) Moodle; педагогічно обґрунтованому використанню Skype як засобу забезпечення зворотного зв'язку зі студентами;

– *набуло подальшого розвитку* розуміння інформаційної культури як професійної якості.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено в підготовку менеджерів організацій:

– уточнені компоненти освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» (освітня програма «Менеджмент організацій»);

– оновлені навчально-методичні комплекси дисциплін «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією» (зокрема, модулі «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних») та «Управління проектами» (зокрема, модуль «Системи управління проектами»);

– рекомендації щодо підготовки й презентації стартапів і бізнес-проектів з використанням інформаційних систем управління в ході самостійної роботи магістрів.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, у яких здійснюється підготовка магістрів для управлінських спеціальностей з метою створення методичних рекомендацій і тестових завдань, у процесі моніторингу рівня знань студентів, а також у системі підвищення кваліфікації менеджерів.

Авторські практичні здобутки використовують у процесі підготовки менеджерів організацій у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького (довідка №01-28/903 від 25.04.2018 р.), Класичному приватному університеті (довідка № 1202 від 22.10.2018 р.), Запорізькому національному університеті (довідка № 01.01-13/37 від 19.12.2018 р.), Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля (довідка № 1569 від 05.02.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема:

– *міжнародних*: «Наука і вища освіта» (м. Запоріжжя, 2010, 2011, 2018 рр.); «Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення» (м. Запоріжжя, 2012 р.); «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика» (м. Суми, 2012 р.); «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (м. Одеса, 2018 р.);

– *всеукраїнських*: «Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій у науці, освіті і економіці» (м. Луганськ, 2012 р.); «Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій» (м. Івано-Франківськ, 2018 р.).

Публікації. Основні положення дослідження викладено в 16 друкованих працях, з них: 9 – статті в наукових фахових виданнях, 7 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, семи додатків. Робота містить 12 таблиць і 7 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 230 сторінок, з них основний текст – 160 сторінок, список використаних джерел – 25 сторінок, додатки – 24 сторінки. Список використаних джерел включає 234 найменування, із них 7 – іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У розділі проаналізовано стан розробленості проблеми в педагогічній, науково-методичній літературі та практиці, уточнено сутність поняття «інформаційна культура менеджера», визначено структуру інформаційної культури менеджера організації; визначено сучасний стан і основні педагогічні напрями формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної освіти.

1.1. Постановка проблеми формування інформаційної культури менеджерів організацій

Сьогодні одним із пріоритетних завдань держави, зафіксованим у Законі України про Національну програму інформатизації, є розвиток сучасних інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя з метою підвищення ефективності виробництва, створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення життєдіяльності держави, формування системи національних інформаційних ресурсів, інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Це завдання зумовлено необхідністю адекватної реакції суспільства й держави на глобальну інформатизацію, під якою розуміють сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на формування умов для задоволення інформаційних потреб людей на основі створення, розвитку й використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій із застосуванням обчислювальної та комунікаційної техніки [175].

Засоби інформатизації (зокрема, інформаційні системи й технології) являють собою комплекс програмно-технічних засобів і методів виробництва, передачі, обробки та споживання інформації. Сьогодні вони посіли чільне місце у процесах управління різноманітними закладами, підприємствами й організаціями.

Аналіз стану використання інформаційних систем і технологій у менеджменті засвідчує, що на сьогодні вони забезпечують безперервний облік і контроль за станом та рухом ресурсів, отримання первинних даних про результати діяльності організації в режимі реального часу, оперативну підготовку аналітичних документів, прогнозування показників діяльності організації, підвищення ефективності прийняття управлінських рішень [130; 131].

Впровадження інформаційних систем і технологій у процес управління дає змогу організувати інформаційні потоки тієї чи іншої організації таким чином, щоб користувачі з мінімальними витратами мали змогу одержати доступ до необхідної інформації тоді, коли вона потрібна, і там, де вона потрібна [131].

Крім того, використовуючи сучасні інформаційні системи й технології, підприємства здобувають можливість привести у відповідність обсяг виробництва з попитом у режимі реального часу, виявити нові канали збуту, оптимізувати організаційну структуру, визначити структуру виробництва, покращити якість обслуговування і цим підвищити ефективність своєї діяльності [226, с. 130].

Такий стан справ зумовлює утвердження нового змісту професійної діяльності менеджерів, який вимагає від них володіння алгоритмами пошуку інформації, умінь орієнтуватися в різноманітті сучасних інформаційних ресурсів, чітко формулювати інформаційні запити, створювати якісні інформаційні продукти.

При цьому вимоги часу детермінують необхідність підготовки покоління управлінців, здатних швидко й адекватно реагувати на перманентне збільшення та ускладнення інформаційних потоків, підвищення складності інформаційних систем автоматизації управління виробництвом, постійну ротацію ІТ-персоналу, відсутність

чітких алгоритмів використання інформаційних технологій в організації мобільного управління підприємством [131].

Особливе місце в структурі такої підготовки належить формуванню професійної якості, що позначається усталеним терміном «інформаційна культура».

Для того, щоб дати характеристику стану формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі їхньої підготовки, перш за все, охарактеризуємо їхню професійну діяльність.

Сутність менеджменту як професійної діяльності з управління в різних сферах суспільного буття визначається міжгалузєвою теорією, що інтегрує щонайменше три підходи до визначення змісту управлінської діяльності:

– «механістичний», в основу якого покладено розуміння взаємодії засобів виробництва, працівників і управлінців як елементів жорсткої механічної системи (Ф. Тейлор [210], А. Файоль [218] та ін.);

– «кібернетичний», у якому чільне місце посідає категорія «інформація», що виступає системною ланкою між управлінцями, працівниками, засобами виробництва, суспільством. Згідно з цим підходом, управління постає процесом триетапної переробки інформації: збирання інформації про стан об'єкта, що підлягає управлінню; її переробка; видання інформаційної команди (С. Бір [17], Н. Вінер [45], Д. Гвішіані [57], Д. Кліланд, В. Кінг [111]);

– «соціальний», при якому провідними факторами управління спільною діяльністю людей визначено інтереси, обов'язки, дисципліну, волю, авторитет, мораль та ін. (П. Друкер [82], А. Сергєєв [195] та ін.).

Основні теоретичні уявлення описаних підходів доповнюють один одного й виступають основою розуміння цього феномену в довідкових джерелах, де термін «менеджмент» тлумачиться як:

– сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності й прибутковості [42, с. 658];

– науково-практичний напрям, орієнтований на забезпечення ефективної життєдіяльності (функціонування) організацій у ринкових умовах господарських відношень; процес керівництва (управління) окремим працівником, робочою групою, трудовим колективом, різноманітними організаціями, що діють у ринковому середовищі [181, с. 297];

– особливий вид професійної діяльності, спрямованої на досягнення певних цілей шляхом раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів із застосуванням певних принципів, функцій і методів [205].

Відзначимо, що поняття «менеджмент» є похідним від ідеології ринку, філософії підприємницької діяльності, що знайшло певне відображення у вітчизняних наукових працях, у яких воно розуміється як:

– вид діяльності з керівництва людьми в різних організаціях; специфічна галузь людського знання, що допомагає здійснювати цю функцію; професія й певна соціальна категорія людей, які здійснюють роботу з управління [211];

– уміння добиватися поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви інших людей [170];

– управління бізнесом шляхом філігранної роботи з людьми, де воєдино злито два напрями: комерційно-економічний (організаційно-технічний) і соціально-поведінковий (управління персоналом) [211, с. 54].

Професіонал, до обов'язків якого входить забезпечення менеджменту як процесу, традиційно називається менеджером.

Менеджер визначається як:

– фахівець з управління виробництвом і обігом товарів, найманий управлінець [180];

– найманий професійний управлінець [42];

– фахівець, до обов'язків якого входить реалізація функцій управління підприємствами (планування, організація, корегування, контроль) на основі прийняття

рішень у межах своїх компетенції та здійснення операторських, адміністраторських, евристичних дій [132].

Аналіз вищенаведених та інших визначень дає змогу дійти висновку, що менеджери, як професіонали, здійснюють безпосереднє управління підприємством, організацією, закладом, яке включає, перш за все, керівництво діяльністю працівників.

Слід зазначити, що менеджер у традиційному розумінні – це не теж саме, що й бізнесмен. Як правило, бізнесмен – це ділова людина, у якої немає підлеглих; або власник бізнесу, який може й не займати постійної посади в організації. Коли говорять про менеджера, то, як правило, мають на увазі найманого працівника, який здійснює організацію роботи підприємства на ділянці, визначеній його посадовими обов'язками [48].

Найбільш чітко особливості професійної діяльності менеджерів виявляються у процесі управління організаціями, що утворюються, як правило, для досягнення комерційних цілей.

Завдання й умови професійної діяльності менеджерів регламентує Державний класифікатор професій України, у якому виділено понад 30 професій, до назв яких входить родове поняття «менеджер».

Ці професії належать до дев'яти груп, визначених на основі галузей діяльності (сільське, мисливське, лісове, рибне та водне господарства; добувна промисловість; обробна промисловість та виробництво електроенергії, газу і води; будівництво, транспорт, пошта та зв'язок; торгівля, готелі й заклади ресторанного господарства; фінансова діяльність; сфера операцій з нерухомістю; освіта, охорона здоров'я та соціальна допомога; а також інші види економічної діяльності) [110].

Завдання й обов'язки менеджерів, вимоги до їхніх професійних знань, а також кваліфікаційні характеристики визначено в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій робітників (далі – ДКХП) [77].

Відзначимо, що через специфіку професійної діяльності менеджерів різних галузей господарювання систематизація їх професійних завдань та обов'язків на основі механічного зіставлення видається недоцільною.

До систематизації вдаємося з метою аналітичного визначення виробничих (трудових, службових) функцій – сукупностей обов'язків, що виконує фахівець відповідно до займаної посади, які визначаються посадовою інструкцією або кваліфікаційною характеристикою [123].

Зокрема, вважається за доцільне розрізнити такі професійні функції фахівців:

- дослідницьку – спрямовану на збір, обробку, аналіз і систематизацію науково-технічної інформації за напрямом роботи;
- проектувальну (проектувально-конструкторську) – спрямовану на здійснення цілеспрямованої послідовності дій щодо синтезу систем або окремих їх складових, розробку документації, необхідної для втілення та використання об'єктів і процесів (окремим процесом проектування виступає конструювання);
- організаційну – спрямовану на впорядкування структури і взаємодії складових елементів системи з метою зниження невизначеності, а також підвищення ефективності використання ресурсів і часу (окремим процесом організації діяльності можна вважати планування – часове впорядкування виконання робіт, тобто обґрунтування їх послідовності, тривалості та строків виконання);
- управлінську – спрямовану на досягнення поставленої мети, забезпечення сталого функціонування й розвитку систем завдяки інформаційному обміну (до фахівця інформаційні потоки надходять через зворотні зв'язки, до об'єкта управління у вигляді директив, вказівок, наказів);
- технологічну – спрямовану на втілення поставленої мети за відомими алгоритмами, тобто фахівець виступає як структурний елемент (ланка) певної технології;

– контрольну – спрямовану на здійснення контролю в межах своєї професійної діяльності в обсязі посадових обов'язків;

– прогностичну, яка дає змогу на основі аналізу здійснювати прогнозування в професійній діяльності;

– технічну – спрямовану на виконання технічних робіт і операцій, необхідних для успішної професійної діяльності [123].

Аналіз переліку функцій засвідчує, що виконання кожної з них більшою чи меншою мірою пов'язане з отриманням, інтерпретацією й передачею інформації. Певним свідченням цього є використання при описі сутності цих функцій термінів, що вказують на певні дії з інформацією, як-то: «збір, обробка, аналіз і систематизація»; «синтез систем», «розробка документації», «упорядкування структури <...> елементів системи з метою зниження невизначеності», «часове впорядкування виконання робіт», «інформаційний обмін», «інформаційні потоки», «зворотні зв'язки» та ін.

Хоча названі функції визначені для широкого кола професій, їхнє здійснення є обов'язковою умовою успішної професійної діяльності всіх категорій менеджерів.

Інформаційна складова виконання менеджером виробничих функцій знайшла відображення і в типових посадових інструкціях, де дії, пов'язані з отриманням, інтерпретацією та передачею інформації, виступають у тісному зв'язку з професійними обов'язками [78; 79; 80].

Зв'язок виробничих функцій менеджерів із виконанням дій, пов'язаних з роботою з інформацією, знаходить відображення у професіограмах. Так, Є. Романова домінуючими видами діяльності цієї категорії професіоналів визначає:

– вивчення попиту та пропозицій на ринку;

– планування діяльності організації; комунікацію між персоналом, іншими установами й організаціями;

– пошук та використання необхідних засобів і ресурсів для найкращого досягнення основних цілей організації;

- розробку бізнес-плану і контроль над його реалізацією;
- керівництво підлеглими; проведення переговорів; проведення презентацій тощо [183].

Як бачимо, означені види діяльності пов'язані з інформаційним обміном між зовнішнім і внутрішнім середовищем організації, а також між її працівниками.

У науковій літературі знаходимо спроби конкретизації дій з інформацією, що має виконувати менеджер у ході професійної діяльності.

Так, Х. Мінцберг, який підходить до визначення змісту роботи менеджера з позицій виконуваних професійних ролей (наборів певних поведінкових правил, що відповідають конкретній посаді), поділяє ці ролі на міжособистісні, пов'язані з прийняттям рішень, а також інформаційні [154].

І хоча ці ролі тісно пов'язані між собою, у контексті нашої роботи найбільший інтерес становлять інформаційні ролі, серед яких:

- роль приймача, яка полягає у цілеспрямованому пошуку й отриманні різноманітної спеціалізованої зовнішньої і внутрішньої інформації, яку менеджер використовує в інтересах свого бізнесу. Прикладами предметних дій, пов'язаних з виконанням цієї ролі, є обробка пошти, здійснення особистих контактів тощо;

- роль розповсюджувача, яка полягає в передачі інформації, отриманої із зовнішніх джерел або від підлеглих, іншим членам організації. Предметними діями, що пов'язані з виконанням цієї ролі, виступають розсилання пошти, передача інформації через електронні комунікативні засоби, вербальні контакти для передачі інформації підлеглим (огляди, бесіди) та ін.;

- роль представника, яка полягає в передачі інформації щодо планів, політики, дій, результатів роботи організації через зовнішні контакти організації. Предметними діями, пов'язаними з виконанням цієї ролі, є участь у засіданнях, виступи, передача інформації у письмовому вигляді іншим особам та ін. [232].

Разом із підходом на основі визначення інформаційних ролей значного поширення набула точка зору, що ґрунтується на визначенні універсальних

інформаційних функцій, які можуть бути застосовані в управлінні будь-якою організацією.

Виступаючи з вищезначених позицій, М. Мескон наводить таку типізацію цих функцій менеджера:

- прийом інформації із зовнішніх джерел через контакти, тобто від колег, експертів тощо (функція зв'язку із зовнішнім світом);
- прийом інформації, що надходить із внутрішніх джерел організації від підлеглих (завдяки виконанню функції лідера);
- передача інформації у межах організації (через функцію внутрішнього розповсюджувача інформації);
- передача інформації в зовнішні організації (у цьому разі менеджер виступає джерелом інформації для зовнішнього оточення) [231].

Хоча однозначних підходів до визначення необхідних і достатніх дій менеджера з інформацією немає, ця діяльність пронизує всі аспекти його роботи, відіграючи в деяких з них ключову роль.

Для позначення такої роботи, на нашу думку, є доцільним використання традиційного терміна «інформаційна діяльність».

Спираючись на позицію В. Уханова, інформаційна діяльність людини представляє собою виробництво, передачу, споживання й використання інформації для оптимізації та підвищення ефективності функціонування і розвитку соціальних систем [217].

При цьому Л. Проніна стверджує, що інформаційна діяльність є подвійним процесом: з одного боку, це використання накопиченої інформації, а з іншого – її створення, закріплення на різних матеріальних носіях та розповсюдження. З цієї точки зору, інформаційна діяльність включає: освоєння особою якоїсь частини інформації, створеної суспільством за період історичного розвитку; переробку, накопичення, зберігання, передачу цієї інформації, а також інформаційну взаємодію з іншими суб'єктами [176].

Згідно з класифікацією В. Уханова, інформаційна діяльність має такі різновиди:

- масова інформаційна діяльність;
- професійно орієнтована інформаційна діяльність;
- особиста інформаційна діяльність [217].

При цьому професійно орієнтована інформаційна діяльність, виступає як така, у рамках якої виробляється й розповсюджується соціальна інформація, необхідна суб'єкту для виконання його професійних ролей та функцій [217].

Висування інформаційної діяльності менеджера на першочергове місце визначає набуття ним рис «спеціаліста епохи інформаційного суспільства», головним атрибутом якого є здатність приносити організації (підприємству) додаткову вартість через реалізацію людського (соціального, інтелектуального) капіталу завдяки втіленню в професійній діяльності здібностей, творчих можливостей, базової освіти, кваліфікації, досвіду (як свого, так і підлеглих працівників) [51].

До змісту інформаційної діяльності фахівців економічних спеціальностей О. Гончарова включає пошук, збір, зберігання, опрацювання, подання, передавання, даних; введення даних у пам'ять комп'ютера, компонування даних у цій пам'яті; перетворення, інтерпретацію даних як сукупності бізнес-об'єктів; аналітичну роботу та прогнозування; моделювання; підтримку прийняття рішень; подання даних, у результаті якого формуються документи та звіти; використання інформаційно-комунікаційних технологій [66, с. 1].

За визначенням Т. Коваль, професійна інформаційно-комп'ютерна діяльність менеджерів-економістів розглядається як процес виконання ними своїх основних професійних функцій в інформаційному середовищі [114, с. 31].

Отже, на основі аналізу наукових джерел можна констатувати, що інформаційна діяльність менеджера полягає у зборі, аналізі, передачі інформації, необхідної для досягнення комерційних цілей організації у ході виконання професійних функцій.

Особливої актуальності така діяльність набуває у зв'язку з переходом багатьох організацій до стандартів «електронного офісу», поширенням в організаціях автоматизованих робочих місць та ін.

Беручи до уваги останню обставину, можна сказати, що якість зростання менеджера як професіонала та розвиток його організації в цілому безпосередньо залежать від уміння використовувати програми пошуку, аналізу, зберігання й передачі інформації, вироблені людством на конкретний історичний момент. Іншими словами, успішність професійної діяльності менеджерів залежить від рівня їхньої інформаційної культури.

Основи інформаційної культури менеджера закладаються передусім у середній школі в процесі навчання інформатики та інформаційних технологій [118, с. 151].

Утім, знання, уміння й навички, здобуті на цьому етапі навчання, мають загальний характер, далекий від специфіки реальної управлінської діяльності. Виходячи з останнього, формування інформаційної культури має продовжуватися у фаховій або післядипломній управлінській освіті, обов'язковість якої відзначено в кваліфікаційних вимогах до менеджерів різних рівнів і галузей [77].

Спираючись на вищесказане та зважаючи на контекст нашого дослідження, спрямуємо свої зусилля на виконання таких завдань:

- визначити нормативні основи післядипломної підготовки менеджерів (а саме, знайти відповідь на запитання: «що вважати післядипломною освітою менеджерів?»);
- визначити особливості післядипломної освіти менеджера порівняно з базовою освітою;
- визначити стан сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів управлінських спеціальностей.

Перш за все, проаналізуємо нормативні основи післядипломної освіти менеджера.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р. №266 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №674

від 27.09.2016, №53 від 01.02.2017 р.) до галузі знань 07 «Управління та адміністрування» належать спеціальності:

- 071 «Облік і оподаткування»;
- 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»;
- 073 «Менеджмент»;
- 075 «Маркетинг»;
- 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» [174].

Очевидно, що параметри фахової підготовки здобувачів освіти за означеними спеціальностями (такі, наприклад, як перелік нормативних дисциплін) повинні мати багато спільного. Параметри післядипломної (магістерської) підготовки цих спеціальностей теж мають бути подібними, зокрема, у створенні умов для переходу працівника від професійної позиції виконавця до позиції організатора тих чи інших бізнес-процесів.

Саме про це свідчить аналіз освітньо-професійних програм (ОПП) названих спеціальностей. Так, аналіз ОПП засвідчив, що суттєвим моментом фахової підготовки магістрів-менеджерів є вимоги до аналітичних умінь, умінь комбінаторно мислити, узагальнювати інформацію, складати звіти, а також до знань правових норм та ін.

Аналіз типових ОПП і навчальних планів спеціальностей галузі знань 07 «Управління та адміністрування» виявив також схожість у термінах підготовки, а також усталеність номенклатури нормативних дисциплін. Так, наприклад, у контексті формування інформаційної культури привертає увагу те, що в нормативній частині програм підготовки магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» у 2015/16 н. р. в обов'язковому порядку наявна дисципліна «Інформаційні системи й технології в управлінні організацією» [164; 166; 182].

Аналіз ОПП і навчальних планів також виявив, що в їхніх варіативних частинах наявні й інші дисципліни, вивчення яких пов'язане з формуванням інформаційної культури («Управління проектами», «Комп'ютерні мережі та Internet» та ін.). При цьому в переліку дисциплін варіативного циклу різних ЗВО є певні розбіжності, зумовлені

традиціями, кадровим складом випускових кафедр та іншими обставинами. Проте ці відмінності не мають значного характеру [164; 166; 182].

Тепер зосередимося на розкритті змісту конструкта «система післядипломної підготовки».

Закон України «Про вищу освіту» у статті 60 визначає післядипломну освіту як спеціалізоване вдосконалення наявної освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі наявного кваліфікаційного рівня й практичного досвіду. При цьому відзначається, що післядипломна освіта включає здобуття другої (наступної) вищої освіти – здобуття ступеня бакалавра або магістра за іншою спеціальністю на основі здобутої вищої освіти не нижче ступеня бакалавра та практичного досвіду [90].

Післядипломна освіта (підготовка) може розглядатися як система, оскільки має декілька складових, а саме:

- перепідготовку – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;
- спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі особливі завдання та обов’язки в межах спеціальності;
- розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов’язки в межах спеціальності;
- стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов’язків певної спеціальності [90].

Відмітимо, що особа, яка успішно пройшла спеціалізацію, підвищення кваліфікації або стажування, отримує відповідний документ про післядипломну освіту (свідоцтво, посвідчення, сертифікат, довідку тощо). Особа, яка успішно пройшла перепідготовку й державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту (диплом) [90].

У нашій роботі зосередимося на такій складовій системі післядипломної освіти, як перепідготовка. Останнє зумовлено тим, що перепідготовка в умовах сьогодення набуває все більшої актуальності, адже фахівці впродовж професійної діяльності неодноразово змінюють не тільки місце роботи, а й сферу занять, що потребує набуття нової спеціальності (часто не пов'язаної з першою фаховою освітою). На користь актуальності дослідження питань перепідготовки з видачею диплома про вищу освіту за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування» свідчить і великий попит на ринку освітніх послуг на цей різновид післядипломної освіти.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», перепідготовка з видачею диплома встановленого зразка із присвоєнням кваліфікації здійснюється в закладах післядипломної освіти відповідного рівня акредитації, спеціалізованих підрозділах професійно-технічних та вищих навчальних закладів та клініках. Характерними для післядипломної освіти є денна, заочна, вечірня, дистанційна форми навчання, об'єднання цих форм, а також екстернат [90].

Нормативний термін, періодичність навчання, обсяги навчального часу в системі післядипломної освіти встановлюються закладами післядипломної освіти згідно з відповідними нормативними документами та державним стандартам за умови погодження із замовником, відповідно до обраних форм і видів навчання, а також порядком і періодичністю атестації фахівців у відповідній галузі [90].

На нашу думку, у системі післядипломної підготовки галузі 07 «Управління та адміністрування» спеціальність 073 «Менеджмент» можна вважати найбільш типовою. Така позиція зумовлена такими аргументами:

- серед групи спеціальностей вона є однією з найбільш популярних на ринку освітніх послуг;
- в управлінській діяльності найбільш чітко виявляються особливості ринкових відносин;

– параметри підготовки за цією спеціальністю (зокрема, інформатичні аспекти цієї підготовки) відображають найбільш загальні особливості підготовки здобувачів освіти з усіх спеціальностей галузі.

Отже, у подальшому зосередимося на перепідготовці за спеціальністю 073 «Менеджмент». При цьому під перепідготовкою будемо розуміти набуття особою зазначеної спеціальності магістерського рівня на основі здобутого раніше рівня вищої освіти та практичного досвіду з отриманням диплома про вищу освіту.

Тепер спрямуємо увагу на виявлення сучасного стану формування інформаційної культури магістрів-менеджерів у післядипломній освіті.

Для виконання цього завдання було проведено пілотне дослідження, інструментарієм якого стала анкета, що складалася з 28 запитань закритого типу, розподілених на 7 блоків. Усього пілотним дослідженням було охоплено 70 магістрів трьох навчальних груп, які навчалися за спеціальністю 073 «Менеджмент».

У результаті первинної обробки анкети дійсними було визнано 64 бланки. За підсумками їхнього опрацювання встановлено, що 20,3% респондентів не вміють складати бібліографічні записи книг; 35% не вміють складати бібліографічні записи електронних ресурсів; 32% відзначили, що не вміють складати анотації; 25% – реферати.

Особливу увагу привертають результати самооцінки магістрами своїх інтелектуальних умінь. Так, тільки 30% респондентів оцінюють свої когнітивні вміння (самостійність мислення; здатність до перенесення інформації в новий контекст; володіння порівнянням, аналізом, узагальненням; вміння визначити основну думку тексту тощо) як достатні.

Оцінюючи комп'ютерну грамотність, магістри відзначили, що Internet вдома використовують понад 80% із них. Створення та редагування текстів із використанням комп'ютера не викликає труднощів у 75% респондентів.

Що стосується прикладних умінь, які становлять основи комп'ютерної грамотності, то з'ясувалося, що створення якісних текстів та їхнє редагування за допомогою комп'ютера викликає труднощі в 28%; створення й редагування графіки

викликає труднощі у 24% магістрів; не вміють працювати з електронними таблицями й базами даних 75% магістрів. При цьому 87% респондентів відзначили, що не мають труднощів під час роботи з електронною поштою, Internet-телефонією та конференціями; у 69% не викликає труднощів робота з мультимедіа; у 89% – робота з ресурсами мережі Internet. При цьому з освітньою метою мережу Internet систематично використовують 88,3% магістрів.

Оцінюючи володіння комунікаційно-інформаційними технологіями, респонденти відзначили, що найчастіше в повсякденній діяльності з метою налагодження комунікації з іншими людьми вони використовують соціальні мережі (90%), Skype (61%), електронну пошту (42%). При цьому труднощів у роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями (у побутовому аспекті) не відчувають 92% магістрів. Зауважимо, що серед тих, хто брав участь в анкетуванні, 81% відзначили, що в них не викликає труднощів обмін файлами через мережу. Водночас організація тимчасового мережевого співтовариства (робочої групи) викликала труднощі у 85% респондентів (очевидно, що така форма мережевої взаємодії не є поширеною).

Оцінюючи володіння технологіями управління бізнесом, магістри відзначили, що більшості з них (92%) не доводилося користуватися у навчальній/професійній діяльності спеціальними програмними засобами управління бізнесом. Відповідно, навички роботи із спеціалізованими інформаційними системами, створеними для здійснення управлінської діяльності, 94% респондентів відзначили як недостатні.

Про відсутність установок на опанування новітньої інформації у сфері інформаційних процесів і відносин свідчить той факт, що 63,3% магістрів не поінформовані про журнали економічної та управлінської тематики, що видаються в Україні; 82% респондентів відзначили, що мають потребу у підвищенні рівня своєї інформаційної культури.

Питання дотримання законодавства під час роботи з інформацією респонденти вважали несуттєвим. Зокрема, рівень знань законодавства про використання інформації, а також регуляції відносин у сфері інтелектуальної власності оцінили як низький 63%

респондентів; необхідність дотримання законодавства під час роботи з інформацією відзначило тільки 25% респондентів; під час використання того чи іншого програмного продукту дотримання авторського права обов'язковим вважали тільки 15%. Положеннями законодавства щодо обігу інформації в суспільстві цікавилось лише 8% магістрів.

Показовим є те, що 85% респондентів допускали неетичні методи отримання професійної інформації; 63% поблажливо, а 17% позитивно ставились до інформаційного «піратства». При цьому 56% магістрів ніколи не користувалися ліцензійним професійно орієнтованим програмним забезпеченням; постійно дотримуються правил етики при використанні й обміні інформацією у професійній (навчальній) діяльності лише 19%.

Проведене анкетування дало змогу констатувати невисокий рівень умінь аналізу та синтезу інформації, її критичного оцінювання; зміщення акцентів в оволодінні інформаційно-комунікаційними технологіями на «розважальні» аспекти соціальних мереж; недостатнє володіння програмами Word, Excel і Access, які на сьогодні є основними інструментами обробки інформації на робочих місцях менеджерів; відсутність знань про сучасні інформаційні системи, розроблені безпосередньо для здійснення управлінської діяльності; відсутність установок на опанування новітньої інформації у сфері інформаційних процесів і відносин; незнання законів, що регулюють циркуляцію інформації у суспільстві; низький рівень інформаційної етики. Також констатуємо, що менеджери не вважають цінними знання й уміння в сфері інформаційного самообслуговування, не уявляють, яку реальну допомогу вони можуть надати їм у навчальній, науково-дослідній, самоосвітній, дозвілєвій та професійній діяльності. При цьому в магістрів зафіксовано досить високий рівень прикладних умінь користування персональним комп'ютером.

Для виокремлення наявних проблем, пов'язаних із формуванням інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті, ми звернулися до наукових досліджень, у яких висвітлено питання змісту, структури й формування інформаційної культури

(компетентності) майбутніх менеджерів, а також магістрів спеціальностей, безпосередньо пов'язаних з управлінською діяльністю.

Аналіз наукових джерел (Ю. Атаманчук [7], О. Гончарова [66], Т. Коваль [114], М. Коляда [121], Н. Коноваленко [124], С. Кустовський [136], Г. Павленко [168], Л. Савчук [190], І. Сенча [194]) доводить, що загальний стан інформаційної культури студентів управлінських спеціальностей взагалі і магістрів-менеджерів зокрема не може бути визнано задовільним.

Так, дослідження Ю. Атаманчука засвідчили, що середня загальноосвітня школа недостатньо виконує своє основне призначення – підготовку людини на стадії становлення до постійного навчання впродовж життя. Зокрема, школярі не готові до самостійної роботи з книгою, електронними джерелами інформації. Вони не вміють самостійно вчитися, працювати з навчальним матеріалом, виділяти в ньому головне, визначати причинно-наслідкові зв'язки; не навчені слухати, розуміти й конспектувати лекцію [7, с. 2].

У працях І. Сенчі наголошується, що вимоги суспільства, які постійно зростають, до якості дослідної складової управлінської діяльності менеджерів входять у суперечність з якістю їхньої фахової підготовки, яка не враховує цих вимог, а також з відсутністю науково-теоретичних розробок щодо вирішення цього питання у теорії й практиці професійної освіти [194, с. 3].

О. Гончарова стверджує, що існуюча система підготовки не сприяє вихованню необхідної творчої активності студентів економічних спеціальностей, виявленню їхньої індивідуальності, інтенсифікації освоєння знань у контексті інформаційної діяльності. Крім того, науковець відзначає відсутність необхідного методичного забезпечення підготовки до використання інформаційно-комунікаційних технологій; недостатнє відображення наукових досягнень у змісті, методах, формах та засобах навчання студентів [66, с. 4].

За свідченням Т. Коваль, аналіз професійної діяльності менеджерів-економістів свідчить про недостатній рівень їхніх знань, умінь і навичок роботи із програмами MS

Office та вмінь виконувати інформаційно-аналітичну управлінську діяльність. Більшість менеджерів-економістів не володіють програмними засобами управління бізнесом, інформаційно-комунікаційними засобами й не застосовують в інформаційно-професійній діяльності творчий підхід. Значна частина їх має низький рівень знань і умінь у створенні Internet-ресурсів [114, с. 1].

С. Кустовський відзначає, що самостійно навчатися вміє лише 21% студентів. Решті характерний низький рівень організації самостійної навчальної діяльності. Додамо також, що ілюстрацією цієї тенденції в системі післядипломної освіти менеджерів є поширена практика копіювання готових рефератів, курсових і дипломних робіт з Internet. Серед причин цього автор вбачає недостатнє використання у навчальному процесі методів і технологій, що розвивають інформаційну самостійність студентів [136, с. 3].

Учені відзначають неорганізований характер оволодіння майбутніми менеджерами-економістами операціями отримання, систематизації й аналізу професійної інформації, а також її використання для реалізації прикладних завдань, низький методичний рівень забезпечення розвитку інформаційної культури з боку вищих навчальних закладів [189, с. 4].

Г. Павленко наголошує на недостатній розвиненості технологій соціально-психологічної діагностики процесу формування інформаційної культури. На думку автора, потребують наукової уваги питання з'ясування динаміки цього процесу, функціональних характеристик його складових, їх координація й субординація [168, с. 14].

Отже, проаналізувавши стан розробленості проблеми формування інформаційної культури менеджерів організацій у наукових публікаціях, можна зробити висновок про те, що велика кількість авторів відзначає наявність недоліків у формуванні інформаційної культури майбутніх фахівців економічно-комерційної сфери взагалі і менеджерів зокрема.

Разом з тим ознайомлення з науковими публікаціями дає змогу констатувати, що на сьогодні вченими висвітлено: сутність інформаційної культури людини; засади

формування інформаційної культури студентів економічних спеціальностей на рівні бакалаврату, однак залишаються відкритими для дискусій питання формування інформаційної культури в процесі перепідготовки (підготовки магістрів) за спеціальністю 073 «Менеджмент». Також потребують уточнення сутність і структура інформаційної культури менеджерів, критерії та показники її оцінювання.

Отже, загальний стан інформаційної культури магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» у післядипломній освіті не може бути визнано задовільним. Результати анкетування, а також аналізу літератури засвідчили актуальність пошуку перспективних підходів до формування цілісної інформаційної культури менеджерів організацій.

1.2. Сутність і структура інформаційної культури менеджерів організацій

Як було сказано в попередньому підрозділі, на сучасному етапі в Україні зростає роль високоосвідчених менеджерів, здатних до безпомилкового аналізу, моделювання й інформаційного супроводу процесів управління із широким використанням інформаційних технологій.

Одним із аспектів підготовки таких менеджерів є формування в них інформаційної культури, сутність і структуру якої розглянемо в цьому параграфі роботи. У цьому контексті обґрунтованим буде звернення до сучасних довідкових джерел, у яких інформаційна культура постає як:

– здатність суспільства до ефективного використання наявних у його розпорядженні інформаційних ресурсів і засобів комунікацій, а також застосування з цією метою передових досягнень у галузі розвитку засобів інформатизації та інформаційно-комунікаційних технологій [85, с. 44];

– перелік правил поведінки людини в інформаційному суспільстві, способи й норми спілкування із системами штучного інтелекту, ведення діалогу у людино-

машинних системах, користування засобами телематики, глобальними й локальними інформаційно-обчислювальними мережами [118, с. 150];

– сукупність норм, правил і стереотипів поведінки, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві [118, с. 150];

– поняття, що характеризує культуру з точки зору накопиченої, обробленої інформації, що циркулює в її рамках [139];

– характеристика рівня розвитку конкретних суспільств, народностей, націй, а також специфічних сфер діяльності (наприклад, культура праці, побуту, художня культура), що нерозривно пов'язана з другою (соціальною) природою людини і є продуктом її творчих здібностей та виступає змістовною стороною суб'єкт-суб'єктних та об'єкт-об'єктних відносин, зареєстрованих за допомогою різних матеріальних носіїв [204];

– знання та навички ефективного користування інформацією, що включають різнобічні вміння пошуку потрібної інформації та її використання [180];

– одна зі складових загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду й системи знань і умінь, які забезпечують цілеспрямовану пізнавальну діяльність, спрямовану на оптимальне задоволення індивідуальних потреб [12];

– сукупність системи знань і умінь, які забезпечують самостійну діяльність з оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб із використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій [63].

Як бачимо, у довідкових джерелах немає єдності щодо визначення сутності інформаційної культури. На нашу думку, це пов'язано з тим, що інформаційна культура є багаторівневим поняттям, яке неможливо звести до одного визначення. Спроби поєднати всі відомі значення терміна «інформаційна культура» в одній дефініції, як правило, призводять до того, що один або декілька важливих аспектів феномену інформаційної культури не знаходять у такому визначенні належного відображення.

Відсутність усталеності в розумінні терміна «інформаційна культура» вказує на необхідність уточнення його значення в нашому дослідженні. Для цього проаналізуємо

зміст його складових – окремих самостійних наукових категорій «інформація» та «культура».

У Законі України «Про інформацію» термін «інформація» розуміється як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [91].

У науковому дискурсі змістове наповнення терміна «інформація» значною мірою залежить від тієї науки, з позицій якої дається визначення. Так, у філософії інформація постає як фундаментальна властивість матерії, пов'язана з відображенням різноманітності в об'єктах і процесах живої й неживої природи [98, с. 222].

У кібернетичній (статистичній) теорії інформація – це відомості, які мають усунути тією чи іншою мірою існуючу в користувача до їхнього отримання невизначеність, розширити його розуміння властивостей того чи іншого матеріального або уявленого об'єкта. Представники цього наукового напрямку (Н. Вінер, А. Колмогоров, В. Котельников, К. Шеннон) визначають поняття інформації через міру зменшення невизначеності знання про здійснення якої-небудь події (ця міра називається ентропією) [143].

У теорії управління соціальними системами (менеджменті), яка є похідною від кібернетики, інформація виступає як відомості, знання, повідомлення, які допомагають вирішити те чи інше завдання управління (іншими словами, зменшити невизначеність кінцевого результату цього процесу) або сукупність відомостей, що зменшують невизначеність у виборі різноманітних можливостей [83].

В інформатиці, поява й бурхливий розвиток якої стали закономірним наслідком розвитку електронно-обчислювальної техніки як практичного застосування досягнень кібернетики, значення терміна «інформація» наближається до значення терміна «дані», тобто інформація розглядається у фізичному або статистичному аспектах у контексті характеристик технічних засобів зберігання та передачі даних, а також пропускної здатності каналів передачі інформації.

У психології праці інформація – це будь-які зміни в керованому процесі, що позначаються на інформаційній моделі або безпосередньо сприймаються оператором, а також команди, вказівки про здійснення тих чи інших впливів на процес управління [83].

У пересічному розумінні термін «інформація» постає як відомості про навколишній світ і процеси в ньому, які сприймають людина чи спеціальний пристрій, або повідомлення про стан справ, відомості про що-небудь, які передаються людьми [98, с. 222].

Термін «інформація» в Українському педагогічному словнику трактується як нові відомості про навколишній світ, які одержують в результаті взаємодії з ним. У цьому словнику підкреслено, що термін «інформація» у педагогіці та психології вказує, перш за все, на зміст будь-якого повідомлення, дані про щось, які розглядаються в аспекті їхньої передачі в часі та просторі. При цьому відокремлюється й трактується термін «семантична інформація» – інформація, що має певний сенс, який можна інтерпретувати за допомогою природної мови в процесі людського спілкування [65, с. 150].

Як бачимо, наведені визначення є похідними від концепцій інформації, що існують незалежно одна від одної у філософії, кібернетиці, інформатиці, математиці та інших науках, а також у пересічному слововживанні. Утім при всіх відмінностях цих дефініцій у них можна визначити спільні риси.

Так, Л. Лопатніков відзначає, що всі вони передбачають існування двох об'єктів: джерела (розповсюджувача) інформації та користувача – її одержувача. При цьому передача інформації від одного до іншого відбувається за допомогою сигналів (знаків), які можуть не мати ніякого фізичного зв'язку зі змістом інформації. Цей зв'язок визначається певною конвенцією (домовленістю) розповсюджувачів та одержувачів інформації [143].

Інформація, що циркулює в суспільстві, пов'язана з діяльністю людини як мислячої й активної істоти із засвоєння, інтерпретації та передачі іншим людям

відомостей про різноманітні аспекти навколишнього світу, а також індивідуального буття. Циркуляція забезпечується тим, що знаки існують у формі, придатній для передачі їх у часі та просторі (безпосередньо або опосередковано технічними засобами).

Відповідно до положень діяльнісного підходу (Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін), механізм виникнення інформації в системі людського суспільства має такий вигляд. Розповсюджувач (джерело) інформації в ході поступового перетворення зовнішньої предметної дії у внутрішні розумові дії розпредмечує (інтеріоризує) явища світу. У ході цього процесу формуються поняття, узагальнення, програми та прийоми діяльності. Цей процес відбувається завдяки слову, яке виступає знаком зовнішньої дії, а згодом стає основою внутрішнього мовлення, де відбувається узагальнення й згортання дій [223, с. 11].

Наступна стадія – активне перетворення світу суб'єктом, тобто екстеріоризація (опредмечування) – виступає як практична реалізація внутрішньої, раніше інтеріоризованої дії. Екстеріоризація, як перехід внутрішніх дій і операцій у зовнішні, є втіленням задумів суб'єкта діяльності, реалізації його планів і програм побудови нових об'єктів [3]. Такими об'єктами можуть бути знаки (інформаційні дані).

Іншими словами, будь-який об'єкт реальної дійсності (процес, явище або дія) отримує своє ізоморфне інформаційне відображення у свідомості людини. Це відображення може бути трансформоване діяльністю людини в знаки, з якими можуть бути здійснені певні дії особою або іншими людьми.

Ці погляди споріднені з висновками В. Уханова, згідно з якими, механізм інформаціогенезу полягає в перетворенні за допомогою мовних засобів і правил оперування ними ідеальних образів, отриманих суб'єктами в результаті відображення умов діяльності, у кодові образи, призначені для взаємного обміну між суб'єктами. На думку автора, «соціальна інформація являє собою результат усвідомленого відображення взаємодіючими суб'єктами умов їхньої діяльності, що фіксується в мовних знаках, які утворюють надіндивідуальну і неорганічну систему соціального спадкування [217].

Ці знаки циркулюють у суспільстві у вигляді кодів, наприклад, звуками в мові або літерами на письмі. Вони передаються від покоління до покоління завдяки системі виховання, введення до культури окремого індивіда. Утім, для того, щоб та чи інша сукупність знаків була сприйнята одержувачем як інформація, її потрібно належним чином обробити.

На думку Є. Ясіна, ця обробка може розглядатися як послідовне проходження знаком трьох етапів: фізично-статистичного, пов'язаного із засобами зберігання й передачі даних, а також пропускною здатністю каналів їхньої передачі; семантичного, пов'язаного з відбором тих даних, що можуть бути зрозумілі отримувачем; прагматичного, пов'язаного з відбором серед усвідомлених відомостей тих, що корисні для вирішення того чи іншого завдання [227].

Враховуючи вищевикладені міркування, у нашому дослідженні вважаємо за доцільне розглядати інформацію з позицій менеджменту (теорії управління соціальними системами), оскільки наша робота присвячена підготовці менеджерів до професійної діяльності, сутність якої полягає, перш за все, в організації взаємодії людей.

Отже, у нашому дослідженні термін «інформація» позначає вироблену в ході людської діяльності сукупність знаків, що несе відомості про навколишній світ і необхідна для зменшення невизначеності результату управління тією чи іншою системою, а також для зменшення невизначеності знань суб'єктів про реальний або уявлений об'єкт. Першочерговою вимогою до цієї сукупності знаків є те, що вони можуть бути передані розповсюджувачем та інтерпретовані одержувачем.

Наступним кроком буде аналіз терміна «культура» в контексті змісту поняття «інформаційна культура».

Ми поділяємо позицію М. Жалдака, який відзначає, що для виявлення сутності і «внутрішньої логіки» феномену інформаційної культури, її специфіки природно відштовхуватися від поняття «культура», яке є більш загальним (родовим) щодо поняття «інформаційна культура» [86].

Під культурою як такою науковець розуміє «історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя й діяльності людей, в їхніх взаємозв'язках, а також у матеріальних і духовних цінностях, що створюються ними» [86]. Він відзначає, що «культура включає в себе предметні результати діяльності людей, а також людські сили й здібності, що реалізуються у цій діяльності» [86].

На нашу думку, розуміння культури, наведене в контексті аналізу дефініції «інформаційна культура», не може вважатися досить точним, оскільки у ньому ми маємо охарактеризувати стан окремої людини, а це визначення надає занадто велике семантичне поле для цього.

Спробуємо «звузити» значення терміна «культура» таким чином, щоб воно вказувало саме на стан окремої людини, для чого окреслимо межі його значень, проаналізувавши літературні джерела з цієї проблеми.

Як специфічний аспект життя суспільства, пов'язаний із засобами здійснення людської діяльності, що визначає відмінність буття людей від тваринного існування, культуру розглядає А. Бергсон [13], Ф. Добжанський [76], Л. Коган [117], Р. Сміт [201]; як творча діяльність людей, спрямована на одночасне створення і засвоєння цінностей, норм, знакових систем культура виступає у працях Ю. Лотмана й Б. Успенського [144]; як результат цієї діяльності – деякі програми дій, культура висвітлена у працях Д. Спредлі [178], І. Відт [44], В. Давидовича та Ю. Жданова [73]; як стан окремої людини, що характеризується певним рівнем усвідомлення та використання цих програм, культуру розглядають Д. Столяров і В. Кортунов [128].

Відповідно до положень культурно-історичної теорії (Л. Виготський), культура виступає як: діяльність людства з генерації, збереження та передачі цінностей, норм, знакових систем, позабіологічних програм дій і спілкування людей; один із результатів цієї діяльності – позабіологічні програми дій (технології, методи та ін.); стан буття конкретної людини – окремі аспекти її свідомості та діяльності, зумовлені усвідомленням, оволодінням і використанням цих програм дій [54].

Відповідно до цих вихідних положень, «входження» людини до культури (набуття культурності) відбувається в ході засвоєння досвіду, що «циркулює» в специфічній знаковій формі в суспільстві.

Згідно з Л. Виготським, «культурний розвиток полягає в засвоєнні прийомів поведінки, що ґрунтуються на використанні й вживанні знаків, <...> цей розвиток полягає саме в оволодінні допоміжними засобами поведінки, створеними людством у процесі історичного розвитку» [54].

На основі ідей Л. Виготського, а також результатів аналізу наукових джерел, видається можливим:

– по-перше, виділити у феномені загальнолюдської культури ієрархічно нижчі її складові – культуру того чи іншого виду діяльності;

– по-друге, виділити щонайменше два аспекти будь-якої «окремої» культури: суспільний (інтерперсональний) і особистісний (персональний). У суспільному аспекті культура є сукупністю неспадкованої поведінкової інформації, соціокодом, покликаним накопичувати, зберігати й передавати інформацію, необхідну для існування та розвитку суспільства. В особистісному аспекті – це частина загальної культури особистості. Таку культуру набувають у ході засвоєння (інтеріоризації) суспільного досвіду, а виявляється вона у високому рівні розвитку особистих якостей, знань і вмінь конкретної особи, необхідних для ефективної поведінки.

Проаналізуємо погляди авторів, які феномен інформаційної культури розглядають з окреслених вище позицій.

Отже, як феномен загальнолюдської культури суспільства інформаційну культуру висвітлено в працях А. Ашерова [8], А. Бабошина [10], Т. Богданової [8], О. Булгакової [40], М. Вохришевої [53], Р. Гвоздікова [58], С. Каракозова [105], В. Когана [116], Л. Проніної [176], Е. Семенюк [193], Л. Скворцова [198; 199], В. Уханова [217].

Так, на думку В. Когана й В. Уханова, інформаційна культура є єдністю «інформаційних здібностей і творчої інформаційної діяльності, що реалізуються в

інформаційній взаємодії суб'єктів у процесі створення, зберігання й використання інформації в суспільстві» [116].

У розумінні І. Зязюна, інформологічна (інформаційна) культура поєднує в собі «всебічну інформацію про соціальні процеси, технічні засоби їхньої підтримки, а також про усвідомлену необхідність і доцільність цих процесів» [96, с. 13].

А. Ашероф та Т. Богданова розглядають інформаційну культуру суспільства як культуру створення, зберігання й перетворення інформації в процесі історичного розвитку цивілізацій, націй, вікових, етнічних або будь-яких інших соціальних груп [8].

М. Вохришева розуміє інформаційну культуру як сферу культури, пов'язану з функціонуванням інформації у суспільстві й формуванням інформаційних якостей особистості [53].

А. Шейкін розглядає інформаційну культуру як поняття, що характеризує загальнолюдську культуру з точки зору створеної, накопиченої, обробленої та переданої в її межах інформації [139, с. 345].

У розумінні В. Уханова, інформаційна культура постає як історичний тип продуктивного існування людей у знаково-символічному світі, що виступає невід'ємним компонентом системи культури і визначається ступенем оволодіння суб'єктом (індивідом, групою, суспільством) соціальною інформацією, рівнем та спрямованістю його інформаційних потреб, інтересів і здібностей, а також досягненнями в розвитку інформаційної техніки і технології [217].

Е. Семенюк визначає інформаційну культуру як інформаційний компонент людської культури в цілому, який характеризує рівень усіх здійснюваних у суспільстві інформаційних процесів і відносин [193].

Згідно з Р. Гвоздіковим інформаційна культура – це сукупний здобуток людства у прийомах збереження, передачі, обробки інформації, накопиченої в процесі історичного розвитку [58].

На думку О. Булгакової, інформаційна культура у найбільш широкому значенні – це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їхній синтез у загальний досвід людства [40].

Вищеназвані й інші автори відзначають, що саме в цьому суспільному аспекті розвиток технологій у другій половині 20-го сторіччя заклав основу для створення своєрідного «світового інтелекту», доступного кожній людині.

Отже, аналіз значення термінів «інформація», «культура», а також аналітичний огляд наукових праць, у яких інформаційна культура розглядається у найбільш широкому значенні, дає змогу констатувати, що в суспільному аспекті інформаційна культура є історично сформованим, знаково оформленим сукупним досвідом людства у сфері вироблення, зберігання й розповсюдження інформації. При цьому, як уже зазначалося раніше, інформація розуміється нами як дані, що можуть бути передані розповсюджувачем та інтерпретовані одержувачем і є необхідними для зменшення невизначеності знання соціального суб'єкта про дійсність.

Як особистісний феномен інформаційна культура висвітлена у працях С. Антонової [6], А. Бабошина [10], С. Бочан [38], О. Булгакової [40], Г. Воробйова [50], Н. Гендіної [63], Н. Джинчарадзе [75], Н. Зинов'євої [94], В. Казанцева [104], С. Каракозова [105], А. Квітко [107], Г. Павленка [168].

Зокрема, Н. Гендіна визначає інформаційну культуру однією зі складових загальної культури людини, що являє собою сукупність інформаційного світогляду та системи знань і вмінь, які забезпечують цілеспрямовану автономну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій [63, с. 7].

Т. Коренькова, С. Олефір виходять з того, що інформаційна культура – це вміння знайти необхідну людині інформацію в будь-якому вигляді, незалежно від її місця розташування з використанням сучасних технічних засобів [125].

На думку О. Булгакової, у вузькому значенні інформаційна культура – це оптимальні способи здійснення операцій зі знаками, даними, інформацією та їхнє

подання зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань [40].

С. Антонова трактує інформаційну культуру як вміння цілеспрямовано працювати з інформацією, використовуючи для її отримання, обробки й передачі комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби і методи [6].

Є. Ядрихінська вважає, що інформаційна культура – це частина базисної культури особистості, що характеризує інформаційну сферу її життєдіяльності і включає сукупність знань, умінь і навичок роботи з інформаційними джерелами, наявність творчого підходу у сфері інформаційної діяльності, що дає змогу ефективно працювати під час пошуку, передачі, отримання інформації, розвиває вміння на цій базі генерувати якісно нову інформацію [225].

У працях Н. Джинчарадзе [75], Г. Павленка [168], присвячених соціально-філософському аналізу інформаційної культури, вона постає як складова базисної культури особи, що дає змогу ефективно брати участь у всіх видах роботи з інформацією: її отриманні, накопиченні, кодуванні і переробці, а також у створенні на цій основі якісно нової інформації, її передачі та практичному використанні.

За педагогічним словником під редакцією Г. Коджаспирової, інформаційна культура включає в себе здатність людини усвідомити й освоїти інформаційну картину світу як систему символів і знаків, прямих і зворотних інформаційних зв'язків, вільно орієнтуватися в інформаційному суспільстві, адаптуватися до нього [118, с. 150].

А. Бабошин вважає, що інформаційна культура людини розкривається в здатності використовувати у своїй діяльності інформаційні технології на основі програмних продуктів; навичках використання технічних пристроїв; умінні швидко знаходити необхідну інформацію у різноманітних джерелах, презентувати її в зрозумілому вигляді й ефективно послуговуватися нею; здатністю до аналітичної роботи з інформацією; знанні особливостей інформаційних потоків у своїй професійній галузі [10].

На думку Г. Харченко, людина з високим рівнем інформаційної культури характеризується: умінням користуватися інформаційними системами для збору,

зберігання, переробки, передачі й презентації інформації на основі комп'ютерів та телекомунікаційних систем; умінням створювати інформаційні моделі з використанням автоматизованих інформаційних систем; здатністю до критичної оцінки й передбачення наслідків своїх рішень, що стосуються інформаційної діяльності; умінням використовувати для аналізу професійних процесів і явищ бази даних та інші сучасні інформаційні технології; навичками з систематизації, упорядкування, структуризації даних і знань; здатністю підпорядковувати свої інтереси суспільним та законодавчим нормам інформаційної діяльності [220, с. 40].

Інформаційна культура розглядається також як якість особистості, що характеризується володінням і усвідомленим використанням суб'єктом програм пошуку, аналізу й застосування інформації, виробленої людством на конкретний історичний момент [189].

Отже, в особистісному аспекті інформаційна культура постає як частина загальної культури особи, що характеризується володінням і усвідомленим використанням нею програм пошуку, аналізу і застосування інформації, створених людством на конкретний історичний момент.

Відзначимо, що в наукових працях значу увагу приділено визначенню структури інформаційної культури особистості.

Так, на думку О. Булгакової, інформаційна культура особи утворюється когнітивним, мотиваційним й ціннісно-смісловим компонентами.

Когнітивний компонент інтегрує знання про принципи, правила та нормативи функціонування інформації в суспільстві, інформаційні технології, а також уміння використання цих технологій у професійній діяльності; уміння алгоритмічно і самостійно мислити як основу комп'ютерної грамотності. Мотиваційний компонент ґрунтується на пізнавальному інтересі здобувачів освіти до інформаційних технологій. Ціннісно-смісловий компонент включає здатність до адекватної самооцінки своїх інтересів і цілей; здатність до планування свого життя, до адекватного оцінювання

життєвих ситуацій; готовність до реалізації раціонального вибору лінії поведінки; відповідальність за особистісний вибір [40].

Н. Гендіна визначає такі компоненти інформаційної культури особистості: аксіологічний, або ціннісно-рефлексивний – здатність до аналізу, критичного оцінювання, інтерпретації інформації; юридично-правовий – дотримання законів про інформацію, нормативів легального використання інформації; морально-етичний – володіння правилами інформаційної етики – використання інформації відповідно до етичних норм; когнітивний – знання термінології, необхідної при роботі з інформацією; операціональний, або технологічний – практичні вміння й навички з пошуку, відбору, вилучення, використання інформації [63].

Спорідненим поняттям до терміна «інформаційна культура» виступає понятійний конструкт «інформаційно-комунікаційна компетентність». На думку К. Колос, така компетентність, забезпечує:

– здатність фахівця до ефективного пошуку, структурування інформації, її адаптації до вимог професійної діяльності, кваліфікованої роботи з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, програмно-методичними комплексами, використання автоматизованих робочих місць;

– систематичну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до використання цифрових технологій і ресурсів у процесі дистанційної освіти, ведення електронного документообігу [120, с. 23].

Вважаємо, що в контексті нашого дослідження, корисними є погляди М. Козир, дослідження якої було спрямовано на виявлення сутності інформаційної компетентності здобувачів освіти. Зокрема, науковець розрізняє такі рівні інформаційної компетентності:

– елементарний, якому відповідає засвоєння на початковому рівні необхідної навчальної інформації, що потребує обов'язкового вдосконалення на наступному рівні;

– базовий, який передбачає володіння оптимальним обсягом інформації, необхідним для засвоєння основного змісту навчального матеріалу; уміння критично

осмислювати масиви інформації; здатність до порівняння фрагментів з різних джерел однієї тематики й визначання їх достовірності; вміння вилучати інформацію, потрібну для роботи, й узагальнювати її);

– творчий, на якому стає можливим створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої та перетвореної інформації [119].

При цьому відзначимо, що М. Козир пропонує розмежування понять «інформаційна» й «комп'ютерна» компетентність [119].

Аналіз наукових праць засвідчив, що поняття «інформаційна культура особистості» пов'язують з поняттям «інформаційна грамотність». На нашу думку, ці категорії співвідносяться між собою як загальне й окреме. Точніше наявність у суб'єкта інформаційної грамотності є однією з передумов сформованості інформаційної культури.

Для перевірки правомірності такого припущення проведемо аналіз змісту терміна «інформаційна грамотність» у науковій і методичній літературі.

Під інформаційною грамотністю Американська бібліотечна асоціація розуміє можливість особистості знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел [191].

Визначенню змісту терміна «інформаційна грамотність» приділено увагу в працях Н. Гендиної [63], Г. Росса [185], Н. Сороко [203], С. Сисоєвої [197].

На думку Н. Сороко, інформаційна грамотність – це вміння та навички особистості ідентифікувати інформацію, здійснювати ефективний її пошук, відбір і аналіз, орієнтуватися в інформаційних ресурсах, інформаційних потоках та інформаційних системах. Науковець вважає, що це поняття має включати в себе також володіння технологічними способами організації й зберігання інформації, поданої на цифрових носіях. Н. Сороко також підкреслює, що інформаційна (та комп'ютерна, як її окремий прояв) грамотність відображає інформаційно-технологічний аспект інформаційної культури [203].

Г. Росс зазначає, що всі визначення інформаційної грамотності так чи інакше пов'язані зі здатністю людини до відтворення певної послідовності дій: усвідомлення потреби в інформації, розробка стратегії пошуку, формулювання запиту і відбору джерел інформації, синтез та ефективне використання нової інформації [185].

Водночас, як зазначає Н. Гендіна, зміст поняття «інформаційна культура» відрізняється включенням до свого складу здатності людини створювати нові інформаційні продукти й творчо їх використовувати з різною метою. При цьому під інформаційним продуктом розуміється результат інтелектуальної діяльності людини зі створення нової інформації або смислової переробки наявної інформації, поданий у формі документа [63].

Отже, термін «інформаційна грамотність», на відміну від терміна «інформаційна культура», вказує, перш за все, на технологічні аспекти інформаційної діяльності людини й може бути співвіднесений з операціональним компонентом її інформаційної культури.

Розглянемо тепер специфіку інформаційної культури у зіставленні з поняттям «інформаційна компетентність», поширене використання якого пов'язане з пріоритетністю у нашій країні і в країнах Європи компетентнісного підходу до конструювання змісту освіти, що відображено у низці вітчизняних і міжнародних документів [234], а також публікаціях вчених (А. Вербицький [43], І. Зимня [93], О. Овчарук [122], Ю. Лебеденко [138], А. Маркова [151], А. Субетто [208] та ін.).

Дефініції терміна «інформаційна компетентність» приділено увагу у працях О. Дрогайцева [81], О. Зайцевої [89], В. Лугового [145], С. Нікітіної [161], А. Семенова [192], Н. Сороко [203], С. Тришиної [215], А. Хуторського [216], які визначають його як сукупність якостей людини, пов'язаних з інформаційним аспектом життєдіяльності.

Зокрема, А. Семенов, розглядає інформаційну компетентність як «нову, набуту грамотність, яку утворюють уміння активної самостійної обробки інформації людиною, здатність до прийняття нових рішень у невизначених ситуаціях із використанням технологічних засобів» [192].

О. Зайцева визначає інформаційну компетентність як «складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь у сфері інноваційних технологій, а також певного набору особистісних якостей» [89].

С. Тришина визначає «інформаційну компетентність» як інтегративну якість особистості, яка є результатом відображення процесів відбору, переробки, засвоєння, трансформації та генерації інформації в специфічний тип предметних знань, що дають змогу виробляти, приймати, прогнозувати та реалізовувати найдоцільніші рішення в різних сферах діяльності [215].

Виходячи з позицій компетентнісного підходу, дослідниця розділяє поняття «компетенція» та «компетентність», розуміючи під компетенцією «наперед задану соціальну вимогу (норму) до освітньої підготовки фахівця, необхідну для його продуктивної діяльності у відповідній галузі», а компетентність – як «володіння суб'єктом відповідною компетенцією, що включає його власне ставлення до неї та предмета діяльності». Компетентність розглядається як вже сформована особистісна якість (сукупність якостей) фахівця помножена на мінімально необхідний досвід діяльності у заданій сфері [216].

О. Дорогайцев виходить з того, що інформаційна компетентність пов'язана із здатністю особи до самостійного пошуку, аналізу, відбору, обробки й передачі необхідної інформації з використанням усних і письмових комунікативних інформаційних технологій. Автор вважає, що основою інформаційної компетентності є знання, уміння, навички, поведінкові якості, що дають змогу суб'єкту ефективно знаходити, оцінювати, використовувати інформацію для успішного ведення різноманітної діяльності [81].

Як бачимо, відмінності між поняттями «інформаційна культура особистості» й «інформаційна грамотність» не мають принципового характеру. Утім семантичне поле першого терміна включає здобутки загальнолюдської культури, а другого – вказує здебільшого на набуті в ході навчання компетенції.

Зіставляючи позиції дослідників, які виступають з позицій компетентнісного й «культуро-орієнтованого» підходів, ми приєднуємося до позиції останніх авторів. Це зумовлено тим, що вони не тільки визначають вимоги до необхідних знань і вмінь, але й акцентують на генерації індивідом нового знання, що може стати ще одним елементом інформаційної скарбниці людства.

Інформаційна культура особистості (так само, як і «інформаційна компетентність» та «інформаційна грамотність») може розглядатися у зв'язку із належністю суб'єкта (її носія) до тієї чи іншої професійної спільноти.

У наукових працях, у яких приділено увагу визначенню змісту поняття «інформаційна культура» в аспекті професійної діяльності різних категорій фахівців (А. Ашеров [8], О. Булгакова [40], І. Геллер [59], Н. Гендіна [60; 61], В. Казанцева [104], М. Моїсєєва [157], Л. Проніна [176], А. Токтаньязова [213], Г. Харченко [220]), визначення інформаційної культури вказують, перш за все, на її операційний характер, тобто на перше місце виходить «уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки і передачі комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби» [220, с. 29].

Є підстави вважати, що хоча професійно-інформаційна культура є вужчою за своєю суттю, ніж інформаційна культура особистості, вона не відрізняється від неї структурно. Свідчення про це знаходимо у працях вищезазначених авторів.

Так, на думку В. Казанцевої, інформаційна культура особистості виявляється: у навичках роботи з технічними пристроями; знаннях програмних продуктів; здатності до отримання інформації з різних джерел, а також поданні її в доступному споживачам вигляді; ефективному використанні набутої інформації у професійній діяльності; володінні основами аналітичної переробки інформації; знаннях особливостей інформаційних джерел у своїй професійній сфері [104].

Є. Полат вважає, що інформаційна культура виступає показником не загальної, а професійної культури, оскільки реалізується здебільшого саме в професійній діяльності [157, с. 1].

Л. Проніна визначає, що у фахівців бібліотечної справи (А. Суханов, Е. Семенюк, А. Урсул, Ю. Шрейдер та ін.) проблема інформаційної культури від початку ототожнювалася з бібліотечно-бібліографічною культурою та культурою роботи з книгою. Але навіть найперші праці, що стосувались цієї проблеми, розглядали її в контексті професійної діяльності. Це було пов'язано з тим, що в цій сфері інформаційні процеси усвідомлювалися як найбільш значущі. У результаті проблема інформаційної культури ототожнювалася із професійною діяльністю фахівця, його професійною культурою [176].

У свою чергу, професійна діяльність може бути подана як процес виконання виробничих (трудових, службових) функцій – сукупності обов'язків, які виконує фахівець відповідно до займаної посади і які визначаються посадовою інструкцією або кваліфікаційною характеристикою [123].

Така позиція уявляється нам доцільною, оскільки сприяє виділенню конкретних дій фахівця, пов'язаних із процесами обробки, зберігання та передавання інформації у ході професійної діяльності.

Отже, в особистісно-професійному аспекті інформаційна культура постає як складова інформаційної культури особи, що характеризується володінням і усвідомленим використанням фахівцем програм пошуку, аналізу, зберігання й передачі інформації, створених людством на конкретний історичний момент при виконанні професійних функцій (у цьому аспекті терміни «інформаційна культура» «інформаційна компетентність» і «професійно-інформаційна культура» є синонімами).

Таким чином, у науковому дискурсі на сьогодні можна виділити три аспекти інформаційної культури: інформаційна культура суспільства, інформаційна культура особистості, інформаційна культура фахівця.

У суспільному аспекті інформаційна культура постає як історично сформований, існуючий у знаковій формі сукупний досвід людства у виробленні, зберіганні й розповсюдженні інформації. При цьому під інформацією ми розуміємо дані (сукупність знаків, що містить відомості про навколишній світ), які можуть бути передані та

інтерпретовані тими чи іншими соціальними суб'єктами для зменшення невизначеності знання про об'єкти дійсності.

В особистісному аспекті вона постає як частина загальної культури особи, що характеризується володінням і усвідомленим використанням суб'єктом програм пошуку, аналізу, зберігання й передачі інформації, створених людством на конкретний історичний момент (при цьому термін «інформаційна культура» не є тотожним за змістом терміну «інформаційна грамотність», що є більш вузьким).

В особистісно-професійному аспекті – як складова інформаційної культури особи, що характеризується володінням і усвідомленим використанням програм пошуку, аналізу, зберігання й передачі інформації, вироблених людством при виконанні професійних функцій.

За логікою нашого дослідження, на основі визначення сутності інформаційної культури суспільства, особистості і фахівця нам необхідно виявити зміст інформаційної культури здобувача післядипломної освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Аналіз публікацій, у яких висвітлено питання змісту, структури й формування інформаційної культури (компетентності) майбутніх менеджерів, а також здобувачів освіти зі спеціальностей, безпосередньо пов'язаних з управлінською діяльністю (О. Булгакова [40], Г. Воробйов [50], Г. Гаджиєв [55], Л. Гайдаренко [56], О. Гончарова [66], М. Груздева [70], Т. Коваль [114], М. Коляда [121], Н. Коноваленко [124], С. Кустовський [136], Г. Нагорнова [159], О. Оршанський [163], Г. Павленко [168], Л. Савчук [190]), засвідчив, що за формою виявлення інформаційна культура менеджера не відрізняється від інформаційної культури представників інших професій, але змістовно вона має власні характерні особливості, зумовлені особливостями професійної діяльності у сфері управління.

Так, на думку М. Груздевої, інформаційна культура фахівця економічного профілю (у тому числі менеджера) являє собою інтегративну професійно-особистісну якість, що дає змогу: ефективно взаємодіяти із соціально-інформаційним середовищем суспільства; проводити пошуково-дослідну діяльність з використанням інформаційних

та комунікаційних технологій; будувати інформаційні моделі досліджуваних процесів і явищ та аналізувати ці моделі за допомогою автоматизованих інформаційних систем; усвідомлювати правову відповідальність за вчинені дії за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій; знати потенційні можливості цих технологій та вміти використовувати їх у професійній діяльності [70].

М. Груздева виділяє соціальний, комунікативний, моделюючий, правовий та професійний компоненти інформаційної культури студентів ЗВО економічного профілю. При цьому, на думку дослідниці:

– соціальний компонент визначає культуру поведінки в інформаційному суспільстві, усвідомлення особистої відповідальності за характер поширюваної інформації, систему внутрішніх принципів і переконань, що перешкоджають поширенню соціально-деструктивної економічної інформації та дезінформації, маніпулюванню свідомістю людей;

– комунікативний компонент характеризує культуру пошукової та професійно-дослідної діяльності з використанням інформаційних технологій, відповідальне ставлення до економічної співпраці, ділових контактів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, уміння працювати в групі через комп'ютерні мережі;

– моделюючий компонент інтегрує вміння узагальнювати, систематизувати нове знання, виявляти зв'язки і відносини між окремими його елементами, уміння побудови та аналізу інформаційної моделі досліджуваних процесів за допомогою автоматизованих інформаційних систем;

– правовий компонент характеризує культуру захисту інформації від суб'єктів інформаційних відносин, усвідомлення правової відповідальності за вчинені за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій дії, дотримання авторських прав розробників програмних продуктів, знання правових норм і принципів дотримання використання інформаційних та комунікаційних технологій;

– професійний компонент характеризує культуру застосування інформаційних і комунікаційних технологій у професійній діяльності, а саме: системне володіння

професійно-інформаційними знаннями, інформаційними технологіями, стандартизованим і професійно-спеціалізованим програмним забезпеченням, уміння використовувати їх у процесі прийняття рішень у професійній діяльності [70].

У розумінні Є. Могилевської інформаційна культура менеджера полягає в умінні аналізувати, передбачати і прогнозувати економічні ситуації за допомогою побудови інформаційних моделей досліджуваних процесів і явищ з використанням усього арсеналу засобів обчислювальної техніки і програмного забезпечення. На думку дослідниці, інформаційна культура менеджера передбачає знання можливостей сучасних інформаційних технологій; уміння правильно і раціонально їх використовувати у процесі прийняття управлінських рішень у професійній діяльності [156, с. 18].

Складовими елементами інформаційної культури менеджера Є. Могилевська вважає вміння постановки завдань, передбачення наслідків прийнятих рішень, побудови й аналізу інформаційної моделі досліджуваного процесу, упорядкування, систематизації, структурування даних, їхньої інтерпретації; здатність до прийняття рішень про застосування програмного забезпечення, використання в ході професійної діяльності баз даних та інформаційних технологій; володіння основами алгоритмізації; навички використання першоджерел, регіональних і глобальних інформаційних ресурсів; володіння правовими основами інформаційної діяльності; знання законів функціонування інформації в суспільстві [156, с. 20].

Г. Павленко розуміє інформаційну культуру суб'єкта управління як необхідну й достатню умову для прийняття управлінських рішень і розглядає її як органічний синтез: оптимальних засобів маніпулювання інформацією та подання її споживачу; механізмів вдосконалення технічного середовища, зберігання та передачі інформації; системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації [168].

Н. Коноваленко інформаційну компетентність (культуру) менеджерів висвітлює у вигляді структурної моделі, що складається із взаємозалежних компонентів:

когнітивного, змістовного, комунікативного, рефлексивного, ціннісно-мотиваційного, творчого, діяльнісного, професійного, технологічного [124].

Г. Воробйов включає в поняття «інформаційна культура управлінської праці» знання, здібності і практичні навички, що сприяють підвищенню продуктивності праці, серед яких уміння взаємодіяти зі службами інформації, формулювати свої інформаційні потреби, цілеспрямовано використовувати інформацію, розуміння ролі комп'ютерної техніки в перетворенні суспільства, адекватне ставлення до зростаючих інформаційних потоків [50].

На думку О. Булгакової, інформаційна культура здобувача освіти утворюється взаємодією таких компонентів: когнітивного (знання термінології у сфері роботи з інформацією); технологічного (практичні вміння й навички з пошуку, відбору, використання інформації, здатність до аналізу, критичного оцінювання, інтерпретації інформації); мотиваційно-ціннісного (система особистісно значущих і особистісно цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій у сфері інформаційних процесів і відносин); етично-правового (знання та дотримання законів про інформацію, правил легального використання інформації, володіння нормами інформаційної етики) [40].

Як бачимо, хоча дослідники сутність і структуру інформаційної культури менеджерів визначають дещо по-різному, запропоновані дефініції перебувають у межах єдиного семантичного простору.

На нашу думку, найбільш повно критеріям повноти й оптимальності відповідає структура, запропонована О. Булгаковою. З одного боку, ця структура відображає найбільш суттєві сторони поняття «інформаційна культура менеджера», а з іншого, – є мінімально достатньою для фіксації змістового ядра цього поняття.

Отже, спираючись на наведені вище дефініції інформаційної культури, а також описи її структури, можна констатувати, що до складу інформаційної культури менеджера входять щонайменше когнітивній, технологічний, мотиваційно-ціннісній та етично-правовий компоненти.

Для подальшої конкретизації змісту складових інформаційної культури менеджерів звернемося до більш детальної характеристики кожного з них.

Детальну інформацію щодо змісту когнітивної складової інформаційної культури менеджера знаходимо у працях Н. Гендіної. Відзначимо, що вона цілком логічно розглядає інформаційну культуру як якість, що притаманна практично будь-яким фахівцям, проте її погляди на когнітивну складову цього феномену безпосередньо стосуються і менеджерів. Аналіз публікацій Н. Гендіної дає змогу визначити зміст когнітивної складової інформаційної культури менеджерів як двоблокову систему.

Перший блок цієї системи – володіння елементарними аналітико-синтетичними прийомами роботи з інформацією (читання, реферування, узагальнення, анотація та ін.) [60].

Цей аспект професійної діяльності менеджера висвітлено у працях Н. Зінчук, яка пов'язує її успішність з розвитком у процесі фахової підготовки аналітичної компетентності, яку розглядає як інтегративну динамічну, постійно збагачувану характеристику студента-менеджера, що зумовлює здатність до виконання ним у майбутньому професійних аналітичних завдань у сфері управління. При цьому автор наголошує на тому, що ця компетентність утворюється знаннями теорії організації аналітичного процесу; умінням обирати, обґрунтовувати й застосовувати відповідні аналітичні методи; розвитком логічного мислення, творчого підходу до управлінської діяльності та набуттям відповідного досвіду [95, с. 8].

Як бачимо, цей компонент інформаційної компетентності інтегрує процеси переробки інформації на основі мікрокогнітивних актів, зокрема аналізу інформації, її формалізації, порівняння, узагальнення, синтезу, а також розробку варіантів використання інформації і прогнозування наслідків її використання.

Другий блок – елементарні знання з інформатики, а саме знання побудови комп'ютера, розуміння принципів його роботи та ін.

Технологічну складову інформаційної культури менеджерів охарактеризовано у працях Ж. Іноземцевої [99], Т. Коваль [114], у яких остання постає як система

конкретних практичних умінь і навичок використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності. На основі результатів аналізу цих та інших праць технологічний компонент інформаційної культури можна розглядати як поєднання двох блоків компетенцій.

Перший, комунікативний блок створюють уміння використання інформаційних технологій для налагодження й підтримки внутрішніх і зовнішніх інформаційно-комунікаційних каналів. Ці компетенції мають охоплювати знання, розуміння і досвід використання мов та інших видів знакових систем, а також уміння використання технічних засобів комунікації у процесі передачі інформації від однієї людини до іншої за допомогою різноманітних форм і способів спілкування. Цей блок компетенцій інтегрує також здібності в гнучкому й конструктивному веденні діалогів типу «людина – людина»; «людина – комп'ютер»; «людина – комп'ютер – людина».

Другий, практичний блок інтегрує: уміння, пов'язані з презентацією результатів індивідуальної чи колективної діяльності; навички використання офісних апаратно-програмних засобів, баз даних та Internet; уміння користуватися системами управління діяльністю працівників організації; уміння користуватися системами управління складними ресурсоемними проектами з використанням необхідного програмного й технічного забезпечення.

Питання визначення структури мотиваційно-ціннісної складової інформаційної культури висвітлюються у працях О. Булгакової, Л. Рябченко. Так, у працях О. Булгакової мотиваційна складова інформаційної культури виступає як система особистісно значущих й особистісно цінних прагнень, ідеалів, переконань, поглядів, позицій у сфері інформаційних процесів і відносин, що є основою пізнавального інтересу студентів до інформаційних технологій [40]. Іншими словами, відповідні «прагнення, ідеали, переконання, погляди у сфері інформаційних процесів і відносин» стають основою активності у професійно-інформаційній діяльності.

Дещо інакше підходить до розкриття сутності мотиваційно-ціннісної складової інформаційної культури Л. Рябченко. У її працях активність студентів у пізнавальній

(інформаційній) діяльності зумовлена дією внутрішніх спонукальних чинників – мотивацією [189, с. 38].

На думку автора, мотивацію зумовлює пізнавальний інтерес, який, у свою чергу, формується у здобувачів вищої освіти за рахунок усвідомлення необхідності засвоєння нових знань у професійній перспективі, а також рефлексивного спостереження за процесом інформаційно-професійної діяльності, порівняння наявного рівня власної інформаційної культури з рівнем інформаційної культури досвідчених фахівців економічного профілю [189, с. 39].

Побічно цю тезу підтверджено у працях Г. Костішиної, на думку якої, формуванню інформаційної культури здобувачів освіти сприятиме забезпечення ціннісно-орієнтаційної значущості змісту знань, умінь, що набуваються; розвиток мотиваційної сфери; використання психологічних і педагогічних стимулів активної навчально-пізнавальної діяльності студентів [129].

Як бачимо, вищезазначені автори зміст мотиваційно-ціннісної складової пов'язують із системою установок, які детермінують активність у професійно-інформаційній діяльності.

Ми теж схиляємось до думки, що мотиваційно-ціннісна складова інформаційної культури менеджера базується на неусвідомленому психологічному стані, внутрішній якості суб'єкта, що враховує його попередній досвід, схильність до певної активності в певній ситуації. Установка детермінує розгортання будь-якої форми психічної діяльності. Вона виступає як стан мобілізації, готовності до подальшої дії. Наявність у людини установки дає їй змогу реагувати тим чи іншим конкретним способом на ту чи іншу подію чи явище (С. Рубінштейн, Д. Узнадзе).

Характеристиці етично-правової складової інформаційної культури присвячені праці С. Богачова [20] та Н. Новицької [162]. Зміст цього компонента пов'язаний із знанням здобувачами освіти законодавства, що регламентує обіг інформації в суспільстві, і так званим «інформаційним етикетом» – нормами й правилами, що відображають уявлення про належну інформаційну діяльність людини.

Блок інформаційного етикету утворюють сукупність підпорядкованих етикетів: а) етикет надання інформації; б) етикет користування інформацією; в) етикет використання інформаційних технологій (програмних продуктів); г) етикет спілкування в системах «комп'ютер – людина», «людина – людина», «людина – комп'ютер – людина», «людина – носій інформації – людина».

Дотримання етичних настанов, що поєднуються цим блоком, є актуальним і для керівників, і для підлеглих. При цьому відхилення від виконання правил етикету не є порушенням законів, хоча й засуджуються.

Правовий блок відображає знання законодавства у сфері інформаційної діяльності, а також ціннісні установки на дотримання формальних вимог соціуму до умов одержання, використання, збереження інформації конкретним фахівцем.

На нашу думку, у цих двох блоках першорядним виступає етичний блок, адже гарантом відповідності інформаційної діяльності особи нормам суспільства виступають саме її ціннісно-етичні установки.

Відзначимо також, що, як правило, більшість дослідників формуванню цього компонента відводить вторинний характер. Утім у нашому дослідженні вважаємо за доцільне приділити йому особливу увагу, оскільки професійна діяльність менеджера передбачає відповідальність за порушення законодавства при отриманні тієї чи іншої інформації, а також за надану неправдиву інформацію.

Отже, аналіз публікацій, у яких висвітлено питання змісту та структури інформаційної культури здобувачів освіти зі спеціальностей, безпосередньо пов'язаних з управлінням людьми та ресурсами, дав змогу визначитися із структурою інформаційної культури магістрів-менеджерів.

Такими чином, складовими інформаційної культури менеджера, які, водночас виступатимуть цільовими орієнтирами означеного процесу, є:

– когнітивний компонент, що пов'язаний із володінням аналітико-синтетичними прийомами роботи з інформацією, до яких відносимо – аналіз інформації, її синтез, порівняння, зіставлення, комбінацію тощо; по-друге, підвищення рівня комп'ютерної

грамотності як характеристики знань особистості щодо будови та функціонування інформаційних систем;

– технологічний компонент, що інтегрує володіння магістрами-менеджерами інформаційно-комунікативними технологіями, а також технологіями управління бізнесом;

– мотиваційний компонент, що відображає рівень мотивації магістрів-менеджерів до засвоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій; оновлення інформаційного забезпечення власної професійної діяльності; забезпечення кар'єрного зростання;

– етично-правовий компонент, що інтегрує знання в галузі законодавства про інформацію, а також установки на дотримання цього законодавства і норм інформаційної етики.

Нашим уявленням про зміст та структуру інформаційної культури менеджера відповідає модель, подана на рис. 1.1.

Відзначимо, що в нашому дискурсі вважаємо за доцільне підходити до розуміння інформаційної культури як професійної якості (у цьому наша позиція наближається до позиції М. Груздевої [70]). На користь цього виступають такі міркування.

Категорію «якість» розглядають у науковому дискурсі як ієрархічно структуровану сукупність корисних властивостей об'єкта, що зумовлює його здатність задовольняти певні вимоги відповідно до його призначення [143, с. 141].

Загальнонаукові і філософські розуміння категорії «якість» конкретизуються у терміні «професійна якість», який, на думку вчених, «є найбільш вдалим для розкриття професійних вимог до особистості спеціаліста, які висуває до нього суспільство, <...> ця форма є найбільш лаконічною і дає можливість розкрити структуру цих вимог, виходячи з методології науки» [71, с. 235].

У теорії та методиці професійної освіти професійні якості розглядаються як детермінанти успішності реалізації трудової діяльності, а також як сукупність індивідуальних відмінностей особи, що визначають ефективність реалізації трудових

функцій, необхідних і достатніх ознак професійної придатності. Необхідні якості – це ті особливості людини, що дають змогу описати її в розмаїтті проявів, а достатні якості – дозволяють виділити і описати особливості однієї особи на тлі інших людей [112].

Рис. 1.1. Структура інформаційної культури менеджера

Спираючись на усталене значення вищезгаданих термінів, інформаційну культуру менеджера в подальшому будемо розглядати як професійну якість.

Підводячи підсумок дослідженням, результати яких викладено в цьому підрозділі дисертації, експлікуємо таке положення: інформаційна культура менеджера – це професійна якість, що характеризується, компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному й етично-правовому аспектах інформаційної діяльності та забезпечує ефективність отримання, обробки, зберігання й передачі інформації при виконанні управлінських функцій.

1.3. Перспективні шляхи формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної освіти

Як уже зазначалося, інформатизація усіх сфер суспільного життя в Україні вимагає створення умов для формування інформаційної культури суб'єктів управлінської діяльності. Незважаючи на те, що сутність інформаційної культури людини (Т. Богданова [8], А. Бабошин [10], С. Каракозов [105], В. Коган [116] та ін.), а також засади формування інформаційної культури студентів управлінських спеціальностей на рівні бакалаврату (О. Гончарова [66], Т. Коваль [114], О. Пшенична [179] та ін.) висвітлені досить повно, на сьогодні у наукових публікаціях не здобула належного висвітлення проблематика формування інформаційної культури магістрів-менеджерів у післядипломній підготовці.

Виходячи з останнього, спрямуємо увагу на пошук перспективних шляхів формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. Для цього поставимо перед собою завдання визначити найбільш актуальні теоретичні здобутки, а також форми, методи й цільові орієнтири підготовки магістрів-менеджерів, опора на які дасть змогу вдосконалити їхню підготовку в аспекті формування інформаційної культури.

Для вирішення цих завдань звернемося до аналізу наукових джерел. Перш за все, звернемося до передового досвіду професійної підготовки управлінців у закладах вищої освіти Великої Британії, Канади, США.

Насамперед, слід відзначити, що в освітніх системах названих країн, наприклад, у закладах вищої освіти США, де здійснюється підготовка менеджерів, досягнення навчальних цілей базується на біхевіористичному підґрунті, за яким зосереджується увага, перш за все, на поведінкових факторах підготовки. Зокрема, навчальний процес організовується на основі певних чітких алгоритмів, правил або еквівалентних процедур. Тут реалізують скінерівський принцип покрокового вивчення, що пропонує

поділ навчального матеріалу на невеликі порції наростаючої складності й перехід до наступної порції після повного засвоєння попередньої. При цьому якість освіти пов'язується з вдалими формулюванням завдань освіти, діапазон вибору яких дуже широкий: від відтворення навчальної інформації до елементів самостійної творчості [84, с. 19].

Продовженням цієї тенденції є те, що з середини 90-х рр. XX ст. провідне місце в підготовці менеджерів у Великій Британії, Канаді та США посідає компетентнісний підхід, як найбільше відповідає умовам сьогодення [126].

Такий підхід вносить корективи в уявлення про освіту менеджера: увага приділяється не лише засвоєнню інформації, знань, а й формуванню професійної поведінки і професійно-особистісних якостей [84, с. 7].

Перш за все, компетентнісний підхід визначає орієнтири освіти, які водночас є показниками оцінювання результатів навчального процесу. Такими орієнтирами виступають компетенції – професійно-особистісні якості, необхідні для виконання професійних функцій на конкретному робочому місці. Для кожної управлінської посади, крім посадових обов'язків, існує свій набір компетенцій, який становить компетентність працівника [84, с. 26].

Іншими підходами, що визначають параметри соціальної й когнітивної підготовки менеджерів, виступають соціально-когнітивний підхід (А. Бандура), який акцентує на впливі соціального середовища на професійний розвиток особистості і виводить не перше місце співпрацю студентів з іншими учасниками навчального процесу; інформаційно-процесуальний підхід, що зосереджується на розвитку когнітивних процесів (увага, пам'ять, мислення) здобувача освіти (Ж. Піаже) [84, с. 19].

У наукових джерелах стверджується, що велике значення в підготовці менеджерів має концепція соціальної відповідальності (Дж. Роуст, В. Фредерік), згідно з якою, задоволення потреб людей, а не отримання прибутку є пріоритетною метою, основоположним принципом менеджменту [84, с. 19].

Відповідно до положень означеного підходу, професійна діяльність менеджера, крім суто прикладного, має ще й етичний вимір. Тому в професійній підготовці управлінців у США, Великій Британії та Канаді чільне місце посідає навчання менеджерів етичній поведінці, формування в них моральних якостей. Це відображається у введенні до навчальних планів дисциплін, що стосуються проблем закону, моралі («Етика», «Відповідальність» та ін.) [84, с. 19].

Професійна підготовка менеджерів у США, Великій Британії та Канаді орієнтується також на здобутки гуманістичної педагогіки й психології (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл та ін.), які визначають параметри спілкування викладача і студентів у межах навчальної діяльності. З боку студентів така діяльність має характеризуватися здатністю до самоінструкції, саморозмови, саморегулятивного навчання, самоменеджменту [84, с. 20].

Окреслені підходи повною мірою виявляються у формах і методах навчального процесу.

Серед першочергових завдань перед магістерською підготовкою менеджерів організацій, як зазначає А. Сущенко, постає необхідність «...впровадження оптимальної сукупності форм і методів організації педагогічного процесу» [с. 502].

Зокрема, в аудиторній роботі широко використовуються активні й інтерактивні методи навчання: проблемне навчання, аналіз ситуацій, ділові ігри тощо. Доцільними формами позааудиторної роботи є проектна діяльність, виробнича практика, польове навчання [84, с. 29].

Крім того, як найважливіший компонент освіти менеджера розглядається дистанційна освіта, що виражається у використанні інформаційних засобів для підтримання зв'язку між здобувачем та закладом вищої освіти з освітньою метою [84, с. 27].

Слід також зазначити, що в закладах вищої освіти США, Великої Британії й Канади формування інформаційної культури має наскрізний характер і пронизує

вивчення майже всіх дисциплін навчального плану. При цьому вже на етапі конструювання змісту, форм і методів управлінської освіти передбачається використання комп'ютерної техніки, електронних ресурсів навчального закладу, цифрових мобільних пристроїв з освітньою метою.

Вважаємо, що західний досвід підготовки менеджерів буде корисний для удосконалення фахової підготовки здобувачів управлінської освіти у нашій країні, зокрема, на рівні магістратури.

Продовжимо евристичний пошук перспективних ідей, форм і методичних здобутків у контексті формування в магістрів-менеджерів інформаційної культури.

Звернемося до наукових праць Т. Андрющенко [5], І. Воротнікової [52], С. Сисоевої [196], С. Трішиної [216], А. Хуторського [216], С. Щеннікова [224], у яких висвітлено особливості формування інформаційної культури здобувачів освіти в умовах перепідготовки.

У працях названих авторів відзначено, що мотивація здобувачів освіти, які проходять перепідготовку, маючи статус менеджера, значною мірою базується на наявному практичному досвіді. Утвердження свого місця в структурі управлінських кадрів відбувається у них через оцінювання особистісних запитів, можливостей їхньої реалізації через процес самопізнання й пізнання професійної дійсності, яка їх оточує [41].

Сказане безпосередньо пов'язане з формуванням інформаційної культури у процесі післядипломної підготовки за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Як зауважує С. Трішина, особливістю перепідготовки менеджерів є те, що на попередніх ступенях освіти у них уже закладено основи інформаційних знань, умінь і навичок. Водночас сучасному менеджеру будь-якої сфери діяльності не вистачає знань і вмінь, набутих під час загальної й базової вищої освіти. Виходячи з цього, в аспекті формування інформаційної культури післядипломна управлінська освіта покликана вдосконалити навички, закладені на ранніх етапах навчання, пов'язати їх з

кваліфікаційними характеристиками менеджера. При цьому формування має продовжуватися на якісно новому рівні: наявні інформаційні компетенції мають бути розвинуті в контексті професійної діяльності з використанням індивідуального практичного досвіду [216].

Інша особливість післядипломної освіти менеджерів у контексті формування їхньої інформаційної культури полягає в тому, що контингент студентів представлений особистостями, у яких сформовані загальні уявлення про особливості управлінської діяльності, а також основні управлінські функції. Здобувачам освіти заздалегідь уже визначена подальша освітня (а часто й професійна) траєкторія розвитку, що дає змогу усвідомлено й цілеспрямовано формувати та розвивати необхідні професійні компетенції [5].

Практика засвідчує, що визначальною ознакою післядипломної підготовки за спеціальністю 073 «Менеджмент» є органічне поєднання аудиторних форм роботи із самостійною роботою, яка передбачає високий рівень внутрішньої мотивації, відповідальності та пізнавальної самостійності, що є ознаками соціальної зрілості, «дорослості» здобувачів освіти [49].

Зважаючи на названі особливості, відзначимо, що розробка засад підготовки магістрів за спеціальністю 073 «Менеджмент» неможлива без урахування принципів навчання дорослих. Відповідно до поглядів С. Щеннікова, такими принципами виступають:

- 1) принцип єдності трьох середовищ, згідно з яким, освіта дорослих є системним утворенням, що об'єднує декілька різнорідних середовищ життєдіяльності, зокрема: навчальне середовище, у якому безпосередньо здійснюється навчання у вигляді роботи над навчальним матеріалом під керівництвом викладача; професійне середовище, у якому навчання поєднано із професійною діяльністю і здійснюється у специфічних формах; соціальне середовище, у якому навчання впливає на формування нових

цінностей життя і діяльності засобами участі дорослих в організованих процесах комунікації;

2) принцип відкритості освітнього простору, що полягає в доступності освіти, яка може надаватися без відриву від основної професійної діяльності дистанційно, і має бути спрямована на саморозвиток з урахуванням індивідуальних здібностей здобувачів освіти. Цей принцип передбачає комунікацію між усіма суб'єктами освітньої системи, а також створення умов для самоактуалізації за рахунок вибору індивідуальної «траєкторії» навчання;

3) принцип синтезу трьох підходів до освіти, що полягає в поєднанні андрагогічного (врахування особливостей навчання дорослих, які поєднують навчання з професійною діяльністю), особистісно орієнтованого (врахування закономірностей розвитку дорослих як особистостей) і контекстного (використання контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань у професійні);

4) принцип діяльності, згідно з яким, в основу організації освітніх процесів мають бути покладені відмінні риси професійної діяльності здобувачів освіти. При цьому організація процесу навчання має бути побудована на основі рефлексії здобувачами освіти результатів навчальної та професійної діяльності;

5) принцип безперервної підтримки, відповідно якого освітній процес має супроводжуватися використанням різних форм консультування, інформування, оновлення навчальних матеріалів для підтримки пізнавальної діяльності здобувачів освіти на всіх етапах навчання, а також після його закінчення;

6) принцип професійної мотивації, сутність якого полягає в тому, що має бути розроблена і впроваджена система мотивації здобувачів освіти до навчання через отримання можливостей неперервного консультування, оновлення інформаційного забезпечення професійної діяльності, а також кар'єрного зростання [224, с. 268].

Водночас сьогодні під час конструювання змісту післядипломної освіти (зокрема, перепідготовки) названі принципи враховуються не повною мірою. Традиційно зміст,

форми, педагогічні умови перепідготовки визначаються так само, як і в базовій вищій освіті, без урахування особливостей навчання дорослих.

Очевидно, що сказане стосується й процесу формування інформаційної культури у післядипломній освіті (перепідготовці) менеджерів.

Евристичний пошук ідей та моделей з формування інформаційної культури менеджерів ми розпочали з огляду наявних наукових публікацій.

У цьому контексті Г. Лоїк доводить, що для розвитку інформаційної компетентності майбутніх менеджерів ефективним буде створення таких педагогічних умов, як: актуалізація мотивів професійного зростання і самостійної пізнавальної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій; використання проектної технології; впровадження програмованого навчання [142].

М. Коляда ефективність формування інформаційної культури здобувачів освіти пов'язує із співпрацею викладача і студентів; забезпеченням предметної спрямованості професійної підготовки; впровадженням у навчальний процес електронних практикумів; використанням завдань багаторівневої складності при виконанні студентами самостійної роботи; розв'язанням студентами різнорівневих тренувальних задач. Дослідник передбачає, що означені інновації мають бути впроваджені на тлі використання у навчальному процесі комп'ютерів і засобів комунікації [121].

Оволодіння інформаційними технологіями для майбутніх менеджерів організацій в інтерпретації О. Пшеничної можливе за рахунок: спрямування змісту професійних дисциплін на використання інформаційних технологій; впровадження в освітній процес підготовки майбутніх фахівців активних методів та інформаційних технологій навчання; створення й використання в процесі підготовки майбутніх менеджерів інформаційно-управлінського середовища [179, с. 131].

На думку Ю. Атаманчука, набуттю інформаційної самостійності і підвищенню ефективності роботи студента з інформацією сприятиме: обладнання робочих місць для самостійної роботи сучасними навчальними засобами; створення інформаційного

навчального середовища закладу освіти; налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач–студент»; диференціація самостійної роботи студентів [7].

Продовжуючи цю думку, І. Місяченко, М. Кодинець вважають, що запорукою якості підготовки студентів-менеджерів до професійної діяльності є створення автоматизованих робочих місць для забезпечення належного рівня квазіпрофесійної інформаційної діяльності [155].

Серед факторів формування аналітичної компетентності майбутніх менеджерів, Н. Зінчук називає:

- включення їх у діяльність, наближену до професійно-аналітичної роботи;
- самостійну аналітичну обробку фахової інформації у навчальному процесі та підготовку аналітичних оглядів за обраною тематикою;
- оцінювання та самоперевірку студентами своїх навчальних досягнень;
- реферативну роботу аналітично-прикладного характеру, у якій студент самостійно обирає напрям дослідження [95, с. 13].

При цьому автор пропонує впроваджувати інноваційні засоби і методи формування аналітичної компетентності студентів у рамках впровадження експериментальних навчальних курсів в освітній процес.

Т. Коваль вважає, що набуття майбутніми менеджерами умінь з використання інформаційних технологій стає ефективним за умов: впровадження навчально-методичного комплексу дисциплін інформаційно-комп'ютерного циклу, а також системи неперервного контролю й оцінювання результатів їх навчання; індивідуального підходу з урахуванням можливостей та навчальних досягнень кожного студента; урахування специфіки професійної інформаційно-комп'ютерної діяльності менеджерів; поєднання традиційних і комп'ютерно орієнтованих методів навчання; запровадження як традиційних, так і дистанційних форм організації навчального процесу [114].

І. Сенча вважає, що формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки буде більш ефективним, у разі: усвідомлення студентами

цінності такої культури в контексті результатів професійної діяльності; занурення студентів у прикладну дослідну діяльність; виконання ними спеціальних прикладних дослідних завдань [194].

На нашу думку, інтерес також становлять ідеї Є. Могилевської щодо цілеспрямованого й інтенсивного навчання студентів-управлінців використанню інформаційної системи імітаційного моделювання (наприклад, Project Expert) [149].

О. Барма називає навчання студентів користуванню ресурсами бібліотеки фактором формування інформаційної культури менеджерів. На його думку, ознайомлення студентів із системою організації інформації в бібліотеці сприятиме формуванню знань і умінь з пошуку та узагальнення різноманітної професійної інформації [12].

Є. Воробйова та С. Резник вважають, що для вдосконалення професійної підготовки менеджерів в умовах другої вищої освіти доречними є створення таких педагогічних умов: удосконалення організації навчально-виховного процесу з метою активізації самостійної пізнавальної діяльності студента-менеджера; корегування форм, методів і засобів навчання відповідно до специфіки професійної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу; оволодіння вміннями моделювання, оцінювання та прогнозування процесу взаємодії як необхідного фактора реалізації професійної діяльності менеджерів [49].

Як бачимо, діапазон ідей щодо формування інформаційної культури та похідних від неї професійних якостей досить широкий, проте можна виділити декілька основних напрямів, зокрема:

– вдосконалення навчального процесу шляхом включення до нього нових дисциплін, зміст яких спрямований на формування різних аспектів інформаційної культури;

– вдосконалення викладання наявних дисциплін через підвищення якості їх інформаційного й технічного забезпечення;

- використання педагогічних засобів, спрямованих на формування мотивації здобувачів освіти до набуття інформаційної культури;
- упорядкування самостійної роботи здобувачів освіти шляхом спрямування її на виконання різноманітних завдань, прикладних або наукових проектів;
- спрямування навчального процесу на вивчення певних інформаційних систем;
- управління інформаційним пошуком здобувачів освіти шляхом підвищення інтенсивності і якості спілкування з викладачами як в аудиторній частині навчального процесу, так і за її межами.

Вважаємо, що на сьогодні у наукових дослідженнях підтверджена ефективність моделей підготовки, які створені з урахуванням цих ідей, тому підходи до формування інформаційної культури, засновані на їх впровадженні, можна вважати усталеними.

Останню тезу підтверджує аналіз чинних документів, що регламентують навчальний процес менеджерів у післядипломній освіті, який засвідчує, що в нормативній та варіативній частині програм підготовки магістрів є дисципліни, пов'язані з формуванням інформаційної культури. Зміст цих дисциплін спрямовується на підготовку менеджерів до використання у професійній діяльності комунікаційних інформаційних технологій, комп'ютерної техніки [165; 166].

Можна також констатувати, що основними засобами формування інформаційної культури традиційно є традиційні лекції, семінари, практичні й індивідуальні заняття, конференції та круглі столи з обміну досвідом, вхідне й вихідне комплексне оцінювання знань та умінь, консультації, метод проектів, самостійна робота здобувачів освіти тощо. При цьому в процесі розвитку інформаційної культури перевага надається інтерактивним дидактичним формам і засобам організації навчання.

Утім слід наголосити, що еволюція змісту сучасної фахової підготовки менеджерів не встигає за стрімким розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Зокрема, останнім часом поширення набули «хмарні» технології, мета яких – якомога більш повне задоволення унікальних запитів конкретної особи, створення для неї індивідуального інформаційного середовища. Використання таких технологій не потребує додаткового програмного забезпечення чи обладнання. Працювати в «хмарі» можна з будь-якого пристрою, що має доступ до Internet.

Крім того, особливої актуальності набуває використання в освітньому процесі мобільних цифрових пристроїв в будь-який час і в будь-якому місці, яке позначається сьогодні поняттям «мобільне навчання» (m-learning) [160].

Питання використання «хмарних сервісів» і мобільних пристроїв в освіті розглянуто К. Бугайчуком [39], В. Куклевим [134], В. Любченко [146], О. Нестеренко [160] та ін. Аналіз праць зазначених авторів показав, що на сьогодні ними дана характеристика двом складовим такого навчання: специфіці доступу до освітньої інформації та формам навчальної взаємодії.

Водночас ми поділяємо позицію Л. Гайдаренко, на думку якої, навчання основам інформаційної культури в умовах післядипломної підготовки менеджерів доцільно вести у комплексі з навчанням використанню найбільш актуальних інформаційних систем підтримки управлінської діяльності [56].

Виходячи з останнього, постає закономірне питання: «Які саме інформаційні технології є найбільш актуальними в сучасних умовах професійної діяльності менеджерів?». Відповідь на це запитання знаходимо у методичній літературі [68; 108; 153; 188], аналіз якої засвідчує, що найбільш доцільним об'єктом, на вивчення якого буде спрямована увага здобувачів освіти, є визначення інформаційних систем, у яких системоутворювальним чинником виступає підпорядкованість дій виконанню того чи іншого професійного завдання.

У широкому сенсі інформаційна система виступає як сукупність технічного, програмного й організаційного забезпечення, а також персоналу, призначена для того, щоб своєчасно забезпечувати належних людей належною інформацією [230].

Інформаційна система розуміється також як «комплекс, що включає обчислювальне й комунікаційне обладнання, програмне забезпечення, лінгвістичні засоби, інформаційні ресурси та персонал і забезпечує підтримку динамічної інформаційної моделі певної частини реального світу для задоволення інформаційних потреб користувачів» [115].

О. Граничін визначає інформаційну систему як взаємопов'язану сукупність ідеологічних підходів до роботи з інформацією, алгоритмів цієї роботи, методів, технологій, технічних засобів, що використовуються для збору, обробки, зберігання та видачі інформації користувачу в інтересах досягнення запланованої мети діяльності. Дослідник акцентує на тому, що інформаційна система створюється для реалізації й супроводу інформаційної моделі тієї чи іншої сфери людської діяльності» [68, с. 16].

Інформаційну систему у вузькому значенні розглядають як програмно-апаратну систему, призначену для автоматизації цілеспрямованої діяльності кінцевих користувачів, що забезпечує, відповідно до закладеної в неї логіки обробки, можливість отримання, модифікації та зберігання інформації [147].

Так чи інакше, основним призначенням будь-якої інформаційної системи є задоволення конкретних інформаційних потреб у рамках конкретної предметної сфери. При цьому сучасне розуміння інформаційної системи передбачає використання комп'ютера (апаратно-програмних засобів) як основного технічного засобу переробки й використання інформації. Відзначимо також, що на сьогодні не існує єдиного погляду на те, чи входить персонал, який використовує цю систему, до її складу.

Як зауважує М. Лісін, в ідеалі у рамках підприємства має функціонувати єдина корпоративна інформаційна система, що задовольняє всі існуючі інформаційні потреби співробітників, служб і підрозділів. Однак на практиці створення такої всеохопної інформаційної системи ускладнено, внаслідок чого на підприємстві зазвичай функціонують декілька різних інформаційних систем, що вирішують окремі групи завдань [141].

Основні інформаційні системи, з якими стикається менеджер у професійній діяльності, умовно можна поділити на декілька груп, короткі характеристики яких наведемо нижче.

Системи управління проектами – комплексне програмне забезпечення, що включає в себе інструменти для планування завдань, контролю ціни і управління бюджетом, розподілу ресурсів, спільної роботи, спілкування, швидкого управління, документування й адміністрування заходів, спрямованих на створення унікального продукту, послуги або якогось іншого результату [130].

Програмне забезпечення для управління проектами, як правило, має такий функціонал: ведення декількох проектів; гнучка система доступу, заснована на функціях виконавців; система відстеження помилок; діаграми Ганта і календар; відображення новин проекту і пов'язаних із ним документів; оповіщення про корегуючі зміни в планах виконання проекту за допомогою RSS-потоків і електронної пошти; форуми для спілкування у межах проекту; облік часових витрат учасників; налаштування довільних полів; підтримка різноманітних баз даних тощо [130].

Прикладами систем управління проектами можуть бути «CalligraPlan», «ConceptDraw PROJECT», «GanttProject», «Basecamp», «Bugzilla», «BugTracker.NET», «Bitbucket», «Bontq», «CodePlex» [130].

Системи автоматизації діловодства – комп'ютерні системи, що забезпечують рух документів в організації з моменту їхнього створення або отримання до завершення виконання або відправлення. Ці системи дають змогу автоматизувати весь комплекс робіт з документами: прийом, реєстрацію, розсилання, контроль за виконанням, формування справ, зберігання та повторне використання документації, а також виконують довідкові функції.

Автоматизовані системи діловодства поділяють на два класи. До першого відносять системи управління електронними архівами, основними функціями яких є реєстрація нових документів, зберігання, пошук та вилучення, а до другого – системи

управління електронним документообігом. На них покладено функції управління документами на шляху проходження від однієї посадової особи до іншої з можливістю контролю за їхнім переміщенням та фіксацією всіх змін і супровідних резолюцій.

Прикладом системи автоматизації діловодства можуть слугувати системи ДОК ПРОФ 2.0, Alfresco та ін.

Системи підтримки прийняття рішень (англ. Decision Support System, DSS) – комп'ютерні автоматизовані системи, метою яких є допомога у повному й об'єктивному аналізі тієї чи іншої ситуації посадовим особам, які приймають рішення в складних умовах предметної діяльності.

Для синтезу пропозицій у системах прийняття рішень використовуються такі методи, як: інформаційний пошук за індексами електронних документів, інтелектуальний аналіз даних, пошук знань у базах даних, вибір рішення на основі прецедентів, імітаційне моделювання, еволюційні обчислення й генетичні алгоритми, нейронні мережі, ситуаційний аналіз, когнітивне моделювання та ін.

Прикладом таких систем може слугувати система Compu Trac, що використовується при аналізі трендів ринку в різних галузях економіки.

Окремим варіантом систем підтримки прийняття рішень є **експертні системи** – комп'ютерні програми, здатні частково замінити фахівця-експерта у вирішенні проблемної ситуації. Ці системи дають змогу знаходити рішення за заданими умовами, наприклад, визначати найбільш доцільні ліки відповідно до симптомів захворювання.

Прикладом таких систем можуть слугувати пошукові або довідкові (енциклопедичні) системи. За запитом користувача вони надають найбільш підходящі (релевантні) розділи з бази статей.

Відзначимо, що схожі дії виконує такий програмний інструмент, як «Майстер» (англ. Wizard), що застосовується в системних і прикладних програмах для спрощення інтерактивного спілкування з користувачем (наприклад, при установці програмного

забезпечення). Експертні системи відрізняються від Майстрів тим, що в останніх відсутня база знань.

Системи управління бізнес-процесами – комп'ютерні системи, що визначають і регламентують цілі, дії, зв'язки організації з навколишнім середовищем, з метою забезпечення конкурентної переваги.

Прикладом таких систем є програмно-апаратні комплекси BPMS – Business Process Management Systems – системи управління бізнес-процесами.

Системи управління проектами – апаратно-програмні засоби, що унаочнюють управління ресурсами у рамках виконання того чи іншого завдання (проекту) діяльності організації. Використання цих систем дає змогу більш ефективно планувати всі типи трудовитрат, управляти ресурсами, проводити системний аналіз проекту, організовувати спільну роботу з його учасниками.

Прикладом таких систем можуть слугувати програмні продукти Task Manager Free, CRM Free, System Aurora, iRenaissance, Infor SyteLine ERP, Microsoft Dynamics AX, Microsoft Dynamics NAV, Oracle E–Business Suite, BAAN, Scala, АСТОР, Business Control, Global ERP, PayDox, IT–Підприємство та ін.

Системи управління базами даних – програми, що забезпечують організацію зберігання даних у комп'ютері або мережі.

Прикладами таких систем є різноманітні бази даних (Access, MySQL, Database та ін.). З деякими поправками такою системою можна вважати й електронні таблиці.

У професійній діяльності менеджерів окремою групою засобів роботи з інформацією, без яких виконання менеджером своїх професійних функцій є неможливим, виступають інформаційно-комунікаційні засоби, що використовуються менеджерами у професійній діяльності.

Серед таких засобів – різноманітні технології для забезпечення зв'язку між особами, що взаємодіють у бізнесі. Умовно ці засоби можна поділити на апаратні, такі як комп'ютерні мережі й спеціальне мережеве обладнання, засоби зв'язку (телефони,

факси, смартфони та ін.), а також програмні засоби, наприклад, електронна пошта, Skype, Viber, соціальні мережі.

Роль різних інформаційних систем у професійній діяльності менеджерів неоднакова. Деякі інформаційні системи (такі, наприклад, як системи управління базами даних) відіграють у професійній діяльності провідну роль, інші (такі, наприклад, як системи підтримки управлінських рішень, експертні системи) внаслідок вітчизняних традицій – значно меншу.

Виходячи з результатів нашого досвіду, а також проведених емпіричних досліджень, результати яких було наведено в підрозділі 1.1 дисертації, на сьогодні найбільш актуальним є акцентування в процесі формування інформаційної культури магістрів-менеджерів на формуванні практичних умінь використання інформаційно-комунікаційних систем, систем управління бізнес-проектами, а також систем управління базами даних.

Аналіз методичної літератури [167] засвідчив, що перспективним напрямом удосконалення навчального процесу магістрів-менеджерів виступає їхнє ознайомлення з інформаційними системами на базі вільного програмного забезпечення (що розповсюджується з ліцензією GPL) як альтернативою інформаційних систем на базі платного програмного забезпечення.

Відзначимо, що під час використання такого програмного забезпечення у професійній діяльності менеджера важливим є те, що вільні програми, можуть бути використані на безоплатній основі протягом необмеженого періоду часу. До того ж розробник передає користувачу права: користуватися програмою для будь-яких цілей на необмеженій кількості комп'ютерів; безперешкодно отримувати доступ до вихідних кодів; виготовляти необмежену кількість додаткових примірників як для власного користування, так і для розповсюдження за плату або безоплатно; модифікувати її як для власного користування, так і для поширення [167].

Таким чином, узагальнюючи результати дослідження можемо дійти таких висновків.

У нормативній та варіативній частині програм підготовки магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» наявні дисципліни, пов'язані з формуванням інформаційної культури [149; 166; 182].

Особливості перепідготовки менеджерів зумовлюють необхідність врахування під час розробки змісту процесу формування інформаційної культури принципів навчання дорослих, зокрема: принципу єдності трьох середовищ, принципу відкритості освітнього простору, принципу синтезу трьох підходів до освіти, принципу діяльності, принципу безперервної підтримки, принципу професійної мотивації.

Перспективним напрямом удосконалення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій під час післядипломної підготовки є підвищення уваги до набуття ними практичних умінь використання інформаційно-комунікаційних інформаційних систем, а також систем управління проектами й управління даними. При цьому під час формування у менеджерів інформаційної культури в процесі перепідготовки доцільною є підготовка до використання ними «хмарних» сервісів, а також індивідуальних мобільних пристроїв із дидактичними цілями.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз літератури дає підстави для розуміння інформаційної культури:

– як історично сформованого, існуючого у знаковій формі сукупного досвіду людства у виробленні, зберіганні й поширенні інформації – даних, що можуть бути передані й інтерпретовані тими чи іншими соціальними суб'єктами для зменшення невизначеності знання про об'єкти дійсності;

– як частини загальної культури особистості, що характеризується володінням і усвідомленим використанням суб'єктом програм пошуку, аналізу і застосування інформації, вироблених людством на конкретний історичний момент;

– як складової інформаційної культури особи, що характеризується володінням і усвідомленим використанням програм пошуку, аналізу, зберігання й передачі інформації, вироблених людством, при виконанні професійних функцій.

2. Загальний стан інформаційної культури здобувачів післядипломної освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» є незадовільним. Хоча до нормативної і варіативної частин програм підготовки магістрів-менеджерів включено дисципліни, пов'язані із формуванням інформаційної культури, виявлено значну кількість здобувачів освіти з недостатнім рівнем умінь аналізу й синтезу інформації, її критичного оцінювання; зміщенням акцентів в оволодінні інформаційно-комунікаційними технологіями на «розважальні» аспекти соціальних мереж; відсутністю знань про сучасні інформаційні системи, розроблені безпосередньо для здійснення управлінської діяльності; незнанням законів, що регулюють циркуляцію інформації в суспільстві; низьким рівнем інформаційної етики. Водночас у значній кількості магістрів констатовано високий рівень загальної комп'ютерної грамотності, що виражається у наявності прикладних умінь користування персональним комп'ютером.

При цьому в номенклатурі дисциплін варіативного циклу різних ЗВО є певні розбіжності, зумовлені традиціями, кадровим складом випускових кафедр та іншими обставинами.

3. Проведений аналіз тлумачень і визначень понять «інформація», «культура» та «інформаційна культура» дав змогу сформулювати авторську дефініцію, згідно з якою, інформаційна культура менеджера – це професійна якість, що характеризується, компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному й етично-правовому аспектах інформаційної діяльності та забезпечує ефективність отримання, обробки, зберігання і передачі інформації при виконанні управлінських функцій.

4. Особливості перепідготовки менеджерів зумовлюють необхідність урахування під час розробки змісту процесу формування інформаційної культури принципів навчання дорослих, зокрема: принципу єдності трьох середовищ, принципу відкритості освітнього простору, принципу синтезу трьох підходів до освіти, принципу діяльності, принципу безперервної підтримки, принципу професійної мотивації.

Перспективним напрямом удосконалення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій під час післядипломної підготовки є підвищення уваги до набуття практичних умінь використання інформаційно-комунікаційних інформаційних систем, а також систем управління проектами й управління базами даних. При цьому в процесі формування інформаційної культури доцільним є ознайомлення здобувачів освіти із вільним програмним забезпеченням як альтернативою програмному забезпеченню, що розповсюджується на платній основі. Також під час формування в магістрів-менеджерів інформаційної культури доцільним є ознайомлення їх з «хмарними» професійними сервісами, а також прийомами роботи з індивідуальними мобільними пристроями.

Основні результати дослідження викладено у працях [23; 24; 31; 33; 34; 36; 37].

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ І РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРІВ-МЕНЕДЖЕРІВ

У розділі обґрунтовано необхідні й достатні передумови та педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів у системі післядипломної підготовки, подано модель процесу, що інтегрує мету, методи, етапи формування.

2.1. Створення інформаційного середовища ЗВО як передумова формування інформаційної культури магістрів-менеджерів

Як було визначено в першому розділі дисертації, загальний стан інформаційної культури магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» не може бути визнано задовільним, що актуалізує потребу в розробці комплексного методичного підґрунтя формування цієї професійної якості.

Огляд наукових праць (О. Гончарова [66], М. Груздева [70], Т. Коваль [114], М. Коляда [121], С. Кустовський [136], Є. Могилевська [156], Л. Савчук [190]) засвідчує, що на сьогодні вже розроблено ефективні засоби і методи, спрямовані на формування інформаційної культури менеджерів та економістів. Проте ці методи й засоби розроблені без урахування особливостей післядипломної освіти, відмітня риса якої – спрямованість на дорослих людей.

Зважаючи на необхідність усунення означеного недоліку, нами розроблено методичні засади формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Авторський задум щодо формування інформаційної культури магістрів-менеджерів може бути поданий у трикомпонентній системі, складниками якої є

передумова, педагогічні умови та модель відповідного дидактичного процесу. Висвітленню змісту цих складників і присвячено цей розділ дисертації.

Як необхідну передумову ефективного формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті ми розглядаємо **створення навчальним закладом колективного інформаційного середовища, головною метою якого є підвищення ефективності методичного супроводу навчального процесу.**

Оскільки традиційне навчальне середовище, що існує та функціонує на рівні освітнього закладу, має обмежені дидактичні можливості (передбачає використання вузького спектра матеріальних засобів і педагогічних технологій, обмеженого викладацького складу й освітнього мікросоціуму, навчальних приміщень та ін. [15]), в основу теоретичного підґрунтя для створення колективного інформаційного середовища покладено ідеї відкритої освіти, яка робить навчання максимально мобільним, динамічним і керованим.

Зокрема, ми спираємося на тезу про те, що простір освітньої взаємодії має бути суттєво розширений засобами інформаційно-комунікаційних технологій, за допомогою яких навчальне середовище має стати для здобувачів освіти доступним у будь-якому місці і в будь-який час. Важливим моментом відкритої освіти є також і те, що зміст інформаційних джерел не повинен обмежуватися існуючою в навчальному закладі множиною навчальних матеріалів.

Інша провідна ідея відкритої освіти полягає в тому, що учасники навчального середовища повинні мати обов'язкову можливість самим здобувати потрібні інформаційні дані, користуючись при цьому комп'ютерами та ресурсами Internet [140].

Відкрита освіта передбачає також створення й поширення електронних публікацій, обмін цифровим контентом, засоби візуалізації, інструменти колективної роботи з різноплановим освітнім контентом (як у рамках самого навчального процесу, так і для підготовки до занять усіх суб'єктів освітнього процесу).

Формами відкритої освіти, у якій повною мірою виявляються її ідеї, виступають дистанційна освіта та колективна робота в рамках освітнього процесу між викладачами і студентами, колегами-викладачами, а також між здобувачами освіти [103].

Взаємодія в режимі відкритої освіти сприяє значному підвищенню гнучкості освітніх моделей. Крім того, цей вид навчання наповнює новим змістом особистісно орієнтоване навчання, покращує його якість і створює додаткові умови його інтерактивності [102].

Вважаємо, що врахування ідей відкритої освіти, а саме доступності освітнього контенту в будь-який час і в будь-якому місці, відсутності суворої регламентації інформаційного пошуку, можливості сумісної групової роботи тощо під час проектування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, дасть змогу виявити та врахувати інтереси, потреби й запити магістрів-менеджерів в освітньому процесі, створити умови для побудови кожним із них своєї власної траєкторії, що сприятиме не тільки розвитку творчої особистості управлінця, а й формуванню потенціалу для його подальшого саморозвитку [120, с. 44].

Отже, аргументами щодо доцільності створення колективного інформаційного середовища виступають такі міркування:

– існуючі освітні Internet ресурси не можуть задовольнити потреби магістрів-менеджерів у забезпеченні навчального процесу необхідними матеріалами (програмами, авторськими курсами та ін.);

– зведення в єдиному віртуальному просторі розрізної навчальної та організаційної інформації значно скорочує час на її пошук та систематизацію, що є актуальним для всіх учасників освітнього процесу;

– створення інформаційного середовища дає змогу як викладачам, так і здобувачам освіти працювати на відстані від аудиторій;

– інформаційне середовище дає змогу викладачам контролювати якість самостійної роботи магістрів-менеджерів;

– створення інформаційного середовища дає змогу вдосконалити процес консультування викладачами студентів, винести її поза межі навчального закладу;

– інформаційне середовище надає можливість здобувачу освіти не тільки визначити оптимальну траєкторію вивчення матеріалу, але й зручний темп роботи, що відповідає його психофізіологічним особливостям.

– використання інформаційного середовища сприяє розвитку самостійності здобувачів освіти у навчальній діяльності.

Підтвердження необхідності й доцільності створення єдиного інформаційного середовища знаходимо у численних наукових і методичних працях (В. Андрущенко [4], В. Биков [16], А. Гуржій [72], Ю. Жук [87], І. Захарова [92], К. Колос [120], В. Круглик [133], М. Моїсєєва [157], Л. Савчук [190], О. Співаковський [133], С. Тітенко [212], С. Толкунов [214], С. Пайперт [233] та ін.).

Інформаційне середовище у працях авторів постає як штучно побудована система, структура, складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей освітнього процесу (В. Биков [16]). При цьому структура такого середовища визначає його внутрішню організацію, взаємозв'язок і взаємозалежність між його елементами (Ю. Жук [87, с. 72]).

Інформаційне середовище будемо розглядати як керований, штучно та цілеспрямовано побудований простір, у якому розгортається освітній процес з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і в якому створені необхідні умови для ефективного здійснення магістрами-менеджерами пізнавальної діяльності. Основними компонентами такого середовища є:

– педагогічно виважений добір інформаційно-комунікаційних технологій, які ефективно використовуються при організації та проведенні освітнього процесу;

– створення психолого-педагогічних умов раціонального здійснення освітнього процесу;

– забезпечення соціально-побутових умов для навчання;

– взаємозв'язок здобувачів освіти, викладачів і адміністрації ЗВО [120].

Як будь-яка система, інформаційне середовище має функціональну властивість цілісності [120, с. 11].

Отже, аналіз праць названих вище авторів доводить, що створення інформаційного середовища на сучасному етапі розвитку освіти є доцільним і необхідним заходом. Автори наголошують на тому, що таке середовище є рівноцінно корисним як для здобувачів освіти під час засвоєння змісту будь-якої дисципліни, так і для викладачів з метою організації зворотного зв'язку. І викладачам, і здобувачам освіти таке середовище є корисним також для обміну різноманітною допоміжною інформацією.

У працях науковців створення інформаційного середовища пов'язане з проектуванням, побудовою й адмініструванням локальної мережі ЗВО, із доступом до Internet; забезпеченням доступу здобувачів освіти до електронних ресурсів для здійснення самостійної та науково-дослідної роботи; застосуванням комунікативних мережевих технологій; забезпеченням можливості перевірки та самоперевірки навчальних досягнень.

Процес навчання в такому середовищі безпосередньо спирається як на традиційне дидактичне й технічне забезпечення, так і на спеціальні форми організації навчального процесу, у якому традиційні форми навчання набувають нових якостей і змісту [4].

Перспективним з точки зору необхідності створення інформаційного середовища ЗВО у контексті формування інформаційної культури здобувачів освіти виступають напрацювання І. Захарової, яка вважає, що розвиток інформаційних компетенцій набуває ефективності за таких умов:

– проектування інформаційно-освітньої системи закладу вищої освіти як відкритої системи, що поряд із суб'єктами, цілями, змістом, методами, засобами й формами організації освітнього процесу акумулює інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні й технічні ресурси;

– використання потенційних можливостей інформаційної освітньої системи для реалізації розвивального навчання, спрямованого на розвиток у суб'єктів педагогічного процесу мотивації до навчання, інтелекту, креативності;

– забезпечення усвідомленої й активної участі педагогів у формуванні освітнього середовища за допомогою створення електронних навчальних курсів, чим здійснюється поповнення інформаційного освітнього простору (від інформаційної освітньої системи окремого навчального закладу до глобальної мережі Internet);

– формування інформаційного освітнього середовища ЗВО на основі системної інтеграції навчальних, наукових та організаційних структур на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій [92].

З технічної точки зору в працях науковців таке середовище виступає сукупністю апаратних засобів (серверів, комп'ютерів, мережевого обладнання), програм і даних, а з точки зору споживача – як контент, тобто сукупність змістових елементів, що становлять предмет пізнання у вигляді різноманітних абстрактних об'єктів.

Подальше обґрунтування нашої позиції щодо необхідності створення єдиного інформаційного середовища для повноцінного формування інформаційної культури магістрів-менеджерів будемо здійснювати за трьома напрямками: визначення організаційних засад створення й адміністрування цього середовища, обґрунтування програмного забезпечення, необхідного для його створення, а також обґрунтування контенту (змісту) цього середовища.

З організаційної точки зору, створення навчальним закладом інформаційного середовища полягає в розробці та реалізації комплексу сервісних послуг та інформаційних ресурсів, що забезпечують навчальний процес. Склад і зміст інформаційних ресурсів визначається самим навчальним закладом на основі типових навчальних стандартів, а набір сервісних служб – типовим програмним забезпеченням. Адміністрування інформаційного середовища здійснює навчальний заклад [4].

Як правило, розробка концепції інформаційного середовища, реалізація цієї концепції на програмному й апаратному рівнях забезпечується департаментом

інформатизації закладу вищої освіти (або службою, що виконує ці функції) у взаємодії з кафедрами та матеріальним відділом ЗВО [4].

Що стосується програмного забезпечення, яке буде використано в ході створення інформаційного середовища ЗВО, то попередній аналіз наявних програмних комплексів засвідчив, що в нашому випадку найбільш доцільним виступає використання системи управління навчанням Moodle [207].

Серед переваг цієї системи можна назвати те, що її застосування робить можливою організацію методичного супроводу навчального процесу магістрів-менеджерів за всіма його складовими; створює передумови для збільшення часу неформального спілкування викладачів зі здобувачами освіти, у тому числі для консультацій та контролю якості їхньої самостійної роботи. Крім того, чати в LMS Moodle дають змогу проводити спільне обговорення таблиць, графіків і відеосюжетів, що можна розглядати як функції з педагогічної підтримки здобувачів [69].

Наступний аспект створення інформаційного середовища ЗВО – його контент (зміст). По суті контент – це те, що користувач комп'ютера має сприймати (бачити та чути) при взаємодії з інформаційним середовищем через посередництво комп'ютера або іншого пристрою.

Як відзначає С. Лазутін, контент, як правило, доповнюється елементами управління, що дають змогу переміщатися по змістовому масиву, тобто переходити від одного його фрагмента до іншого. Організацію переміщення за допомогою цих елементів прийнято називати навігацією [137].

Окремим елементом навігації можна вважати гіпертекст, що дає змогу інформації стати складовою глобального відкритого полілогу, інтертекстом. Завдяки нелінійності, зв'язності, структурованості, насиченості гіпертексту він потенційно дає змогу зв'язати навігацією майже всі прояви культури [177, с. 29].

Першою, найважливішою складовою змісту інформаційного середовища ми розглядаємо навчально-методичні комплекси з дисциплін, під якими розуміються «обґрунтовані та логічно зв'язані системи дидактичного, програмно-технічного й

організаційного компонентів, спрямовані на найбільш ефективне досягнення навчальних цілей» [11, с. 67].

Засади створення таких комплексів для навчання здобувачів освіти з економічних і управлінських спеціальностей визначено у працях О. Баликіної [11], Є. Попова, С. Кустовського [136] та ін.

Автори відзначають, що навчально-методичний комплекс поєднує традиційний набір навчальних матеріалів, методи, способи, форми навчання та контролю. Він передбачає також наявність сучасних технічних засобів навчання: комп'ютерів і комп'ютерних програм, що можуть бути використані з навчальними цілями [11, с. 67].

Навчально-методичний комплекс має містити такі структурні елементи: освітній стандарт, навчальну та робочу програми; традиційний та електронний підручники; курси лекцій (традиційні, на електронних носіях та в комп'ютерному навчальному середовищі); навчально-методичні посібники; завдання до практики; комплекс контролю знань, умінь і навичок; анотований список літератури (традиційний, перелік CD-ROM, Internet-ресурсів); термінологічний словник (алфавітний і тематичний, вербальний та образний) [136, с. 51].

Відзначимо, що до складу навчально-методичних комплексів доцільно включити й електронні контрольні програми з метою діагностики, контролю, моніторингу якості навчальних досягнень під час самостійної роботи [21, с. 16].

До вищесказаного додамо, що навчально-методичний комплекс може включати ще й електронну хрестоматію (наприклад, скановані сторінки рідкісної книги, спеціально створені викладачем дидактичні таблиці, схеми та ін.), а також гіперпосилання на віддалені ресурси, що значно підвищує ефективність педагогічної підтримки самостійної пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Побудований на визначених засадах навчально-методичний комплекс дасть змогу підвищити якість, інтенсивність навчальної, дослідної та самостійної діяльності здобувачів освіти, сформувані їх пізнавальну самостійність; диференціювати процес

навчання; забезпечити регулярний контроль за ефективністю навчального процесу [11; 136].

Крім навчально-методичних комплексів, інформаційне середовище може інтегрувати різноманітну довідкову літературу, подану в електронному вигляді (енциклопедії, словники), відомості про терміни сесій, успішність (рейтинг) здобувачів освіти, корисне програмне забезпечення, а також різноманітні методичні матеріали з користування цим програмним забезпеченням.

Отже, основою контенту інформаційного середовища закладу вищої освіти мають стати:

- навчально-методичні комплекси з дисциплін, що інтегрують: електронні підручники, посібники з дисциплін навчального плану; корисні в освітньому процесі гіперпосилання на Internet ресурси; довідкові матеріали для здобувачів освіти з питань організації освітнього процесу; лекційні матеріали; програми семінарів, консультацій; довідкові матеріали (енциклопедії, словники); засоби оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти на основі тестів або практичних квазіпрофесійних завдань;
- мультимедійний аудіовізуальний контент з питань навчальної та професійної діяльності;
- бібліотека вільно розповсюджуваних корисних у навчальному процесі програм, а також методичні посібники з їхнього використання;
- різноманітні матеріали з питань організації навчального процесу (відомості про строки сесій, успішність (рейтинг) та ін.);
- довідкові матеріали для викладачів (інструкції з розробки та використання електронного методичного супроводження дисциплін, вимоги до оцінювання здобувачів освіти тощо);
- зручні засоби для обміну інформацією та файлами між суб'єктами навчального процесу;
- елементи навігації, що дають змогу переходити від одного фрагменту змістового масиву до іншого.

Таким чином, передумовою формування інформаційної культури магістрів-менеджерів є створення і адміністрування навчальним закладом віртуального середовища, на основі LMS Moodle, що розгортається у просторі локальної та глобальної комп'ютерних мереж й інтегрує в собі елементи навігації, навчально-методичні комплекси з дисциплін, а також різноманітні матеріали, покликані допомогти здобувачам освіти і викладачам у навчальному процесі.

Вхід до такого інформаційного середовища доцільно організувати у вигляді веб-сайту. Ми вважаємо, що створення інформаційно-освітнього середовища ЗВО сприятиме підвищенню якості методичного забезпечення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій на етапі післядипломної освіти. На нашу думку, завдяки створенню й активному використанню інформаційного середовища підвищиться рівень управління освітнім процесом. При цьому підвищиться рівень ефективності у вирішенні комплексу адміністративно-управлінських завдань за рахунок використання інформаційних технологій управління персоналом, сучасних систем зв'язку, комп'ютерно орієнтованих засобів діагностики, спеціальних методичних і навчальних матеріалів, програмно-технічних засобів забезпечення інформаційної безпеки й особистого контенту кожного здобувача освіти.

Зауважимо, що формування, використання та розвиток інформаційного середовища має здійснюватися з орієнтиром на досягнення цілей і задоволення потреб магістрів-менеджерів. Вважаємо, що для цього потрібно:

– інтенсифікувати розвиток інформаційної культури студентів як складової їх професійної компетентності. Для цього необхідно використовувати науково перевірені програмні засоби, добір яких обов'язково має здійснюватися з урахуванням думок експертів-викладачів, а також провідних фахівців у галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності. При цьому добір інформаційно-комунікаційних технологій має здійснюватися, виходячи з рівня інформаційної культури здобувачів освіти, їх професійних інтересів і потреб;

– підвищити залученість здобувачів освіти до навчально-пізнавального процесу, забезпечивши доступ до навчальної інформації, технологій і ресурсів, необхідних для підвищення рівня їхньої професійної компетентності.

Сказане вище підвищить мотивацію магістрів-менеджерів до навчання, сприятиме розвитку прагнення до самоосвіти за межами закладу вищої освіти. При цьому, як відзначено в наукових джерелах, створення інформаційного середовища в ЗВО стає чинником підвищення ефективності освітнього процесу та сприяє інтенсифікації розвитку інформаційної культури не тільки студентів, а й викладачів та адміністрації [120, с. 43].

Як показано в наукових джерелах, ступінь розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури ЗВО, зокрема, високий рівень забезпечення доступу до Інтернет, оснащеність студентів та викладачів сучасними комп'ютерами та індивідуальними цифровими пристроями, сприяє підвищенню навчальної успішності здобувачів освіти, а також успішності їх подальшого професійного розвитку [120, с. 12].

При цьому є очевидним, що стан інформаційно-комунікаційної інфраструктури закладу вищої освіти значною мірою залежить від своєчасності, повноти, оперативності поточного програмно-технічного обслуговування обладнання та програмного забезпечення персоналом відповідного відділу ЗВО.

В умовах недостатнього фінансування на придбання нових і ремонт наявних комп'ютерів, а також недостатньої розробленості законодавчо-правового й інструктивно-нормативного забезпечення функціонування та розвитку інформаційного середовища провідну роль починає відігравати компетентність, ерудованість, креативність співробітників, які забезпечують обслуговування обладнання та мереж закладу вищої освіти [133].

Саме їм випадає місія з оцінювання фінансово-матеріального потенціалу закладу вищої освіти, співвідношення їх з сучасними вимогами до локальних комп'ютерних мереж в аспекті продуктивності, надійності, сумісності, керованості, захищеності, розширюваності і масштабованості. На цій основі відповідним підрозділом

визначаються провідні стратегії, відповідно до яких відбувається педагогічно-виважений добір інформаційно-комунікаційних технологій [120, с. 12].

Відзначимо, що, незважаючи на очевидні позитивні моменти створення інформаційного середовища у закладі вищої освіти, наша принципова позиція полягає в тому, що це середовище є лише ефективним інструментом для підвищення якості взаємодії учасників педагогічного процесу. Саме по собі воно не може претендувати на заміну викладача з його функціями експерта, наставника, консультанта, творця сприятливих організаційних та психолого-педагогічних умов для тих, хто навчається.

2.2. Педагогічні умови формування інформаційної культури магістрів-менеджерів

Метою написання цього підрозділу є теоретичне обґрунтування необхідних, доцільних і достатніх педагогічних умов формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

Використання термінів «педагогічні умови» та «формування» пов'язане з необхідністю уточнення їхнього значення у нашому дослідженні.

Систематизація наявних точок зору на зміст терміна «педагогічні умови» дала змогу дійти висновку, що цим терміном позначають:

- обставини, які сприяють формуванню професійно-важливих якостей, а також роблять можливим професійно корисні особистісні перетворення [148];
- необхідні обставини, що роблять можливим здійснення, створення чого-небудь, або сприяють чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь [42, с. 1295];
- сукупність заходів навчально-освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень розвитку особистості того, хто навчається [2];

– обставини, що сприяють досягненням суб'єкта навчального процесу або, навпаки, гальмують його досягнення [200].

На основі вищенаведених дефініцій у нашому дослідженні під педагогічними умовами будемо розуміти обставини, необхідні й достатні для формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі перепідготовки.

Наступне поняття – «формування» – у педагогіці розглядається як:

– розвиток людини, пов'язаний із цілеспрямованими змінами через виховання, освіти й навчання [1];

– процес появи фізичних і соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості в ході взаємодії з реальною дійсністю, що виражається у змінах зовнішніх проявів особистості [172];

– процес розвитку й становлення особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, результатом якого є досягнення певної цільності особистості, високого рівня її зрілості, усталеності [181].

Базуючись на вищенаведених дефініціях, під формуванням будемо розуміти процес цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість здобувача освіти, результатом якого стануть професійно важливі особистісні новоутворення.

Уточнення ключових термінів дає змогу перейти до висвітлення авторського бачення комплексу педагогічних умов формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній підготовці.

Першою такою умовою є **стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки менеджерів.**

Актуальність її створення зумовлена тим, що кожен із викладачів має унікальний досвід взаємодії зі здобувачами освіти, опосередкованої електронними засобами, а також методичного забезпечення вивчення тієї чи іншої дисципліни в інформаційному середовищі ЗВО.

За нашим задумом, систематичне оновлення інформаційно-комунікаційних компетенцій викладачів, які мають безпосередній стосунок до формування інформаційної культури магістрів-менеджерів, забезпечить:

- підвищення ефективності навчально-пізнавального процесу здобувачів освіти;
- активізацію студентів в аспекті оволодіння та використання інформаційних технологій у своїй професійній діяльності;
- оновлення їхніх знань щодо функціонування, можливостей, а також тенденцій розвитку професійно орієнтованих інформаційних технологій;
- удосконалення навичок раціонального застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час організації та безпосереднього здійснення освітнього процесу;
- розвиток умінь зі створення оригінального навчально-методичного продукту;
- набуття досвіду з організації віддаленого навчання та консультування студентів на базі інформаційно-комунікаційних засобів зворотного зв'язку.

Водночас відсутність спеціально організованого обміну методичними напрацюваннями у сфері роботи з навчальним середовищем може призвести до типових труднощів у налагодженні окремими викладачами функціонування інформаційно-методичної системи. Виходячи з вищесказаного, на нашу думку, доцільним є обмін викладачів досвідом формування інформаційного середовища, а також його використання з навчальною та організаційною метою.

Найбільш доцільним для цього є проведення спеціального науково-методичного семінару для викладачів, присвяченого питанням створення й використання інформаційного середовища ЗВО в контексті формування інформаційної культури магістрів-менеджерів, користування LMS Moodle, а також наповнення інформаційного середовища контентом.

Вибір науково-методичного семінару як засобу обміну досвідом викладачів з використання інформаційного середовища в процесі формування інформаційної культури магістрів-менеджерів зумовлений такими міркуваннями:

– по-перше, цей семінар дасть змогу залучити до системи індивідуальні знання професорсько-викладацького складу щодо створення інформаційних ресурсів, організації дистанційного спілкування з магістрами-менеджерами, а також зробити ці знання загальним надбанням;

– по-друге, проаналізувати тенденції інформатизації навчального процесу для виявлення найбільш перспективних інформаційних технологій;

– по-третє, розробити рекомендації щодо вдосконалення інформаційного середовища в масштабі ЗВО.

Отже, сутністю цієї умови є проведення семінару з професорсько-викладацьким складом, залученим до процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті, присвяченого обміну досвідом формування та використання інформаційного середовища ЗВО.

Ми очікуємо, що створення цієї умови сприятиме подоланню суперечності між вимогами сучасного освітнього процесу щодо створення інформаційного середовища у кожному вищому навчальному закладі та відсутністю систематизованого уявлення про модельні характеристики та умови використання такого середовища у навчальному процесі.

Наступною умовою виступає **активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями.**

Сутність цієї умови полягає в тому, що навчальний процес будується так, що у магістрів-менеджерів формується інтерес до навчальних об'єктів, які відповідають окремим складовим інформаційної культури.

У свою чергу, цей інтерес стає основою формування у них мотивації до розвитку професійно-інформаційних компетенцій. При цьому викладач створює умови, що

сприяють обміну професійно-інформаційним досвідом за напрямками: викладач-здобувач; здобувач-викладач; здобувач-здобувач [100].

Очевидно, що створення цієї умови стає можливим у разі, коли викладач ставиться до здобувача освіти як дорослий до дорослого, тобто не вважає його знання меншими від власних.

Провідною формою активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти ми розглядаємо лекції-візуалізації, особливістю яких є те, що на них усне подання інформації супроводжується аудіовізуальним рядом. Іншими словами, на цій лекції відбувається розгорнуте коментування заздалегідь підготовлених викладачем матеріалів, що забезпечують систематизацію наявних знань.

Технічною основою лекції-візуалізації є використання в процесі викладення інформації з тієї чи іншої навчальної дисципліни мультимедіа, під якими розуміються програмно-апаратні комплекси, створені для демонстрації аудіо-, відео- та графічних матеріалів. Доцільність використання мультимедіа зумовлена тим, що, як зазначає С. Кустовський, використання в навчальному процесі інформаційних засобів дає змогу збільшити обсяг інформації, який можна передати за одиницю часу. Він наводить такі факти: пропускна можливість зорового аналізатора 5 млн біт/с, а слухового – лише 50 тис. біт/с, а отже, за допомогою слуху охоплюється за хвилину в сто разів менше інформації, ніж за допомогою зору [136, с. 99].

Як правило, мультимедійний контент подають здобувачам освіти у вигляді презентацій (від лат. *praesento* – передаю, вручаю, або англ. *present* – представлення). У нашому випадку, презентації інтегруватимуть образотворчі (слайди, рисунки) та символічні (схеми, таблиці) засоби.

За допомогою проектора на великий екран виводяться основні теоретичні положення теми, що викладається, схеми, таблиці, рисунки та інша інформація. В іншому, лекція йде за традиційною схемою: здобувачі освіти записують необхідну для них інформацію, пояснення викладача. Після закінчення лекції для підвищення ступеня засвоєння матеріалу викладачем можуть роздаватися роздруковані версії презентацій.

Мета лекції-візуалізації полягає в системному, наочному, доступному, емоційному викладі навчального матеріалу, чим створюється цілісне сприйняття здобувачами освіти того чи іншого конкретного питання, визначеного темою лекції.

Лекція-візуалізація порівняно з традиційними лекціями має такі позитиви:

- підвищується інформативність і ефективність викладу лекційного матеріалу внаслідок того, що в здобувачів освіти задіяні зоровий та слуховий канали сприйняття;
- підвищується виразність, наочність і видовищність викладення матеріалу;
- створення презентації дає змогу викладачу впорядкувати думки, класифікувати матеріал, звернути увагу на «вузькі місця»;
- здобувачі освіти звільняються від традиційного механічного «записування» лекцій, що створює передумови для більш глибокого розуміння й засвоєння матеріалу;
- зменшується ймовірність помилкового розуміння думок викладача;
- у ході читання лекції зменшується інтенсивність роботи викладача, оскільки частина інформації демонструється на екрані.

Утім, певним недоліком лекції-візуалізації можна вважати доволі високу трудомісткість підготовки необхідних матеріалів викладачем.

На нашу думку, активізація пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів у напрямі здобуття нових й оновлення існуючих знань з питань оперування інформацією у професійній діяльності пов'язана з урахуванням особливостей їхнього досвіду інформаційної діяльності, набутого на попередніх етапах фахової підготовки, а також у ході професійної діяльності.

Аргументами на користь урахування досвіду інформаційної діяльності магістрів-менеджерів у навчальному процесі виступають такі міркування:

- більша частина сучасних здобувачів післядипломної освіти мають певний досвід роботи з комп'ютерною технікою, отриманий у шкільному курсі інформатики, а також самостійному користуванні апаратно-програмними засобами;

– значна кількість магістрів-менеджерів мають досвід професійної діяльності, що обумовлює певну вибірковість в усвідомленому та цілеспрямованому набутті й розвитку найбільш важливих професійних компетенцій;

– відповідно до принципів навчання дорослих, здобувачі освіти, які навчаються за програмою післядипломної освіти, мають відчувати свою особистісну значущість і провідну роль в освітньому процесі, а також урахування їхніх професійних запитів, потреб та інтересів.

Для використання педагогічного потенціалу індивідуального досвіду здобувачів освіти у процесі формування інформаційної культури ми вважаємо за доцільне використання таких засобів:

- визначення індивідуальних пріоритетів формування інформаційної культури;
- широке впровадження у навчальному процесі лекцій-прес-конференцій;
- проведення семінарів і «круглих столів» з метою обміну досвідом використання інформаційних систем у професійній діяльності.

Відзначимо, що на нашу думку, провідною формою, що сприяє виявленню «слабких місць» інформаційної підготовки здобувачів освіти, визначенню їхніх інтересів у сфері роботи з інформацією, а також активізує пізнавальну діяльність, є лекція прес-конференція.

Означена форма лекційного заняття передбачає, що після оголошення теми викладач звертається з пропозицією до здобувачів освіти ставити питання у письмовій формі за визначеною темою. Деякий час вони формулюють запитання, відповідь на які їх цікавить найбільше, після чого передають їх викладачу, який, опрацювавши ці запитання, починає лекцію.

Така лекція будується як зв'язний текст, у процесі викладу якого формулюються відповіді на запитання, що найбільше цікавлять здобувачів освіти. У кінці лекції викладач підводить підсумок у формі аналізу інтересів, ерудиції, креативності, а також почуття гумору студентів.

Вибір лекцій-прес-конференцій як засобу активізації пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів зумовлено їхньою перевагою над традиційними лекціями, а саме:

- більш високим рівнем співтворчості між здобувачами освіти та викладачем;
- можливістю оновлення знань, що були здобуті на первинних етапах професійної освіти;
- економією часу при отриманні нових знань, а також повторенні відомого матеріалу;
- більш високим потенціалом в активізації самостійної пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

За нашим очікуванням, активізація пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів з урахуванням особливостей індивідуального досвіду інформаційної діяльності сприятиме подоланню суперечності між необхідністю врахування індивідуального рівня їхньої інформаційної культури та традиційним характером післядипломного навчання, зорієнтованого на усередненого здобувача освіти.

При цьому необхідність поновлення базових знань у галузі роботи з інформацією на етапі перепідготовки зумовлена тим, що здобувачі освіти, які навчаються за відповідними програмами, мають різний рівень інформаційної культури, причиною чого є відмінності в їхніх професійних траєкторіях, особливості базової вищої освіти та ін.

У таких умовах на початку формування інформаційної культури у післядипломній освіті є доцільним нагадати здобувачам зміст ключових понять, визначитися із пріоритетами та засобами подальшого формування інформаційної культури, що неможливо без актуалізації наявних інформаційних знань і вмінь. При цьому базові положення інформаційної грамотності у післядипломній підготовці мають бути оновлені не більш високому рівні узагальнення.

Як засіб для вирішення вищезазначених орієнтирів ми розглядаємо самостійну роботу магістрів-менеджерів над створенням інформаційного продукту у вигляді реферату.

Відзначимо також, що необхідність керування тематичними форумами за участю підлеглих, підготовка й поширення електронних матеріалів з урахуванням правових аспектів подання та використання інформації й інші професійні завдання викликають бажання в магістрів-менеджерів навчитись використанню мережевих і комунікаційних засобів.

Аргументом на користь приділення уваги в післядипломній освіті менеджера формуванню знань і вмінь у галузі мережевих та комунікаційних засобів є те, що це дає змогу випускникам згодом швидше пристосуватися під стандарти «електронного офісу» (Н. Бойко [21], О. Собаєва [202] та ін.).

Відзначимо, що навчання магістрів-менеджерів використанню цієї групи інформаційних систем пов'язане з вивченням основ побудови світової комп'ютерної мережі, локальних мереж, а також спеціально створених для цього програмних засобів.

Серед наявного програмного забезпечення нашу увагу привернула Skype – програма IP-телефонії, що дає змогу спілкуватися голосом через Internet (комп'ютер-комп'ютер), навіть при невисокій пропускній здатності каналу зв'язку.

Очікується, що орієнтація змісту навчання на оновлення базових знань у галузі роботи з інформацією сприятиме подоланню суперечностей між потребою у вдосконаленні, розширенні й оновленні професійно-інформаційних знань, умінь і навичок у післядипломній освіті з урахуванням особливостей професійної діяльності та усталеними традиціями навчання елементарним основам комп'ютерної грамоти у післядипломній освіті.

Третьою педагогічною умовою формування в магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» інформаційної культури виступає **розширення спектру освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами й базами даних.**

Створення цієї умови сприятиме формуванню у магістрів навичок використання новітніх інформаційних систем для вирішення прикладних завдань професійної

діяльності. Необхідність і доцільність орієнтації змісту навчання на цей аспект професійної діяльності менеджерів зумовлена тим, що:

– по-перше, оскільки швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних, інформаційно-узагальнюючих, мультимедійних технологій спричинює швидке застарівання навичок роботи з інформацією, у рамках загальної й фахової освіти неможливо забезпечити професіонала інформаційно-професійних знаннями, уміннями і навичками, що будуть актуальними протягом усієї професійної діяльності;

– по-друге, самовдосконалення менеджерів у використанні інформаційних технологій за рахунок власних зусиль або відвідування спеціальних курсів та тренінгів хоча й дає змогу певною мірою перебувати у руслі новин сфери актуальних інформаційних технологій, майже не стає у нагоді у професійній діяльності, адже має несистемний характер;

– по-третє, практика засвідчує, що навіть за наявності в менеджера первинних навичок роботи із системами управління проектами, а також засобами узагальнення професійної інформації, самостійне засвоєння нових технологій часто викликає труднощі і стає причиною професійного стресу.

Серед інформаційних систем, яким не приділено належної уваги в післядипломній підготовці менеджерів, ми виділяємо системи управління проектами та системи управління базами даних (інформаційно-узагальнюючі системи).

Аргументом на користь доцільності зосередження уваги на першій групі систем є те, що управління проектами як галузь діяльності інтегрує різноманітні сторони інформаційної діяльності менеджерів, пов'язаної з визначенням та досягненням запланованих цілей при балансуванні між обсягом робіт, ресурсами, часом, якістю та ризиками у комерційній діяльності організації. При цьому користування інформаційними системами управління проектами є, так би мовити, «квінтесенцією» інформаційної діяльності менеджера середньої ланки.

Інформаційні системи управління проектами дають змогу більш ефективно виконувати менеджеру свої безпосередні професійні функції, зокрема: наочно

презентувати зміст управлінського процесу, планувати трудовитрати персоналу організації, більш ефективно управляти ресурсами, проводити системний аналіз того чи іншого проекту, організовувати спільну роботу з учасниками проекту та ін.

Іншою групою інформаційних засобів і систем, що розглядаються нами як навчальні об'єкти для поглибленого вивчення магістрами-менеджерами, виступають системи управління базами даних.

Аргументом на користь доцільності й необхідності навчання використанню таких систем виступає те, що оволодіння ними дає змогу магістрам-менеджерам систематизувати інформаційні потоки, створювати власні бази даних, створювати передумови для організації індивідуального освітнього середовища, з великою кількістю можливих варіантів інтерпретації інформації та її подальшого використання.

У результаті аналізу інформаційно-узагальнюючих систем, які доцільно використовувати у професійній діяльності менеджерів, ми виділили програми BookSeer, MySQL, OpenOffice Calc, OpenOffice Base. Ці програми можуть бути використані для: формування бібліотеки електронних текстових документів і їхнє читання; упорядкування гіперпосилань, каталогу сайтів, адресів електронної пошти; створення довідника питань і відповідей, який стане у нагоді під час підготовки до ділової зустрічі, переговорів, а також опрацювання результатів нарад, зустрічей тощо.

Підсумком засвоєння магістрами спеціальності 073 «Менеджмент» відповідного навчального матеріалу виступатиме диференційоване оцінювання знань здобувачів освіти з використанням дистанційного тестування. При цьому магістри повинні мати можливість завчасно ознайомитися з усім банком тестових завдань (як в електронному, так і в паперовому варіантах), пройти відповідний інструктаж з користування технічними засобами навчання та комп'ютерними програмами контролю рівня знань.

Ми очікуємо, що орієнтація змісту навчання на формування навичок використання інформаційних систем для вирішення прикладних завдань сприятиме подоланню суперечності між вимогою професійної діяльності менеджерів щодо постійного розширення й оновлення навичок використання інформаційних систем для

реалізації прикладних завдань та неорганізованим характером оволодіння здобувачами освіти навичками використання цих систем у післядипломній освіті.

Відповідно до принципу безперервної підтримки, що є одним з провідних принципів навчання дорослих, педагогічною умовою виступатиме **упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО.**

У контексті нашого дослідження впорядкування пізнавальної діяльності – це взаємодія викладача та здобувача освіти, мета якої – формування в здобувача вмінь запобігати проблемам, що виникають у процесі пізнавальної діяльності (у тому числі виникнення яких передбачено педагогічним процесом), та вирішувати їх найбільш раціональним способом.

Сутність цієї педагогічної умови виявляється в консультативній допомозі, а також зворотному зв'язку між викладачами і здобувачами освіти у ході навчально і професійно зумовленої самостійної пізнавальної діяльності останніх з використанням засобів інформаційного середовища ЗВО, а також інформаційно-комунікаційних засобів.

Необхідність педагогічної підтримки самостійної пізнавальної діяльності здобувачів освіти як необхідної й достатньої педагогічної умови зумовлена тим, що в рамках аудиторного навчання складно висвітлити всі подробиці інформаційної діяльності управлінця. При цьому в ході самостійної пізнавальної діяльності у здобувачів освіти часто з'являється велика кількість питань до викладачів, пов'язаних із добором інформаційних джерел, систематизацією та зберіганням отриманої інформації у той час, як традиційні форми навчального процесу (консультації), не можуть задовольнити наявні потреби студентів в отриманні необхідної інформації.

Ми очікуємо, що організація та здійснення педагогічної підтримки з боку викладачів сприятиме успішному подоланню здобувачами освіти труднощів, що

виникають у самостійній пізнавальній діяльності. Крім того, створення цієї умови сприятиме індивідуалізації навчального процесу, розкриттю потенціалу кожного магістра-менеджера.

У технологічному аспекті педагогічна підтримка самостійної пізнавальної діяльності має включати використання засобів інформаційного середовища ЗВО та інформаційно-комунікаційних технологій, а саме:

- консультації з викладачами з питань визначення теми кваліфікаційної роботи;
- надання викладачами рекомендацій щодо наукової преси, матеріалів Internet для інформаційної підтримки професійного становлення здобувачів освіти, підвищення їхнього загальноосвітнього рівня;
- зворотний зв'язок між викладачами й здобувачами освіти через Skype у ході самостійної та науково-дослідної роботи;
- контроль якості самостійної пізнавальної діяльності здобувачів освіти через тестування;
- внесення елементів здорової конкуренції між здобувачами освіти у професійному розвитку.

Створення описаної умови, за нашим припущенням, сприятиме подоланню суперечності між задекларованим у документах Болонського процесу значенням самостійної роботи здобувачів освіти та недостатнім науковим і методичним рівнем її забезпечення з боку ЗВО.

Останньою педагогічною умовою ми визначаємо **культивування норм інформаційної етики в освітній і практичній управлінській діяльності в ході аудиторної та позааудиторної роботи.**

Етичними називають загальноприйняті норми поведінки, які не регулює законодавство. Наявність Інтернету, що є спільним інформаційним простором, і розвиток інформаційного суспільства сприяло появі нових етичних норм.

Актуальність створення цієї умови обґрунтовано тим, що значна кількість здобувачів освіти вважає дотримання законодавства під час роботи з інформацією необов'язковим, а відповідні знання перебувають у них на низькому рівні, хоча в навчальному процесі магістрів спеціальності 073 «Менеджмент» і приділяється значна увага правовим засадам професійної діяльності фахівця.

Інформаційна етика – дисципліна, що досліджує моральні проблеми, які виникають у зв'язку з розвитком і застосуванням інформаційних технологій. Інформаційна етика пов'язана з комп'ютерною етикою і філософією інформації.

Інформаційні моральні дилеми стають особливо важливими в «інформаційному суспільстві». Вже зараз інформаційні технології зачіпають фундаментальні права людини, торкаючись захисту авторських прав, інтелектуальної свободи, відповідальності і безпеки. Інформаційна етика розглядає проблеми власності, доступу, недоторканності приватного життя, безпеки і спільності інформації [229].

На нашу думку, у змісті етично-правового компонента інформаційної культури провідною виступає саме етична складова. Зважаючи на вищесказане, ми вважаємо за доцільне акцентування на цьому при формуванні інформаційної культури магістрів-менеджерів.

Як сказано в наукових джерелах, в основі інформаційної етики лежить набір установок, які умовно можуть бути зведені до таких положень:

- не використовувати комп'ютер для шкоди іншим людям;
- не використовувати крадене програмне забезпечення та не використовувати комп'ютер для крадіжки інформації;
- не створювати перешкод і не втручатися в роботу інших користувачів комп'ютерних мереж;
- не користуватися файлами, що не призначені для вільного використання;
- не використовувати комп'ютер для поширення неправдивої інформації;
- не посягати на чужу інтелектуальну власність;

- не використовувати комп'ютерне обладнання або мережеві ресурси без дозволу їх власників або відповідної компенсації;
- пам'ятати про можливі суспільні наслідки використання програмного забезпечення або інформаційних систем, які створюються;
- при використанні комп'ютера виказувати люб'язність і повагу до інших людей [74].

Ці установки пов'язані із принципами комп'ютерної етики, які формулюються таким чином:

- таємниця приватного життя – право людини на автономію і свободу в приватному житті, право на захист від вторгнення в неї органів влади та інших людей;
- точність – дотримання норм, пов'язаних з точним виконанням інструкцій з експлуатації систем і обробки інформації, чесним і соціально-відповідальним ставленням до своїх обов'язків;
- приватність – недоторканність приватної власності. Виконання цього принципу означає дотримання права власності на інформацію і норм авторського права;
- доступність – право громадян на інформацію, її доступність в будь-який час і в будь-якому місці [74].

Вважаємо, що виховання інформаційної етики магістрів-менеджерів відповідно до наведених вище положень і принципів може бути пов'язане з емоційним включенням суб'єктів навчання у навчальний процес. Формування цієї етики має проходити в умовах діалогу між викладачами, здобувачами освіти, а також здобувачів між собою. При цьому ознайомлення з різноманітними актами, що регламентують інформаційний обмін у суспільстві, доцільно запланувати в режимі самостійної роботи здобувачів освіти.

За нашим очікуванням, акцентування на нормах етики інформаційної діяльності менеджерів має сприяти подоланню суперечності між необхідністю дотримання ними загальновизнаних правил інформаційної діяльності та відсутністю розуміння цих правил значною кількістю менеджерів і здобувачів освіти відповідних спеціальностей.

Таким чином, педагогічними умовами формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті виступають:

- стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки;

- активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями;

- розширення спектра освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами й базами даних;

- упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО;

- культивування норм інформаційної етики в освітній і практичній управлінській діяльності в ході аудиторної та позааудиторної роботи.

Припущення про те, що створення цих умов у процесі перепідготовки менеджерів організацій сприятиме формуванню у них високого рівня інформаційної культури, виступає провідною гіпотезою нашого дослідження, на експериментальну перевірку якої будуть спрямовані наші подальші зусилля.

2.3. Модель формування інформаційної культури магістрів-менеджерів

Процес формування інформаційної культури магістрів-менеджерів потребує педагогічно виваженого добору компонентів інформаційного середовища ЗВО, побудови структури, розподілу функцій і налагодження взаємозв'язків між його компонентами й учасниками, інтеграції комп'ютерно орієнтованих засобів у навчально-

пізнавальний процес з метою розвитку особистості фахівця-управлінця.

Ефективність системи формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті залежить від конструктивності алгоритму відповідного дидактичного процесу, який доцільно подати у вигляді моделі – уявленій подумки або матеріально реалізованій системі, що адекватно відображає предмет дослідження і вивчення якої дає змогу отримати нову інформацію про цей предмет [171, с. 66].

Необхідність створення означеної моделі зумовлена тим, що для дослідження процесу формування інформаційної культури необхідно виокремити його з-поміж інших тісно пов'язаних між собою процесів педагогічних процесів, що мають місце при перепідготовці менеджерів організацій.

Презентація авторської моделі формування інформаційної культури у післядипломній освіті менеджерів організацій і є метою цього підрозділу дисертації.

Як зауважує В. Загвязинський, відображення провідних характеристик системи, яка має бути перетворена (оригінал) у спеціально сконструйованому об'єкті (моделі), який є більш простим, ніж оригінал, дає змогу виявити те, що в оригіналі є неочевидним. При цьому модель повинна мати схожість з оригіналом, бути здатною заміщати його в певних аспектах і відкривати нові його властивості, а також нові можливості його вдосконалення [88].

У цьому знаходить вираз евристична функція моделі. Роль модельного дослідження саме й полягає в тому, щоб на більш простому об'єкті виявити найбільш істотні фактори і закономірності розвитку модельованої системи з метою створення у майбутньому умов для такого розвитку. Модель виступає робочим інструментом, що дає змогу чітко побачити внутрішню структуру досліджуваного об'єкта, процесу або системи, а також чинників, які впливають на них. Модель забезпечує прогноз і робить його більш повним і обґрунтованим [88].

Авторська модель формування інформаційної культури менеджерів організацій у процесі перепідготовки інтегрує в єдину систему мету, етапи та очікуваний результат педагогічного процесу, а також дає можливість оцінити місце й роль складових

цілісного процесу у досягненні запланованого результату, вивчити зв'язки між ними (рис. 2.1).

У висвітленій моделі знайшли відображення такі положення:

- передумовою ефективного формування інформаційної культури магістрів-менеджерів є створення, відповідне наповнення й підтримка навчально-інформаційного середовища ЗВО;

- ефективність формування інформаційної культури магістрів-менеджерів залежить від обміну досвідом із використання педагогічного потенціалу інформаційного середовища між викладачами;

- у навчальному процесі мають бути передбачені заходи зі стимулювання пізнавального інтересу магістрів-менеджерів з урахуванням їхнього досвіду інформаційної діяльності;

- у навчальному процесі має бути приділена увага поновленню базових знань магістрів-менеджерів в інформаційній галузі, а також формуванню вмінь використання у професійній діяльності найбільш важливих інформаційних систем;

- у ході навчання увага магістрів-менеджерів має бути акцентована на нормах інформаційної етики управлінської діяльності;

- умовою, що підвищує ефективність формування інформаційної культури, є педагогічна підтримка пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів з використанням інформаційного середовища ЗВО та інформаційно-комунікаційних засобів.

На нашу думку, урахування названих положень веде до істотного підвищення кількості здобувачів освіти з високим рівнем інформаційної культури, що й виступає метою педагогічного процесу.

Провідними **формами** освітнього процесу, спрямованими на підвищення рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів, виступають традиційні й інноваційні лекції, практичні, лабораторні, семінари, «круглий стіл», майстер-класи, консультації, самостійна робота, діагностичні та контрольні заходи, науково-дослідна робота, виробнича практика.

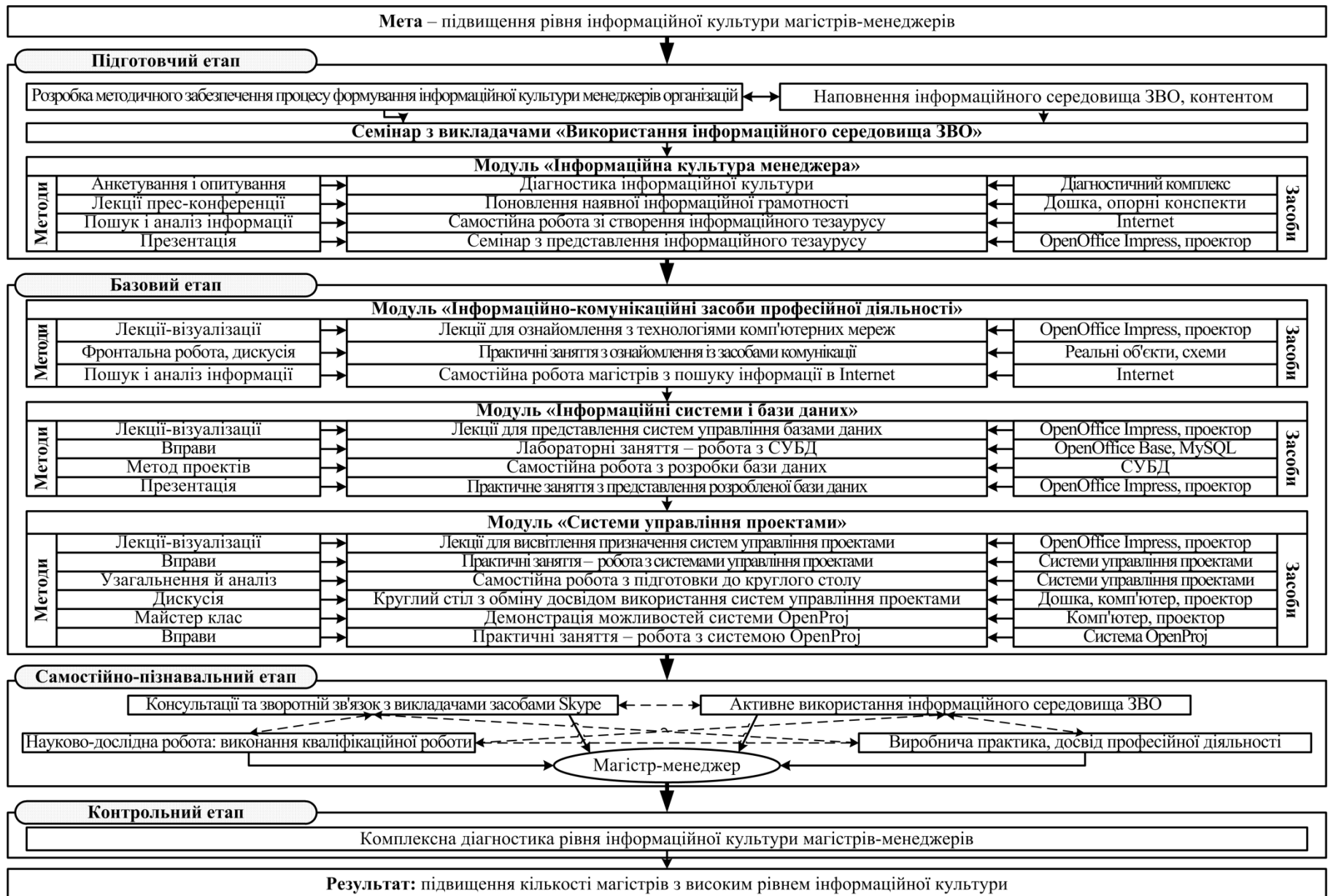

Рис. 2.1. Модель формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті

Зазначені форми освітнього процесу передбачають використання комплексу **методів**, який включає:

- анкетування й опитування;
- лекції-прес-конференції;
- лекції-візуалізації;
- самостійну роботу здобувачів освіти (складання інформаційного тезаурусу; пошук інформації в Internet; роботу з інформаційними системами управління даними тощо);
- презентації магістрами-менеджерами результатів самостійної роботи;
- фронтальну роботу та дискусії на практичних заняттях, семінарах і круглих столах, спрямовані на обмін магістрів, викладачів і фахівців досвідом використання інформаційних систем та технологій;
- вправи на практичних і лабораторних заняттях;
- виконання здобувачами освіти проектів з використанням систем управління проектами;
- демонстрацію можливостей програмного забезпечення та інформаційних систем;
- квазіпрофесійну діяльність;
- виконання кваліфікаційної роботи;
- активне використання ресурсів інформаційного середовища ЗВО;
- консультації та зворотній зв'язок здобувачів освіти із викладачами засобами Skype у ході науково-дослідної та квазіпрофесійної діяльності;
- діагностику рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів з використанням авторського діагностичного комплексу.

Засобами освітнього процесу у запропонованій моделі професійної підготовки виступають:

- авторський діагностичний комплекс;

- дошка, схеми, бізнес-кейси;
- опорні конспекти лекцій;
- глобальна та локальні комп'ютерні мережі;
- мультимедійне обладнання;
- програми OpenOffice Impres, OpenOffice Base, MySQL, OpenProj, також інші СУБД та системи управління проектами.

Названі форми, методи й засоби інтегровані в структурі освітнього процесу, а також методичної підготовки викладачів, у рамках якої пропонується проведення семінару, присвяченого обміну викладачами досвідом створення, використання й наповнення інформаційного середовища ЗВО на основі LMS Moodle, а також використання різних форм і методів формування інформаційної культури магістрів-менеджерів.

Очевидно, що орієнтація змісту навчання на формування інформаційної культури має відобразитися у трансформації навчальних планів і програм. Виходячи з цього, до структури освітнього процесу нами введено модулі «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних» (дисципліна «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією»); «Системи управління проектами» (дисципліна «Управління проектами»).

Основними завданнями модуля «Інформаційна культура менеджера» виступатимуть оновлення й узагальнення базових знань з комп'ютерних технологій. Модуль «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», присвячений питанням використання мережевих засобів зв'язку у процесі ведення бізнесу. Мета модуля «Інформаційні системи та бази даних» – ознайомлення з відповідними інформаційними системами, що можуть бути використані в управлінській діяльності, а також формування відповідних первинних умінь.

Мета модуля «Системи управління проектами» – ознайомлення з новітніми прикладними інформаційними системами, що можуть бути використані в управлінській діяльності, а також формування відповідних первинних умінь.

Послідовність форм і засобів формування інформаційної культури магістрів-менеджерів відображено в логіці підготовчого, базового, самостійно-пізнавального й контрольного етапів.

Перший – підготовчий етап – передбачає розробку проекту сайту, метою якого є підтримка навчальних програм ЗВО, організацію адміністрування цього сайту, розробку методичного забезпечення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій, а також наповнення сайту відповідним контентом.

На цьому етапі має відбуватися інтенсивний обмін досвідом формування інформаційної культури між викладачами у ході науково-методичного семінару, присвяченого питанням створення, наповнення контентом і використання інформаційного середовища ЗВО, створеного на основі LMS Moodle. Одночасно має активізуватися пізнавальний інтерес магістрів-менеджерів на основі визначення індивідуальних пріоритетів формування інформаційної культури, а також під час викладання дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією» через лекції-візуалізації з використанням мультимедійних програмно-апаратних комплексів, лекцій-прес-конференцій, семінарів і «круглих столів».

Серед важливих установок першого етапу – орієнтація змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями в ході самостійної роботи над складанням професійно-інформаційного тезаурусу.

Другий – базовий етап – передбачає ознайомлення з інноваційними засобами й технологіями Інтернет-комунікацій у ході фронтальної роботи, дискусій, а також самостійної роботи з пошуку, обробки та узагальнення даних. На цьому етапі має розширитися спектр освітніх завдань та ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами (Task Manager Free, CRM Free, OpenProj тощо) та систем

управління базами даних (BookSeer, MySQL, OpenOffice Calc) з акцентом на продуктах, створених на основі вільно розповсюджуваного програмного забезпечення.

За авторським задумом в ході базового етапу увага концентрується на нормах інформаційної етики управлінської діяльності в процесі діалогічної взаємодії між викладачами та студентами, відбувається ознайомлення студентів із нормативно-правовими актами, що регламентують інформаційні відносини між соціальними суб'єктами.

На третьому – самостійно-пізнавальному етапі – відбувається спрямування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів на виконання конкретних квазіпрофесійних завдань за умов активного використання інформаційного середовища ЗВО та зворотного зв'язку з викладачами за допомогою Skype.

Упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів триває за рахунок виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням LMS Moodle для методичного забезпечення освітнього процесу та оцінювання навчальних досягнень магістрів-менеджерів, дистанційного консультування з використанням Skype.

Четвертий – контрольний етап – включає еволюцію процесу формування інформаційної культури менеджерів організації в післядипломній освіті за допомогою авторського діагностичного комплексу.

Очікуваним результатом організації післядипломної підготовки менеджерів організацій на засадах положень авторської моделі виступатиме підвищення рівня їхньої інформаційної культури як професійної якості, що характеризується компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному й етично-правовому аспектах інформаційної діяльності та робить можливим ефективне отримання, обробку, зберігання й передачу інформації під час виконання управлінських функцій.

Отже, процесуально формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці може бути подано у вигляді моделі, що передбачає підготовчий, базовий, самостійно-пізнавальний, контрольний етапи.

Зміст кожного етапу зумовлено окремим завданням, реалізація якого пов'язана з використанням певних методів, форм і засобів освітнього процесу. Ми очікуємо, що впровадження цієї моделі дасть змогу підвищити рівень інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. Результати перевірки цього припущення висвітлено в наступному розділі дисертації.

Висновки до другого розділу

У процесі розробки науково-методичного забезпечення формування інформаційної культури магістрів-менеджерів ми дійшли таких висновків:

1. Створення навчальним закладом колективного інформаційного середовища є необхідною передумовою ефективного формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній підготовці. Це передбачає: створення й адміністрування локальної мережі ЗВО із доступом до Internet; забезпечення доступу магістрів-менеджерів до електронних ресурсів для здійснення самостійної та науково-дослідної роботи; застосування комунікативних мережевих технологій; створення можливості перевірки та самоперевірки пізнавальних досягнень магістрів-менеджерів з використанням програмного забезпечення.

2. Педагогічними умовами формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті є:

– стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки менеджерів;

– активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями;

- розширення спектру освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами й базами даних;
- упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної та науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО;
- культивування норм інформаційної етики в освітній і практичній управлінській діяльності в ході аудиторної та позааудиторної роботи.

3. Створення цих умов пов'язане з впровадженням авторської моделі, яка передбачає чотири етапи.

Перший – підготовчий етап, який передбачає розробку проекту веб-сайту, метою якого є підтримка навчальних програм ЗВО, організацію цього адміністрування, розробку методичного забезпечення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій, а також наповнення сайту цим контентом.

Другий – базовий етап, що включає: опитування для визначення пріоритетних інтересів магістрів-менеджерів; оновлення знань про когнітивний, технологічний, мотиваційно-ціннісний, етично-правовий компоненти інформаційної культури менеджера організацій у ході інноваційних лекцій (лекцій-прес-конференцій, лекцій-дискусій).

На третьому, самостійно-пізнавальному етапі, відбувається спрямування пізнавальної діяльності магістрів на конкретний професійно важливий об'єкт.

На четвертому, контрольному етапі, відбуватиметься підведення підсумків процесу формування інформаційної культури магістрів-менеджерів за допомогою авторського діагностичного комплексу.

Основні результати дослідження викладено у працях [22; 27; 28; 29; 30; 37].

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАГІСТРІВ- МЕНЕДЖЕРІВ

Розділ присвячений експериментальній перевірці гіпотези дослідження. Зокрема, у ньому висвітлено методику оцінювання інформаційної культури магістрів-менеджерів. Подано хід і результати педагогічного експерименту з перевірки ефективності моделі формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті. Наведено аналітичне узагальнення результатів експериментальних досліджень.

3.1. Методика оцінювання інформаційної культури магістрів-менеджерів

Обґрунтування необхідних і достатніх передумов та педагогічних умов формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті, що стали змістовою основою поданої у другому розділі дисертації моделі, дало змогу перейти до наступного етапу дослідження, а саме обґрунтування методики оцінки інформаційної культури магістрів з менеджменту.

Стрімка трансформація способів оцінювання професійної діяльності різних фахівців детермінує необхідність підготовки такого діагностичного інструменту, який здатен швидко та зручно, без зайвих витрат часу та зусиль представити відповідь на запитання чи є менеджер носієм інформаційної культури та який рівень прояву цієї якості у фахівця.

Актуальність розробки діагностичних інструментів оцінки інформаційної культури магістрів-менеджерів спричинена також тим, що сучасний етап розвитку

управлінської галузі характеризується створенням умов для вільного доступу до великої кількості інформації, поданої в електронних базах даних, на веб-сторінках, в електронних виданнях тощо. Раціональне використання цього потенціалу допоможе в прийнятті стратегічних і тактичних управлінських рішень, а також дасть змогу менеджерам організацій постійно підвищувати рівень професійної компетентності на основі розуміння рівня своєї інформаційної культури.

Незважаючи на те, що питання оцінки інформаційної культури магістрів-менеджерів висвітлено у низці наукових праць, погляди на форми, методи, засоби діагностики цієї якості потребують подальшого наукового узагальнення й систематизації.

Зважаючи на сказане вище, метою цього підрозділу є розроблення методики оцінювання рівня інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці, яка б мала технологічний характер і могла бути широко використана в практиці вищої школи.

Перш за все, відзначимо, що результат формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній підготовці не може бути оцінений без визначення відповідних критеріїв і показників, адже будь-яка підготовка втрачає сенс у разі невизначеності формальних ознак її кінцевого результату.

У довідковій літературі критерії розуміються як ознаки, на підставі яких дається оцінка якого-небудь явища, дії, ідеї [177, с. 163]. Критерії мають бути об'єктивними; включати найістотніші, найосновніші моменти досліджуваного явища, охоплювати його типові сторони; формулюватися ясно, коротко, точно; характеризувати саме те, що хоче перевірити дослідник; відображати динаміку вимірюваної якості в просторі й часі; по можливості охоплювати основні види професійної діяльності; розкриватися через ряд показників більшого чи меншого ступеню виразності окремо взятого критерію [135, с. 65].

Поняття критеріїв пов'язане з поняттям показників, серед яких автори розрізняють якісні, що фіксують наявність чи відсутність якої-небудь властивості, та кількісні, що фіксують міру виразності, розвитку властивості.

У наукових працях і критерії, і показники розглядаються як інструмент, що забезпечує можливість перевірки теоретичних положень.

За основу визначення критеріїв сформованості інформаційної культури менеджерів у післядипломній підготовці нами взято її структуру, розкриттю якої присвячені численні наукові праці, проаналізовані в підрозділі 1.2.

На основі визначених складових інформаційної культури менеджерів організацій можна встановити такі критерії оцінювання цієї якості: когнітивний, показником якого виступають знання термінології у сфері інформаційного забезпечення управлінської діяльності; рівень комп'ютерної грамотності; технологічний, показником якого є вміння та навички з використання сучасних інформаційних систем і засобів у професійній діяльності; мотиваційно-ціннісний, показником якого є активність в інформаційній діяльності на основі стійких професійно-пізнавальних потреб та інтересів; етично-правовий, показниками якого є знання законів і правил, що регулюють використання інформації у професійній діяльності; володіння нормами інформаційної етики.

Як було сказано вище, ми виходимо з того, що під час формування інформаційної культури магістрів-менеджерів акцент має бути зроблено на формуванні її технологічного компонента за рахунок поглибленого ознайомлення з найбільш актуальними інформаційними системами.

Останнє положення має бути враховано при визначенні критеріїв та показників сформованості інформаційної культури здобувачів післядипломної управлінської освіти, а саме: критерії і показники мають бути спрямовані на оцінювання здатності магістрів-менеджерів до використання інформаційних систем у професійній діяльності. При цьому такі системи повинні мати підкреслено актуальний характер, відповідати сучасним тенденціям інформатизації управлінської праці, бути зручними у використанні та коштувати відносно не дорого.

У зв'язку з тим, що для оцінювання складових інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці не було створено належного інструментарію, відповідно до визначених критеріїв і показників сформованості інформаційної культури

нами розроблено діагностичний комплекс, основними засобами якого стали комп'ютерне тестування навчальних досягнень магістрів-менеджерів, анкетування, а також оцінювання виконання практичних завдань. При доборі цих засобів ми виходили з таких міркувань.

Одним із основних і безперечних переваг комп'ютерних тестів є мінімум часових витрат на отримання надійних підсумків контролю, до того ж магістри-менеджери можуть виконувати завдання, а викладачі його перевіряти, перебуваючи на відстані від навчального закладу в найбільш зручний час.

Важливою перевагою тестування за допомогою комп'ютерних програм є те, що таке тестування може бути використаним для самоперевірки результатів самостійної роботи магістрів-менеджерів як в ході аудиторного навчання, так і під час самостійної роботи. Крім того, такі контрольні процедури надають викладачеві інформацію про хід і результати процесу навчання магістрів-менеджерів, аналізуючи яку, він здобуває можливість змінювати форми й методи навчання з урахуванням рівнів навченості та індивідуальних особливостей учнів.

Комп'ютерне тестування сприяє створенню позитивних мотивів при навчанні, творчої атмосфери змагальності й сприятливих умов для прояву пізнавальної активності та стимулювання ініціативності здобувачів освіти; дає змогу виявити рівень оволодіння знаннями й уміннями, перевірити рівень оволодіння методами пізнання, прийомами емпіричного й теоретичного мислення; забезпечує об'єктивною інформацією для подальшого планування навчального процесу з урахуванням можливостей студентів [97, с. 19].

При розробці тестів ми спиралися на положення фахівців з розробки тестових завдань та тестів, зокрема Т. Гендіної, яка стверджує, що за допомогою тестів доцільно вимірювати такі параметри, як: раціональність і ефективність отримання користувачем інформації, зокрема, визначення й формулювання потреби в інформації, уміння знаходити інформацію; критичність і компетентність оцінювання користувачем

інформації, зокрема, відбір, аналіз, синтез інформації, а також організацію інформації – її узагальнення й інтерпретацію.

Водночас автор наголошує, що за допомогою тестів не доцільно вимірювати такі параметри, як: уміння, пов'язані з використанням інформації, зокрема, уміння знаходження нових шляхів передачі, висвітлення й використання інформації, її інтеріоризації, засвоєння як особистого знання, а також підготовки інформаційних продуктів; передачу й використання інформації відповідно до законів про інтелектуальну власність, правил використання інформації й етичних норм [62].

Зважаючи на останні міркування, було розроблено тест, що включав два блоки. Перший блок присвячений оцінюванню володіння понятійно-термінологічним апаратом у сфері роботи з інформацією; другий – оцінюванню знань з використання інформаційних систем в управлінні бізнесом. Цей тест наведено в додатку Б і був фактичним інструментом діагностики на даному етапі дослідження.

Відзначимо, що при тестуванні знань показником слугує кількість неправильних відповідей магістра-менеджера. Іншим доцільним засобом діагностики компетенцій, що входять до складу інформаційної культури, виступає їхнє комплексне оцінювання у квазіпрофесійній діяльності, прикладами якої можуть бути тестові завдання, сутність яких полягає в практичному виконанні квазіпрофесійного завдання з використанням набутих раніше знань.

Використання тестових завдань дає змогу подолати основний недолік традиційної фахової підготовки – відсутність її зв'язку з уміннями та навичками фахівця. Очевидно, що у зв'язку з прив'язкою компетенцій до професійних функцій вимірювати їхню сформованість найкраще за результатами професійної або квазіпрофесійної діяльності.

До складу діагностичного комплексу ввійшли два тестових завдання. Перше полягало в підготовці професійно-інформаційного продукту, а друге – у створенні моделі управління проектом із використанням спеціалізованих інформаційних систем. Перше завдання – створення професійно-інформаційного продукту – передбачало реферування та підготовку презентації на заздалегідь визначені теми (додаток В).

Ми виходили з того, що реферат – це самостійна науково-дослідна робота, у якій виклад матеріалу не обмежується тільки описовим підходом до розкриття обраної теми, а відображається авторська аналітична оцінка стану досліджуваної проблеми й власна точка зору на можливі варіанти її вирішення.

Реферат складається з трьох частин: вступ (обґрунтування вибору теми, її актуальність, основні цілі й завдання дослідження); основна частина з 2-3 параграфів, у яких розкривається сутність теми, подається оцінка існуючих у літературі основних теоретичних підходів до її визначення, виклад власних думок та ін.; висновок (коротке формулювання основних видів і результатів, отриманих у ході дослідження). Необхідною частиною реферату є також список літератури, використаної в ході роботи.

Електронна презентація має бути виконана в додатку OpenOffice Impress на основі матеріалів реферату і використовуватись як візуальна ілюстрація в ході доповіді. Її слід здати в електронному вигляді (надіслати електронною поштою) викладачеві за тиждень до передбачуваного виступу з доповіддю на семінарі.

Презентація має містити не більше ніж 10 слайдів, включаючи текстову і графічну інформацію за темою доповіді. Перший слайд презентації має містити прізвище, ім'я, по-батькові доповідача, назву доповіді. При цьому не рекомендується використовувати шаблони слайдів і вбудовані стилі оформлення презентації, а також ефекти мультиплікації; перехід від слайду до слайду має здійснюватися кліком; вітаються оригінальні шрифтові й оформлювальні рішення. Слайди мають бути пронумеровані.

Друге завдання – створення моделі управління проектом з використанням відповідної інформаційної системи, що передбачало випадковий вибір здобувачами освіти завдання з орієнтованого переліку завдань (додаток Д).

Оцінювання викладачами виконання практичних завдань передбачено за чотирибальною шкалою. Обираючи як третій діагностичний засіб тест-опитувальник, ми спиралися на досвід їхнього використання в соціальних науках, згідно з яким, цим інструментам притаманні надійність, дискримінативність і стандартизованість, що робить їх зручним діагностичним інструментом досліджень [109, с. 91].

Серед різноманітних варіантів побудови основної частини опитувальників нами обрані так звані «відповіді з рейтинговими шкалами», зокрема, використано семибальну шкалу, крайні значення якої відповідають позиціям респондента: «завжди – ніколи» або «саме так – точно ні» [109, с. 94].

До діагностичного комплексу ввійшли два авторських тести-опитувальники, перший з яких отримав назву «Активність у професійно-інформаційній діяльності» (додаток З), а другий – «Володіння нормами інформаційної етики» (додаток К).

Опитувальники містять, відповідно, 17 та 15 запитань шкального типу, розроблених з урахуванням вимог до подібного інструментарію. Значущим показником тесту-опитувальника є кількість балів, обраних за шкалами.

Взаємозв'язок між розробленими засобами й критеріями та показниками сформованості інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці показано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Діагностичний комплекс з оцінювання інформаційної культури
менеджерів організацій у післядипломній підготовці**

Критерії	Показники	Засоби оцінювання
Когнітивний	Загальні знання з використання інформаційних систем у професійній діяльності	Комп'ютерний тест. Блок А
	Загальні знання у сфері комп'ютерних мереж та телекомунікацій	Комп'ютерний тест. Блок Б
Технологічний	Уміння використовувати інформаційні системи управління базами даних	Оцінювання професійно-інформаційного продукту
	Уміння використовувати інформаційні системи управління проектами	Оцінювання проекту з використанням відповідної інформаційної системи

Продовження таблиці 3.1

Мотиваційно-ціннісний	Активність у професійно-інформаційній діяльності	Тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності»
Етично-правовий	Володіння нормами інформаційної етики	Тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики»

У рамках дослідно-експериментальної роботи проведено пілотне дослідження, мета якого – встановити норми методики оцінювання сформованості інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті.

У ході цього дослідження використано такі методи: тестування, анкетування, виконання тестових завдань, а також статистична обробка емпіричної інформації.

Пілотне дослідження проведено на вибірці шести навчальних груп спеціальності «Менеджмент організацій» післядипломної освіти, у результаті якого оцінено стан інформаційної культури 129 менеджерів-післядипломників.

У ході дослідження магістрам-менеджерам було запропоновано виконати завдання й тести авторського діагностичного комплексу (як на аудиторних заняттях, так і вдома). Дійсними було визнано 65 результатів (магістри виконали всі завдання).

Оскільки результати методик подані в різних шкалах, то для подальшого їхнього опрацювання вони мають бути переведені в єдину шкалу вимірювання.

Зважаючи на те, що більшість методів стандартизації засновано на нормальному розподілі, необхідно перевірити, чи відповідає отриманий розподіл отриманих даних нормальному, для чого нами розраховані статистичні параметри розподілу емпіричних даних (табл. 3.2).

Статистичні показники емпіричних даних, отриманих у ході пілотних досліджень

Статистичні показники	Методики					
	1	2	3	4	5	6
Кількість (n)	65	65	65	65	65	65
Середнє (m)	8,26	7,42	1,58	1,40	2,66	2,71
Медіана	8,0	7,0	1,0	1,0	2,0	2,0
Мода	8,0	3,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Мінімум	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Максимум	18,0	15,0	4,0	4,0	7,0	7,0
Станд. відх. (σ)	4,90	4,05	0,98	0,75	1,91	1,94
Помилка середнього	0,61	0,50	0,12	0,09	0,24	0,24
Асиметрія	0,30	0,21	1,44	1,75	0,85	0,82
Ексцес	-1,06	-1,13	0,68	2,07	-0,60	-0,59

У табл. 3.2 цифрами позначено: 1. Комп'ютерний тест (Блок А). 2. Комп'ютерний тест (Блок Б). 3. Практичне завдання з підготовки професійно-інформаційного продукту. 4. Практичне завдання з використання сучасних інформаційних систем управління проектами. 5. Тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності». 6. Тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики».

Як бачимо з табл. 3.2, статистичні показники свідчать на користь нормальності розподілу вибірки. Середнє, медіана й мода фактично рівні, асиметрія й ексцес мають дуже маленькі значення, помилка середнього так само невелика.

Зважаючи на те, що розподіл емпіричних даних за всіма шкалами наближений до нормального, ми можемо використовувати методи стандартизації, засновані на нормальному розподілі.

Серед методів стандартизації нами обрано переведення «сирих балів» у стени. При стандартизації з використанням стенів використовується 10-бальна шкала. Оскільки стени – це стандартизоване значення із середнім = 5,5 і стандартним відхиленням = 2, переведення «сирих балів» у стени здійснено за формулою:

$$\text{Стен} = 2 \cdot (x - m) / \sigma + 5,5,$$

де: x – конкретне значення;

m – середнє арифметичне досліджуваної вибірки;

σ – стандартне відхилення досліджуваної вибірки.

Переведення «сирих балів» у стени було здійснено за допомогою електронної таблиці OpenOffice Calc.

Вирішуючи завдання оцінювання рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів, нами обрано підхід, згідно з яким, розрізнені оцінки, отримані з використанням визначених й описаних вище методик, поєднано в узагальнюючі показники як за кожним критерієм, так і за інтегративною професійною якістю. Виконання цього завдання пов'язане також зі створенням оцінної шкали [208].

Відповідно до обраного підходу, цільова професійна якість – інформаційна культура магістра-менеджера розглядається як «дерево властивостей», гілки якого утворюють групи показників більш низького порядку. Кожен з цих показників має свою вагомість. При цьому сума вагомостей окремих показників дорівнює одиниці [187].

Виходячи з означених позицій, для визначення загального рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів розроблено алгоритм обчислення відповідного індексу. Першим кроком розробки цього алгоритму стало визначення факторної ваги кожного компонента інформаційної культури. Для цього було здійснено таку процедуру: експерти, якими виступали 9 викладачів вищої школи, відповіли на запитання анкети, у якій пропонувалося оцінити факторну вагу критеріїв інформаційної культури менеджера.

На основі заповнених анкет було створено матрицю, у рядках якої – номер респондента, у стовпцях – критерій, у комірках – оцінка (від 1 до 10), поставлена

експертом. Взявши за основу методику, запропоновану А. Шамовим, були здійснені розрахунки вагових коефіцієнтів кожного окремого критерію [187].

У результаті описаної процедури отримано таку вагу компонентів інформаційної культури: когнітивний – 0,3, технологічний – 0,4, мотиваційно-ціннісний – 0,2, етично-правовий – 0,1.

Символьною експлікацією алгоритму визначення індексу інформаційної культури є така формула:

$$K = \frac{0,3S_{n_1}}{20} + \frac{0,4S_{n_2}}{20} + \frac{0,2n_3}{10} + \frac{0,1n_4}{10},$$

де:

K – значення індексу інформаційної культури;

S_{n_1} – сума стенів засобів оцінювання когнітивного критерію інформаційної культури;

S_{n_2} – сума стенів засобів оцінювання технологічного критерію інформаційної культури;

n_3 – стен засобу оцінювання мотиваційно-ціннісного критерію інформаційної культури;

n_4 – стен засобу оцінювання етично-правового критерію інформаційної культури.

З використанням приведеної вище формули в електронній таблиці OpenOffice Calc проведено розрахунки індексів інформаційної культури на вибірці магістрів-менеджерів.

Після отримання масиву даних нами визначено шкалу рівнів інформаційної культури. Ми виходили з того, що вибірка емпіричних даних є нормальною (нормальність вибірки перевірялася візуально, за допомогою гістограми), тому з метою стандартизації методики визначення індексу інформаційної культури було обрано метод на основі визначення середнього арифметичного (m) і стандартного відхилення (σ).

Межа низьких балів визначалася на основі: $m - \frac{2}{3}\sigma$; межа високих балів – $m + \frac{2}{3}\sigma$. Відзначимо, що при такому нормуванні середньому рівню відповідало 50% результатів вибірки [173].

При обробці емпіричних даних, отриманих за цим методом, отримано такі норми індексу інформаційної культури окремих магістрів-менеджерів:

- якщо індекс $\leq 0,45$ – низький рівень;
- якщо індекс у межах 0,46-0,78 – середній рівень;
- якщо індекс $\geq 0,79$ – високий рівень.

Аналогічним чином визначено норми індексів, когнітивного, технологічного, мотиваційно-ціннісного та етично-правового компонентів інформаційної культури.

Суб'єктивна оцінка відмінностей між здобувачами освіти, які належать до типологічних груп, що відповідають вищезазначеним рівням, свідчить, що:

- у магістрів-менеджерів із низьким рівнем інформаційної культури не сформовані термінологічні знання у сфері роботи з інформацією. Уміння та навички з використання сучасних інформаційних технологій для комунікації, отримання, узагальнення інформації, а також управління бізнесом у ході виконання професійних функцій відсутні. Ці здобувачі освіти виявляють низьку активність у професійно-інформаційній діяльності, не дотримуються норм інформаційної етики;

- магістри-менеджери із середнім рівнем інформаційної культури ознайомлені з понятійно-термінологічним апаратом у сфері роботи з інформацією. Уміння й навички з використання сучасних інформаційних технологій для комунікації, отримання, узагальнення інформації, а також управління бізнесом у ході виконання професійних функцій перебувають у цих студентів на побутовому рівні та мають безсистемний характер. Вони виявляють ситуаційну активність у професійно-інформаційній діяльності, не вважають за необхідне дотримуватися норм інформаційної етики;

- магістри-менеджери із високим рівнем інформаційної культури вміють правильно використовувати професійну термінологію інформаційної галузі. Іншими словами, терміни й поняття інформаційної сфери використовуються ними у

повсякденній та професійній діяльності. Уміння й навички з використання сучасних інформаційних технологій для комунікації, отримання, узагальнення інформації, а також управління бізнесом у ході виконання професійних функцій сформовані та мають творчий характер. Ці студенти виявляють високу активність у професійно-інформаційній діяльності, знають законодавство у сфері роботи з інформацією, а також дотримуються норм інформаційної етики.

Підводячи підсумок підрозділу констатуємо, що дослідження, хід і результати яких у ньому висвітлено, дозволили створити необхідне підґрунтя для проведення педагогічного експерименту з формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті до складу якого входять:

- критерії (когнітивний, технологічний, мотиваційно-ціннісний, етично-правовий) інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці з відповідними показниками;
- стандартизовані засоби оцінювання окремих показників інформаційної культури менеджера в післядипломній освіті, а саме: комп'ютерний тест оцінювання базових знань у галузі інформаційної діяльності; тестове завдання на підготовку професійно-інформаційного продукту; тестове завдання з використання сучасних інформаційних технологій для управління проектами; тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності»; тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики»;
- стандартизована методика визначення індексу інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті;
- інструментарій на основі OpenOffice Calc для оцінювання сформованості інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті;
- характеристики типологічних груп магістрів-менеджерів, що відповідають високому, середньому та низькому рівням інформаційної культури.

3.2. Організація та методичні особливості педагогічного експерименту з формування інформаційної культури магістрів-менеджерів

Для перевірки гіпотези дослідження проведено педагогічний експеримент, який виступив «спостереженням досліджуваного педагогічного явища в спеціально створених і контрольованих умовах, у ході якого встановлюється залежність між тим, чи іншим впливом або умовою навчання та виховання і його результатом» [64].

Проведення педагогічного експерименту було пов'язане із послідовним виконанням таких завдань:

- формування експериментальної та контрольної груп, а також визначення термінів і організаційних умов проведення педагогічного експерименту;
- визначення первинного рівня інформаційної культури магістрів-менеджерів експериментальної та контрольної груп;
- реалізація в експериментальній групі авторської моделі формування інформаційної культури магістрів-менеджерів;
- проведення контрольного вимірювання рівня інформаційної культури в експериментальній та контрольній групах;
- аналіз результатів педагогічного експерименту та формулювання висновків дослідження.

Послідовне виконання названих вище етапів дослідної роботи дало змогу виконати першорядне завдання дисертаційного дослідження – перевірити ефективність формування інформаційної культури здобувачів освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» організоване на засадах авторської моделі.

Відзначимо, що створення передумов для формування інформаційної культури здобувачів освіти розпочато до початку експерименту. Підготовкою до такого формування стала розробка і втілення в життя проекту сайту, метою якого є підтримка навчальних програм Класичного приватного університету. Такий проект передбачав

адаптацію LMS Moodle до конкретних умов навчального процесу й особливостей організації методичного супроводу навчального процесу. Ця робота виконана департаментом інформатизації Класичного приватного університету.

У контексті фахової підготовки менеджерів організацій створене інформаційне середовище інтегрує: корисні в освітньому процесі гіперпосилання на ресурси Internet; довідкові матеріали для здобувачів освіти з питань організації навчального процесу; лекційні матеріали; програми семінарів, консультацій; довідкові ресурси (бази даних та ін.), мультимедійний контент з питань професійної діяльності; бібліотеку корисних вільно розповсюджуваних програм; довідкові матеріали для викладачів (інструкції про розробку та використання електронної дисципліни в навчанні, вимоги до оцінювання навчальної успішності здобувачів освіти тощо); зручне середовище для обміну інформацією за навчальними темами у традиціях соціальних мереж (форум); засоби оцінювання навчальних досягнень студентів з використанням квазіпрофесійних завдань та тестів знань; розроблені викладачами електронні підручники, посібники з основних дисциплін.

На цьому етапі організовано адміністрування освітнього сайту.

Описана вище частина дослідно-експериментальної роботи не залежала від автора, який безпосередньо брав участь наступному її етапі – розробці методичного забезпечення процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці, а також у наповненні цим контентом інформаційного середовища ЗВО.

Після оптимізації взаємозв'язків між елементами інформаційного середовища ми розпочали реалізацію інновацій, передбачених авторською моделлю.

Педагогічний експеримент з перевірки ефективності формування інформаційної культури здобувачів післядипломної управлінської освіти проведено в 2015–2017 рр. Його тривалість зумовлена терміном навчання (3 семестри) за освітньою програмою «Менеджмент організацій і адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент».

Робота здійснювалася під керівництвом і за програмою автора на базі Центру професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

У ході експерименту було визначено експериментальну (ЕГ) й контрольну (КГ) групи. Контрольною стала група магістрів ЗНУ (n=24) спеціалізації «Менеджмент організацій і адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент», експериментальною – магістри Класичного приватного університету тієї ж спеціальності і спеціалізації (n=23).

За рівнем підготовленості здобувачів освіти, контингентом, матеріально-технічними умовами, рівнем кадрового забезпечення, а також термінами підготовки групи були приблизно однаковими. Контрольні зрізи в ЕГ та КГ організовувалися одночасно. Магістри не знали, що беруть участь в експерименті і не змінювали ставлення до навчання.

Навчання магістрів-менеджерів контрольної групи здійснювалося традиційними засобами. Навчання магістрів експериментальної групи здійснювалося на засадах авторської моделі. Зокрема, відмінності між КГ та ЕГ забезпечувалися модифікацією викладання дисциплін за рахунок введення модулів «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних» дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією», а також «Системи управління проектами» дисципліни «Управління проектами», у рамках яких використані інноваційні педагогічні засоби. Використання цих засобів в експериментальній групі мало важливі особливості методичного й організаційного характеру. Висвітливо ці особливості відповідно до етапів авторської моделі формування інформаційної культури.

Місія **підготовчого етапу** полягала в забезпеченні обміну досвідом між викладачами у сфері створення й підтримки LMS Moodle, а також його використання у педагогічних цілях; актуалізації базових знань здобувачів освіти у галузі інформаційної діяльності та користуванні подібними системами.

У межах виконання першого завдання автором було проведено семінар для професорсько-викладацького складу з питань обміну досвідом зі створення електронних дисциплін у системі підтримки навчальних програм Класичного приватного університету, їхнього використання в навчальному процесі, а також формування інформаційної культури магістрів спеціальності 073 «Менеджмент».

У ході семінару відбувався також розгорнутий обмін досвідом щодо використання програмних засобів (Skype, BookSeer), електронних ресурсів (WWW, електронних навчальних посібників та ін.) у контексті формування інформаційної культури магістрів-менеджерів. Окрема увага приділялася формуванню інформаційно-етичного компоненту інформаційної культури.

Семінар проходив протягом першого семестру навчання експериментальної групи. Кожному тематичному блоку було присвячено приблизно дві аудиторні години (разом 6 годин).

Активність учасників семінару ініціювалося візуалізацією. Наочність забезпечувалася демонстрацією схем у режимі слайдів за допомогою відеопроєктора й ноутбука. Під час демонстрації слайдів відбувалося розгорнуте коментування візуальних матеріалів.

Відзначимо, що обговорення часто переходили у дискусію, у ході якої набув висвітлення особистий досвід викладачів у сфері педагогічної підтримки самостійної пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, а також було висловлено ряд корисних зауважень. Дискусії ініціювали інтерес викладачів до проблематики педагогічної підтримки магістрів-менеджерів із використанням можливостей інформаційного середовища ЗВО.

Відзначимо, що в ході семінару було використано методичні матеріали Ю. Швеця з дисципліни «Розробка та використання електронної дисципліни в навчанні» [221].

На оновлення базових знань магістрів-менеджерів з інформаційної грамотності на цьому етапі був спрямований модуль «Інформаційна культура менеджера» дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією», розрахований на 32 години, з яких 4 години – лекції, 8 – практичні заняття, 20 годин – самостійна робота. Тематичний план модуля подано в табл. 3.3.

Тематичний план модуля «Інформаційна культура менеджера»

№ з/п	Теми модуля	Кількість годин			Всього
		лекції	практичні	самостійна робота	
1	Діагностика рівня професійно-інформаційної культури	-	4	6	10
2	Понятійно-термінологічний апарат менеджера у сфері роботи з інформацією	2	2	6	10
3	Етично-правові норми легального використання інформації у професійній діяльності	2	2	8	12
	РАЗОМ	4	8	20	32

У ході вивчення першої теми «Діагностика рівня професійно-інформаційної культури» проведено два практичних заняття, на яких магістри відповідали на запитання і виконували завдання авторського діагностичного комплексу.

Зокрема, на першому занятті магістри проходили комп'ютерне тестування під контролем досвідчених модераторів.

Друге заняття було присвячено відповідям на запитання тестів-опитувальників «Володіння нормами інформаційної етики» та «Активність у професійно-інформаційній діяльності». Відзначимо, що робота з тестами-опитувальниками проходила в комп'ютерних аудиторіях.

Тестове завдання «Створення проекту з використанням інформаційної системи управління проектами» магістри виконували в ході самостійної роботи, у рамках якої займалися також підготовкою професійно-інформаційного продукту.

Результати самостійної роботи викладачі перевіряли дистанційно: студенти пересилали їй підсумки викладачам з використанням інформаційно-комунікаційних засобів (Skype, e-mail).

Аналіз результатів самостійної роботи засвідчив, що в магістрів-менеджерів наявні навички роботи з комп'ютером. Утім відсутність специфічних знань, необхідних для роботи із системою управління проектами, не дала змоги більшості здобувачів освіти виконати завдання якісно (див. підрозділ 3.3).

У ході викладу другої теми «Понятійно-термінологічний апарат менеджера у сфері роботи з інформацією» було проведено лекцію-прес-конференцію. Після оголошення теми викладач звернувся з пропозицією у письмовій формі ставити запитання за визначеною темою. Магістри формулювали найбільш актуальні запитання й передавали їх викладачеві, який протягом трьох-п'яти хвилин сортував їх за змістом, після чого розпочав лекцію.

У процесі викладу матеріалів лекції було дано відповіді на запитання, що найбільше цікавили магістрів. У кінці заняття викладач проводив аналіз цих відповідей як відображення інтересів і знань здобувачів освіти.

Лекція-прес-конференція створила умови для творчого спілкування викладача з аудиторією, емоційної взаємодії. Сприяла активізації самостійної пізнавальної діяльності магістрів, наближала їх до пошукової, дослідної діяльності.

Практичне заняття у рамках цієї теми проходило у формі презентації магістрами результатів самостійної роботи, присвяченої інформаційному тезаурусу, що включала використання мультимедіа і наступне нетривале обговорення. Під час доповідей магістрам-менеджерам пропонувалося дотримуватися правил проведення дискусії та жорсткі вимоги щодо особистої включеності, таймінгу кожного виступу.

Викладач у ході доповіді оцінював побудову й структуру реферату, раціональність прийомів роботи з текстом; уміння оформлювати цитати й список використаних джерел,

складати їх бібліографічний опис, готувати формалізовану анотацію та ін. Оцінювалась також і якість візуального супроводу доповіді.

Практичному заняттю передувала самостійна робота магістрів, що відбувалася за такими напрямками:

– самостійний аналіз рекомендованої літератури, представленої в електронному вигляді в інформаційному середовищі ЗВО, зі складанням коротких анотацій;

– самостійний пошук електронних ресурсів інформаційної тематики (статей, книг, сайтів тощо) в Internet;

– складання тезаурусу інформаційно-культурної проблематики у вигляді узагальнюючих таблиць, а також підготовка відповідного реферату й презентації.

Крім оновлення базових знань з інформаційної грамоти, у ході самостійної роботи відбувалося вдосконалення умінь аналітико-синтетичної переробки інформації; операційних умінь систематизації інформації, зокрема, складання рефератів; подальше навчання раціональним прийомам інтелектуальної роботи з текстами навчальних документів і формалізованим методам «згортання» інформації.

Третя тема – «Етично-правові норми легального використання інформації у професійній діяльності» – включала лекцію, практичне заняття, а також самостійну роботу магістрів.

Лекція була присвячена формальним вимогам соціуму до отримання, використання, зберігання інформації конкретним фахівцем, а також відповідальності цього фахівця за недотримання означених вимог. Особливу увагу було приділено етикету надання інформації; етикету користування інформацією; етикету використання інформаційних технологій (програмних продуктів); етикету спілкування у системах «комп'ютер-людина», «людина-людина», «людина-комп'ютер-людина», «людина-носій інформації-людина» та ін.

У цілому модуль одночасно забезпечив як оновлення загальних теоретичних знань, так і ефективно вдосконалення у магістрів-менеджерів навичок пошуку, відбору й використання потрібного теоретичного матеріалу. Під впливом використаних педагогічних методів сформулювалася мотивація до самостійної пізнавальної діяльності, а також орієнтація на етичні норми використання інформації у професійній діяльності.

Другий – базовий етап мав на меті:

- по-перше, формування у здобувачів освіти практичних умінь користування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями;
- по-друге, формування у магістрів знань про новітні інформаційні системи управління проектами;
- по-третє, формування у них знань і вмінь з використання у професійній діяльності інформаційних систем управління даними.

Відзначимо, що під час вибору навчальних об'єктів (інформаційних засобів і систем, на формування вмінь використання яких спрямований навчальний процес) ми віддавали пріоритет системам, створеним на основі вільно розповсюдженого програмного забезпечення. Зауважимо також, що модулі будувалися з позицій користувача, виходячи з тих інформаційних завдань, які менеджер має вирішувати в ході своєї навчальної та професійної діяльності.

Виконанню першого завдання присвячений модуль «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», виконанню другого – модуль «Інформаційні системи та бази даних»; виконанню третього – модуль «Системи управління проектами».

Модуль «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності» дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією» розрахований на 32 години, з яких 4 години – лекції, 8 – практичні заняття, 16 годин – самостійна робота. Тематичний план модуля наведено в табл. 3.4.

Тематичний план модуля «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності»

№ з/п	Теми модуля	Кількість годин			Всього
		лекції	практичні	самостійна робота	
1	Основні види й характеристики інформаційно-комунікаційних засобів	2	-	6	8
2	Огляд апаратних засобів комунікації	-	2	6	8
3	Огляд вільно розповсюджуваних комунікаційних комп'ютерних засобів	-	2	6	8
4	Використання Skype у професійній діяльності	2	2	4	8
	РАЗОМ	4	6	22	32

Модуль включав чотири теми. Кожна тема модуля розкривалася на лекційних і практичних заняттях, а також у ході самостійної роботи магістрів-менеджерів.

У процесі вивчення першої теми «Основні види й характеристики інформаційно-комунікаційних засобів» було проведено лекцію, присвячену ознайомленню магістрів із типовими комунікаційними технологіями локальних мереж та Internet.

Технологіями, що здобули висвітлення на лекції, стали: електронна пошта; факсимільний зв'язок; телеконференції. На лекції охарактеризовано також прикладне програмне забезпечення комунікаційних технологій: типи, призначення, концепції побудови, принципи функціонування, функції й особливості використання.

Лекція проводилася у формі лекції-візуалізації, що передбачало розгорнуте коментування підготовлених візуальних матеріалів з метою забезпечення систематизації магістрами-менеджерами наявних знань та засвоєння нової інформації. Наочність забезпечувалася за допомогою ноутбука, проектора й програмного продукту OpenOffice Impress шляхом демонстрації образотворчих (слайди, рисунки, фото) та символічних (схеми, таблиці) матеріалів.

Самостійна робота магістрів у межах цієї теми була спрямована на пошук інформації в Internet про сутність, види, перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій з наступним її узагальненням у вигляді реферату.

Друга тема – «Огляд апаратних засобів комунікації» – передбачала практичне заняття, присвячене питанням користування різноманітними пристроями, створеними для передачі даних та інформації між людьми. На занятті було подано стислий огляд існуючих пристроїв для передачі інформації (телефонів, мобільних телефонів, факсів, комп'ютерів), а також висвітлено перспективи розвитку цих засобів, зокрема, мобільних пристроїв.

Цікавим здобутком, реалізованим на цьому практичному занятті, стала передача викладачем магістрам-менеджерам методичних матеріалів із використанням технологій Wi-Fi та Bluetooth. Інформація передавалася з ноутбука викладача на смартфони, планшетні ПК, ноутбуки студентів.

За нашими спостереженнями, використані форми й засоби навчання активізували пізнавальну діяльність студентів. Самостійна робота здобувачів освіти у межах цієї теми була спрямована на опрацювання методичних матеріалів із використанням ресурсів Internet.

Наступна тема – «Огляд вільно розповсюджуваних комунікаційних програмних засобів» – передбачала практичне заняття, присвячене характеристиці й особливостям безкоштовних програмних продуктів, створених для мережевої комунікації. Серед таких продуктів – диспетчери електронної пошти, клієнти соціальних мереж, Internet-телефонія, служби миттєвих повідомлень (ICQ, Jabber та ін.). Заняття проходило в комп'ютерному

класі, що давало змогу не тільки наочно показати той чи інший продукт, а й дати змогу магістру випробувати його.

У межах цієї теми самостійна робота студентів була спрямована на опрацювання методичних матеріалів з використанням ресурсів Internet.

Остання тема модуля – «Використання Skype у професійній діяльності» – передбачала лекцію, практичне заняття, а також самостійну роботу здобувачів освіти. У ході лекції було висвітлено елементарні питання користування сервісом, а також використання цього сервісу для спілкування миттєвими повідомленнями з партнерами по бізнесу та підлеглими, здійснення відеозв'язку, організації конференцій, використання Skype у мобільних пристроях.

Практичне заняття проходило в комп'ютерному класі. Викладач демонстрував можливості цього сервісу. Крім того, на цьому занятті магістри, які ще не були користувачами Skype, самостійно реєструвалися в сервісі, здійснювали зв'язок з респондентами у формі обміну миттєвими повідомленнями.

Самостійна робота магістрів полягала у встановленні зв'язку з викладачем за допомогою сервісу Skype, а також обміну з ним методичними матеріалами з питань формування інформаційної культури.

За нашими спостереженнями, засоби, використані на цьому етапі, довели свою ефективність. У магістрів-менеджерів було відзначено позитивні зрушення у сформованості всіх компонентів інформаційної культури.

На базовому етапі було приділено також увагу формуванню у магістрів умінь використання у професійній діяльності інформаційних систем управління даними. Цьому був присвячений модуль «Інформаційні системи та бази даних», тематичний план якого розрахований на 32 години, з яких 4 години – лекції, 8 – практичні заняття, 20 годин – самостійна робота (табл. 3.5).

Тематичний план модуля «Інформаційні системи та бази даних»

№ з/п	Теми модуля	Кількість годин			Всього
		лекції	практичні	самостійна робота	
1	Сутність інформаційних технологій управління базами даних	2	2	6	10
2	Огляд новітніх інформаційних технологій управління базами даних	2	2	6	10
3	Практичні основи створення баз даних	-	4	8	12
	РАЗОМ	4	8	20	32

Модулем передбачено три теми.

Перша тема – «Сутність інформаційних технологій управління базами даних» – передбачала проведення лекції, практичного заняття та самостійну роботу магістрів. На лекції було висвітлено такі питання: класифікація систем управління даними, характеристика найбільш поширених систем управління даними (MSAcces, MySQL, Database та ін.), електронні таблиці; відмінності систем управління даними від інших інформаційних систем.

Друга тема – «Огляд новітніх інформаційних технологій управління даними» – передбачала лекцію, практичне заняття та самостійну роботу. На лекції (як і попередні лекції, ця лекція проходила у формі лекції-візуалізації) було представлено магістрам програму OpenOffice Base, що є безкоштовною альтернативою відомої програми MS Acces, а також основи користування цією програмою. Практичне заняття було присвячено засвоєнню практичних прийомів роботи з інформацією, зокрема, створенню і веденню електронних баз даних. На цьому занятті у магістрів формувалися основні навички роботи з програмою BookSeer. Заняття проходило у комп’ютерному класі. У ході самостійної роботи в рамках

цього модуля магістри опрацьовували матеріали, представлені в інформаційному середовищі ЗВО.

У межах третьої теми – «Практичні основи створення баз даних» – було проведено два практичних заняття, на яких магістри працювали над створенням каталогу електронних ресурсів, електронних документів, друкованих джерел; узагальнюючої гіпертекстової таблиці на основі раніше створеного тезаурусу у сфері роботи з інформацією.

Вагому частину завдань здобувачі освіти розпочинали виконувати на практичних заняттях, а продовжували в режимі самостійної роботи. У результаті засвоєння змісту модуля «Інформаційні системи та бази даних» у магістрів сформовано вміння й навички роботи із програмами, що забезпечують організацію зберігання даних у комп'ютері або мережі.

Підсумком базового етапу формування інформаційної культури магістрів стало оцінювання навчальних досягнень із використанням дистанційного тестування.

Магістри завчасно пройшли інструктаж із користування інформаційним середовищем ЗВО, а також були ознайомлені з банком тестових завдань.

Тести розроблялися на основі матеріалу модулів «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних» дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією», а також «Системи управління проектами», дисципліни «Управління проектами» педагогами, які безпосередньо викладають ці дисципліни.

Тестові завдання, адаптовані для інформаційного середовища, розміщувалися на сайті після вичитування лекційного курсу дисциплін. Магістри-менеджери виконували ці завдання у зручний для них час.

Наш досвід засвідчив, що користування сайтом тестового центру Класичного приватного університету не викликало труднощів ні в магістрів, ні у викладачів.

Взагалі використання тестування сприяло рефлексії магістрами-менеджерами своєї пізнавальної діяльності, що підвищило рівень їхньої самостійності й відповідальності.

Проходження тестування давало змогу магістру-менеджеру самостійно виявляти огріхи в структурі своїх знань і вживати самостійних заходів для їхньої ліквідації. Створені за допомогою інформаційного середовища умови для самооцінювання досягнень у ході пізнавальної діяльності, а також виявлених помилок сприяли поступовому формуванню в магістрів-менеджерів упевненості у своїх силах і відчуття незалежності від сторонньої надмірної опіки і критики.

Виконанню третього завдання базового етапу було присвячено модуль «Системи управління проектами» дисципліни «Управління проектами», мета якого – ознайомлення з прикладними інформаційними системами управління проектами, а також формування відповідних первинних умінь. Модуль розрахований на 32 години, з яких 4 години – лекції, 6 – практичні заняття, 22 години – самостійна робота. Тематичний план модуля наведено в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Тематичний план модуля «Системи управління проектами»

№ з/п	Теми модуля	Кількість годин			Всього
		лекції	практичні	самостійна робота	
1	Огляд новітніх інформаційних систем управління проектами	4	-	8	12
2	Практичні основи використання інформаційних систем управління проектами	-	2	8	10
3	Досвід використання інформаційних систем управління проектами у професійній діяльності	-	4	6	10
	РАЗОМ	4	6	22	32

У межах модуля передбачалося три теми.

Тема «Огляд новітніх інформаційних систем управління проектами» передбачала проведення двох лекцій (у формі лекції-візуалізації).

На першій з них було висвітлено сутність та історію проектного підходу до планування бізнесу, охарактеризовано існуючі стандарти ведення проектів (PRINCE2, P2M, RUP та ін.). Наведено приклади впровадження проектного підходу до діяльності організацій. Навчальний матеріал подавався на лекції у вигляді невеликих блоків, що послідовно змінюють один одного, з необхідними поясненнями викладача й можливістю повернення до будь-якого з цих блоків наприкінці заняття.

На другій лекції окреслено коло завдань, які можуть бути вирішені за допомогою інформаційних систем управління проектами. На лекції було висвітлено такі питання: класифікація інформаційних систем управління проектами, основні функціональні блоки цих систем, стандартні параметри проектів, стандартні способи подання інформації про проекти.

У ході лекції використано матеріали відеокурсу Docusfocus. Наочність було забезпечено за рахунок схем, що демонструвалися в режимі слайдів за допомогою відеопроєктора й ноутбука. При цьому було використано програмне забезпечення OpenOffice Impress. Під час демонстрації слайдів відбувалося розгорнуте коментування візуальних матеріалів.

Самостійна робота в межах цієї теми передбачала роботу здобувачів освіти із матеріалами Internet, а також опрацювання методичного матеріалу, отриманого від викладача через Skype.

У ході вивчення другої теми – «Практичні основи використання систем управління проектами» – відбулося практичне заняття, присвячене навчанню магістрів-менеджерів користуванню інформаційними системами управління проектами. Заняття проходило в комп'ютерному класі з можливістю використання «OpenProj».

Магістри отримали індивідуальні завдання, що містили вихідні умови для створення різноманітних проектів. На практичному занятті магістри розпочинали виконання цих завдань з консультаціями та за допомогою викладача. Завершення виконання завдання відбувалося в режимі самостійної роботи.

У ході вивчення третьої теми – «Досвід використання інформаційних систем управління проектами у професійній діяльності» проведено два практичних заняття.

Перше заняття проходило у мультимедійній аудиторії у формі майстер-класу фахівців з використання інформаційної системи управління проектами «OpenProj», з використанням додаткового обладнання (ноутбуків та проектора). У ході майстер-класу фахівець, якого запросили, висвітлив призначення, особливості, конкурентні переваги цього серверного багатоплатформного веб-додатка для управління проектами. Продемонстрував його можливості у плануванні використання ресурсів, а також демонстрації результатів проектування діяльності організації.

Друге заняття проходило у формі «круглого столу», присвяченого обміну між магістрами-менеджерами досвідом використання інформаційних систем управління проектами та інших інформаційних систем. «Круглий стіл» засвідчив, що більшість магістрів-менеджерів у перше ознайомилися з інформаційними системами управління проектами на попередньому практичному занятті.

Магістри, які мали досвід професійної діяльності на управлінських посадах, висвітлили свої здобутки в галузі управління проектами. Вони відзначили перспективність навчання використанню цих систем, оскільки мають високий потенціал у формалізації управління організацією.

Крім того, у ході «круглого столу» відбулося плідне обговорення навчального матеріалу, під час якого висловлено ряд корисних зауважень, урахування яких удосконалить авторську модель формування інформаційної культури магістрів. Зокрема, уточнено перелік інформаційних систем, які доцільно включити до більш детального розгляду в навчальному процесі, скориговано перелік інформаційних функцій менеджера, висловлено зауваження щодо змісту деяких термінів у галузі інформаційної діяльності менеджера.

Самостійна робота магістрів у межах цього модуля була спрямована на підготовку до семінару, присвяченого використанню інформаційних технологій, а також узагальненню інформації, отриманої на «круглому столі» та майстер-класі.

У результаті засвоєння змісту модуля магістри здобули уявлення про потенціал сучасних інформаційних систем управління проектами, а також ознайомилися з новими видами інформаційних продуктів і послуг.

На третьому – самостійно-пізнавальному етапі відбувалося спрямування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів на виконання конкретних квазіпрофесійних завдань за умов активного використання інформаційного середовища ЗНО та зворотного зв'язку з викладачами за допомогою Skype.

Слід відзначити, що саме на цьому етапі повною мірою розкрито потенціал інформаційного середовища закладу вищої освіти, яке дало змогу учасникам освітнього процесу раціонально використовувати педагогічні й адміністративні програмні додатки для вирішення широкого спектра професійно-навчальних завдань.

Виконання магістрами кваліфікаційних робіт супроводжувалося зворотнім зв'язком із викладачами шляхом використання Skype. Крім того, за допомогою Skype магістри спілкувалися між собою, обговорюючи новий матеріал або хід самостійної роботи, створюючи нові способи виконання навчальних завдань, які неможливо було передбачати заздалегідь.

Крім консультацій і зворотного зв'язку з викладачами шляхом використання Skype у ході навчальної й науково-дослідної роботи магістрів-менеджерів, важливими засобами цього етапу виступили: індивідуальне використання інформаційних систем узагальнюючого призначення в ході самостійної пізнавальної діяльності та активне використання магістрами навчально-інформаційного середовища ЗВО в процесі самостійної пізнавальної діяльності.

Відзначимо, що в ході експерименту пізнавальна діяльність магістрів-менеджерів виходила за межі потреб навчального процесу. Викладачі у міру можливостей у процесі консультацій і подальшого спілкування через Skype ділилися власним досвідом використання інформаційних систем і засобів, підказували найбільш раціональні шляхи інформаційної діяльності.

Узагалі досвід цього етапу засвідчив, що спілкування через Skype дає змогу перебороти обмеження в місцезнаходженні й часі, а також психологічні комплекси, що виникають при очному спілкуванні між викладачами й здобувачами освіти. Крім того, використання Skype створює більш комфортний зворотний зв'язок, що дає змогу викладачам і здобувачам відчувати більше задоволення від роботи.

Відзначимо, що отримання викладачами діагностичних відомостей щодо студентів у режимі реального часу поглиблювало розуміння ними пізнавальних потреб і проблем магістрів-менеджерів, давало змогу відстежувати продуктивність засвоєння матеріалу, поліпшувало якість прийнятих рішень, що, у свою чергу, надавало можливість раціонально коригувати технологію навчання, здійснювати добір засобів, форм, методів на кожному етапі освітнього процесу.

На четвертому, контрольному етапі відбулося підведення підсумків процесу формування інформаційної культури менеджерів організації у післядипломній освіті за допомогою авторського діагностичного комплексу.

Магістри-менеджери відповідали на запитання й виконували завдання авторського діагностичного комплексу, який включав комп'ютерний тест «Інформація та інформаційні технології» (блоки А, Б); тести-опитувальники «Володіння нормами інформаційної етики» та «Активність у професійно-інформаційній діяльності»; завдання «Самостійне створення проекту з використанням інформаційної системи управління проектами», а також «Підготовка професійно-інформаційного продукту».

Робота з тестами-опитувальниками проходила дистанційно з використанням особистих комп'ютерів магістрів, а також Internet. Виконання завдань відбувалося у вільний час. При цьому самостійність виконання завдання не перевірялася, оскільки магістри-менеджери є дорослими людьми, які самі зацікавлені у виконанні завдання і повністю це усвідомлюють.

Відзначимо, що діагностика інформаційної культури проводилася в межах завдань комплексної практики з фаху у 3-му семестрі. Означені засоби підвищили технологічність поточного і підсумкового оцінювання розвитку інформаційної культури студентів.

У нашому експерименті формування інформаційної культури менеджерів організацій поставало усвідомленою, вільно обраною, внутрішньо вмотивованою діяльністю, що передбачала усвідомлення здобувачем післядипломної управлінської освіти мети своєї підготовки, надання їй особистісного сенсу, підкорення цій підготовці інших своїх інтересів, самоорганізацію пізнавальних дій, а також самоконтроль результатів.

За нашими спостереженнями, педагогічний процес, організований на засадах авторської моделі, сприяв формуванню інформаційної культури магістрів-менеджерів. Дані, що підтверджують цей суб'єктивний висновок, наведено в наступному підрозділі дисертації.

3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту

Перевірка ефективності педагогічних умов та авторської моделі формування інформаційної культури магістрів-менеджерів передбачала такі заходи:

– оцінювання сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ та КГ на початку експерименту (наприкінці 1-го семестру на практичних заняттях з дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією») з використанням описаного у п. 3.1 авторського діагностичного інструментарію;

– оцінювання сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ та КГ на завершальному етапі експерименту (на комплексній практиці з фаху у 3-му семестрі);

– виявлення динаміки результатів експертного оцінювання в експериментальній і контрольній групах, а також статистичне підтвердження цієї динаміки за критерієм знаків.

Після опрацювання методами математичної статистики емпіричні дані було узагальнено у вигляді аналітичних таблиць.

Результати, отримані на констатувальному етапі експерименту, наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Результати оцінювання рівня інформаційної культури
магістрів-менеджерів (констатувальний етап), %**

Групи	Рівні					
	низький		середній		високий	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Когнітивний критерій						
ЕГ	13,0	56,5	10,0	43,5	0,0	0,0
КГ	13,0	54,2	11,0	45,8	0,0	0,0
Технологічний критерій						
ЕГ	11	47,8	9	39,1	3	13,0
КГ	11	45,8	9	37,5	4	16,7
Мотиваційно-ціннісний критерій						
ЕГ	11	47,8	9	39,1	3	13,0
КГ	11	45,8	9	37,5	4	16,7
Етично-правовий критерій						
ЕГ	12	52,2	8	34,8	3	13,0
КГ	12	50,0	8	33,3	4	16,7
Загальна інформаційна культура						
ЕГ	12	52,2	9	39,1	2	8,7
КГ	12	50,0	9	37,5	3	12,5

З табл. 3.7 видно, що за **когнітивним критерієм**, який відображає рівень володіння аналітико-синтетичними прийомами роботи з інформацією (аналіз, синтез,

порівняння, зіставлення, комбінацію тощо), рівень комп'ютерної грамотності як характеристики знань фахівця з будови та функціонування інформаційних систем, на початку експерименту магістрів із високим рівнем сформованості цього компонента в КГ та ЕГ не було зовсім. Із середнім рівнем таких студентів було 43,5% в ЕГ та 43,8% у КГ. З низьким рівнем було зафіксовано 56,5% в ЕГ та 54,2% у КГ.

За **технологічним критерієм**, який характеризує рівень володіння магістрами-менеджерами інформаційно-комунікативними технологіями, а також технологіями управління бізнесом, кількість магістрів із низьким рівнем становила 47,8% в ЕГ та 45,8% у КГ, із середнім – 39,1% в ЕГ та 37,5% у КГ, високим – 13% в ЕГ та 16,7% у КГ.

За **мотиваційно-ціннісним критерієм**, який характеризує сформованість у магістрів-менеджерів мотивації до засвоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, оновлення інформаційного забезпечення власної професійної діяльності, забезпечення кар'єрного зростання, кількість здобувачів освіти із низьким рівнем в ЕГ становила 47,8%, тоді як у КГ вона була 45,8%. Кількість здобувачів освіти із середнім рівнем була 39,1% в ЕГ та 37,5% у КГ, з високим – 13% та 16,7% відповідно.

За **етично-правовим критерієм**, який оцінює рівень знань у галузі законодавства про інформацію, а також формування установки на дотримання цього законодавства і норм інформаційної етики, на початку експерименту 52,2% магістрів в ЕГ та 50% у КГ відповідали низькому рівню; 34,8% магістрів-менеджерів в ЕГ та 33,3% у КГ мали середній рівень; 13% в ЕГ та 16,7% в КГ демонстрували високий рівень інформаційної культури.

Оцінюючи **загальний рівень інформаційної культури**, на початку експерименту бачимо, що в ЕГ магістрів з низьким рівнем було 52,2%, тоді як у КГ їх було 50%. Середній рівень було відзначено в 39,1% магістрів ЕГ та 37,5% магістрів КГ. Високий рівень мали 8,7% здобувачів освіти, які належали до ЕГ та 12,5% здобувачів КГ.

Отже, аналізуючи отримані дані, бачимо, що в ЕГ та в КГ на початку експерименту була приблизно однакова кількість магістрів-менеджерів із низьким,

середнім і високим рівнями за когнітивним, технологічним, мотиваційно-ціннісним, етично-правовим критеріями інформаційної культури, що підтверджує ідентичність сформованих груп.

Відсутність відмінностей між групами підтверджується порівнянням за критерієм Манна-Вітні [186] (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Результати порівняння рівнів інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту за критерієм Манна-Вітні

Критерії	Середнє арифметичне		Сума рангів		U	Стат. гіп.
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Когнітивний	0,40	0,41	545,5	582,5	269,5	H ₀
Технологічний	0,45	0,46	542	586	266	H ₀
Мотиваційно-ціннісний	0,44	0,48	542	586	266	H ₀
Етично-правовий	0,44	0,47	542	586	266	H ₀
Загальний рівень інформаційної культури	0,43	0,45	541,5	586,5	265,5	H ₀

Як бачимо з табл. 3.8, емпіричні значення критерію Манна-Вітні (U) для кожного критерію були такими: когнітивний – U = 269,5; технологічний, мотиваційно-ціннісний, етично-правовий – U = 266; інформаційна культура в цілому – U = 265,5. Усі значення перевищують критичне (U_{крит} = 198).

Отже, результати порівняння рівнів інформаційної культури магістрів-менеджерів в ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту довели відсутність розбіжностей на рівні значущості (p < 0,05) між здобувачами освіти за всіма критеріями, а також інформаційною культурою в цілому.

Дані, отримані на контрольному етапі педагогічного експерименту, подано в табл. 3.9.

**Результати оцінювання рівня інформаційної культури
магістрів-менеджерів (контрольний етап), %**

Групи	Рівні					
	низький		середній		високий	
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%
Когнітивний критерій						
ЕГ	0	0	9,0	39,1	14,0	60,9
КГ	8,0	33,3	13,0	54,2	3,0	12,5
Технологічний критерій						
ЕГ	0	0	7	30,4	16	69,6
КГ	8	33,3	10	41,7	6	25,0
Мотиваційно-ціннісний критерій						
ЕГ	0	0	6,0	26,1	17,0	73,9
КГ	8,0	33,3	9,0	37,5	7,0	29,2
Етично-правовий критерій						
ЕГ	0	0	6,0	26,1	17,0	73,9
КГ	8,0	33,3	8,0	33,3	8,0	33,3
Загальна інформаційна культура						
ЕГ	0	0	7	30,4	16	69,6
КГ	8	33,3	11	45,8	5	20,8

З табл. 3.9 видно, що наприкінці експерименту в ЕГ та КГ кількість магістрів із високим рівнем інформаційної культури взагалі і за кожним з її критеріїв, зокрема, відрізнялась більш помітно.

Так, за **когнітивним критерієм** магістрів із високим рівнем сформованості цього компонента в КГ та ЕГ не було зовсім. Із середнім рівнем таких магістрів було 43,5% в ЕГ та 43,8% у КГ. З низьким рівнем було зафіксовано 56,5% в ЕГ та 54,2% у КГ.

За **технологічним критерієм** кількість магістрів із низьким рівнем становила 47,8% в ЕГ та 45,8% у КГ, із середнім – 39,1% в ЕГ та 37,5% у КГ, з високим – 13% в ЕГ та 16,7% у КГ.

За **мотиваційно-ціннісним критерієм** наприкінці експерименту в ЕГ магістрів з низьким рівнем розвитку інформаційної культури не було зовсім. У КГ таких було відзначено 33,3%. Середній рівень мали в ЕГ 26,1%, у КГ – 37,5% студентів. З високим рівнем розвитку цієї якості в ЕГ було 73,9%, тоді як у КГ таких було 29,2%.

За **етично-правовим критерієм** наприкінці експерименту в ЕГ магістрів з низьким рівнем не було зовсім, тоді як у КГ їх було 33,3%. Магістрів із середнім рівнем було 26,1% в ЕГ та 33,3% в КГ; 73,9% здобувачів освіти в ЕГ та 33,3% – у КГ був притаманний високий рівень інформаційної культури.

Порівнюючи рівень **загальної інформаційної культури** магістрів-менеджерів наприкінці експерименту, бачимо, що в ЕГ здобувачів освіти з низьким рівнем не було зовсім, тоді як в КГ їх було 33,3%. Студентів із середнім рівнем в ЕГ було 30,4% та в КГ – 45,8%. З високим рівнем – 69,6% в ЕГ та 20,8% в КГ.

Отже, з табл. 3.9 видно, що в ЕГ відзначено більшу кількість магістрів-менеджерів з високим рівнем інформаційної культури взагалі та її компонентів зокрема. Відповідно, кількість студентів з низьким рівнем інформаційної культури у цій групі була значно нижчою, ніж у КГ.

Наявність відмінностей між групами підтверджується порівнянням за критерієм Манна-Вітні [186, с. 193] (табл. 3.10).

Результати порівняння рівнів інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ та КГ на контрольному етапі експерименту за критерієм Манна-Вітні

Критерії	Середній бал		Сума рангів		U	Стат. гіп.
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Когнітивний	0,78	0,42	721,5	406,5	106,5	H ₁
Технологічний	0,80	0,56	736,5	391,5	91,5	H ₁
Мотиваційно-ціннісний	0,81	0,53	699,5	428,5	128,5	H ₁
Етично-правовий	0,82	0,51	688	440	140	H ₁
Загальний рівень інформаційної культури	0,80	0,52	751,5	376,5	76,5	H ₁

Як бачимо з табл. 3.10, емпіричне значення критерію Манна-Вітні (U) при порівнянні рівнів інформаційної культури за критеріями сформованості інформаційної культури було таким: когнітивний – U = 106,5; технологічний – U = 91,5; мотиваційно-ціннісний – U = 128,5; етично-правовий – U = 140; інформаційна культура в цілому – U = 76,5.

Усі ці значення менші за критичне ($U_{\text{крит}} = 198$), що довело існування статистично значущої різниці між ЕГ та КГ на рівні $p < 0,05$.

Динаміку формування інформаційної культури взагалі, а також за її критеріями показано в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Динаміка сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів, %

Рівні	ЕГ		КГ	
	Конст. етап	Контр. етап	Конст. етап	Контр. етап
Когнітивний критерій				
Низький	56,5	0,0	54,2	33,3
Середній	43,5	39,1	45,8	54,2
Високий	0,0	60,9	0,0	12,5

Технологічний критерій				
Низький	47,8	0,0	45,8	33,3
Середній	39,1	30,4	37,5	41,7
Високий	13,0	69,6	16,7	25,0
Мотиваційно-ціннісний критерій				
Низький	47,8	0,0	45,8	33,3
Середній	39,1	26,1	37,5	37,5
Високий	13,0	73,9	16,7	29,2
Етично-правовий критерій				
Низький	52,2	0,0	50,0	33,3
Середній	34,8	26,1	33,3	33,3
Високий	13,0	73,9	16,7	33,3
Загальний показник інформаційної культури				
Низький	52,2	0,0	50,0	33,3
Середній	39,1	30,4	37,5	45,8
Високий	8,7	69,6	12,5	20,8

Аналізуючи табл. 3.11, бачимо, що в ЕГ за **когнітивним критерієм** магістрів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 56,5%; із середнім рівнем їх поменшало на 4,4%; з високим – побільшало на 60,9%. У КГ динаміка була менш вираженою. Так, у цій групі магістрів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 20,9%; із середнім рівнем – побільшало на 8,4%; з високим рівнем стало більше на 12,5%.

За **технологічним критерієм** в ЕГ магістрів-менеджерів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 47,8%. Із середнім рівнем поменшало на 8,7%. При цьому значно підвищилася (на 56,6%) кількість магістрів із високим рівнем інформаційної культури. У КГ магістрів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 12,5%. Із середнім рівнем їх кількість збільшилася на 4,2%. З високим рівнем стало більше на 8,3%.

За **мотиваційно-ціннісним критерієм** магістрів-менеджерів з низьким рівнем інформаційної культури в ЕГ стало менше на 47,8%. Із середнім – стало менше на 13%. З високим – стало більше на 60%. Водночас у КГ значних змін у кількості здобувачів

освіти з високим рівнем інформаційної культури не спостерігалось, а з низьким рівнем їх стало менше на 12,5%. Із середнім рівнем кількість студентів осталася незмінною. З високим – їх стало більше на 12,5%.

За **етично-правовим критерієм** динаміка інформаційної культури в ЕГ мала такий вигляд. Магістрів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 52,2%. Із середнім рівнем стало менше на 8,7%. З високим – побільшало на 60%. У КГ динаміка була менш вираженою. Магістрів з низьким рівнем інформаційної культури стало менше на 16,7%. Із середнім рівнем їхня кількість осталася незмінною. З високим – їх стало більше на 16,5%.

Динаміка **загального рівня** інформаційної культури магістрів ЕГ є теж більш вираженою, ніж у магістрів КГ. Так, кількість студентів ЕГ з низьким рівнем інформаційної культури стала меншою на 52,2%. Із середнім рівнем зменшилася на 8,7%. З високим рівнем – підвищилася на 60,9%. У КГ кількість магістрів-менеджерів з низьким рівнем інформаційної культури стала меншою на 16,7%. Із середнім рівнем побільшала на 9,3%. З високим – підвищилася на 8,3%.

Наочно динаміка рівнів інформаційної культури відображено на рис. 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5.

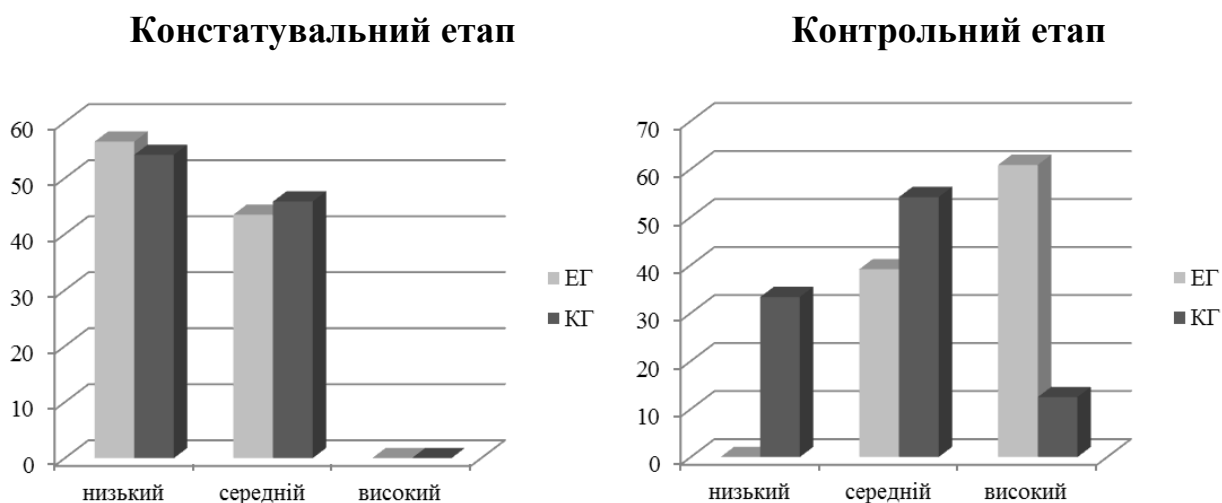

Рис. 3.1. Динаміка сформованості когнітивного компонента інформаційної культури магістрів-менеджерів

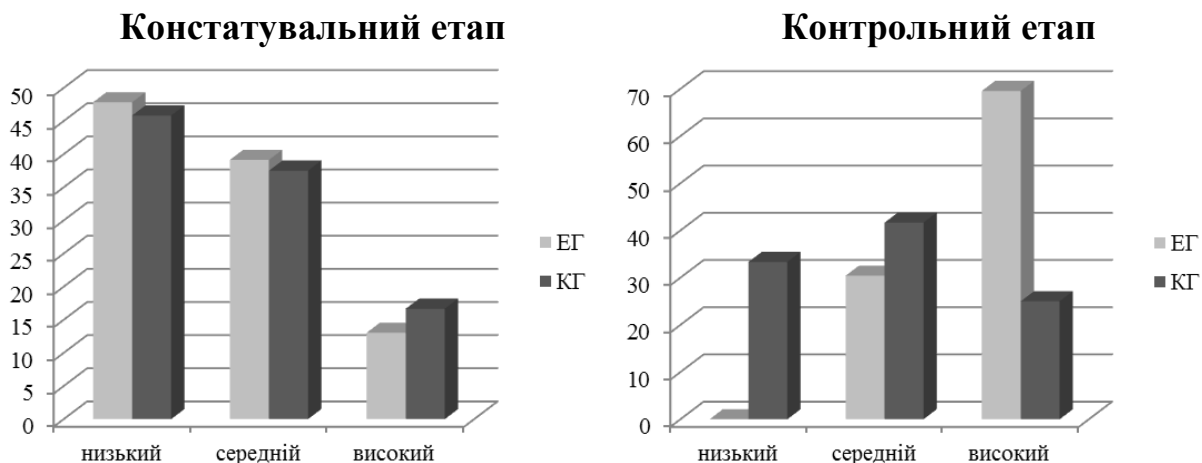

Рис. 3.2. Динаміка сформованості технологічного компонента інформаційної культури магістрів-менеджерів

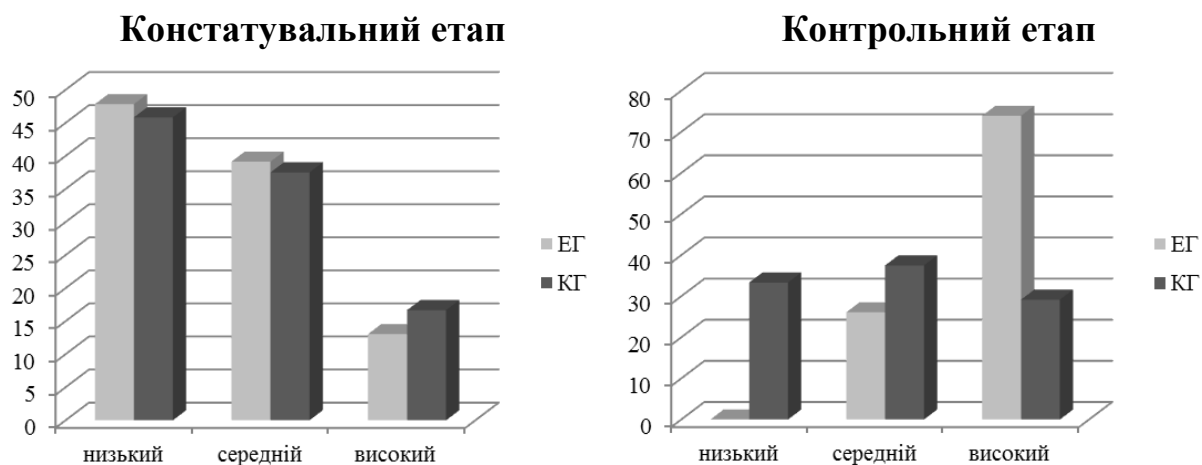

Рис. 3.3. Динаміка сформованості мотиваційно-ціннісного компонента інформаційної культури магістрів-менеджерів

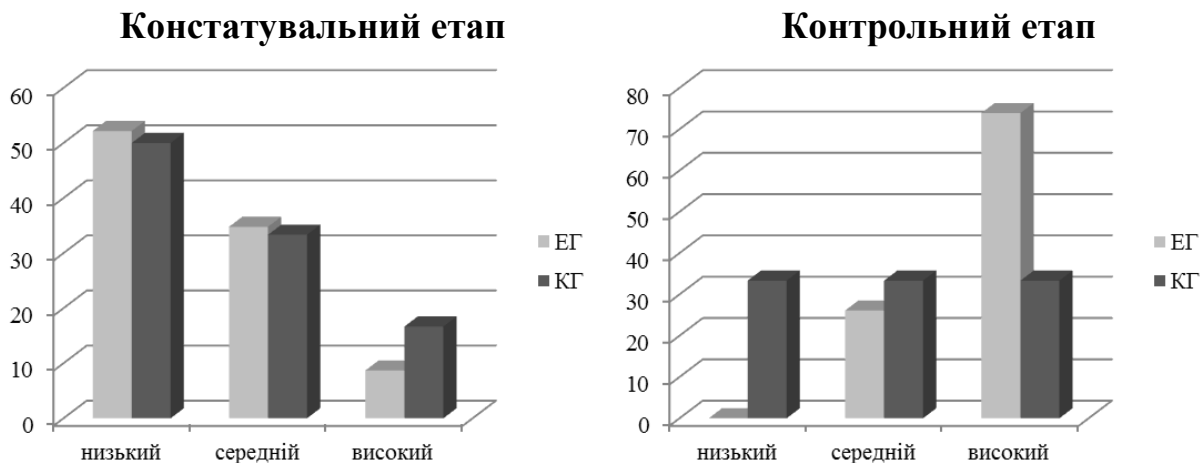

Рис. 3.4. Динаміка етично-правового компонента інформаційної культури магістрів-менеджерів

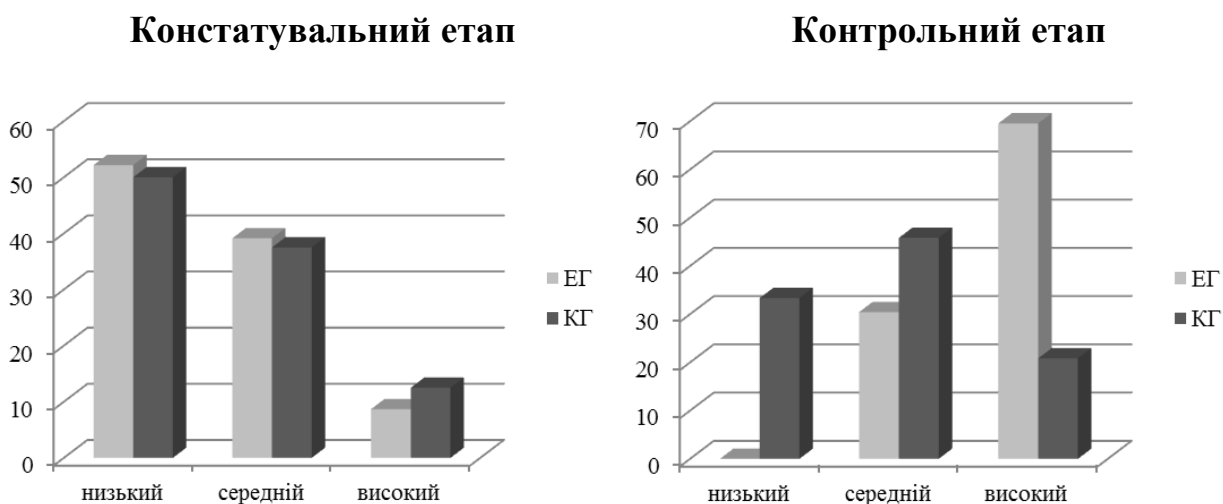

Рис. 3.5. Динаміка сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів

Отримані результати вказують на те, що процес формування інформаційної культури у магістрів-менеджерів відбувався більш ефективно в експериментальній групі, ніж у контрольній.

Умоглядний висновок про більш високу ефективність формування інформаційної культури в ЕГ, ніж у КГ перевірено методами математичної статистики, зокрема, використано критерій знаків, що є непараметричною альтернативою Т-тесту для залежних вибірок [186, с. 185].

Для того, щоб можна було використати вказаний критерій, оцінено сформованість загальної інформаційної культури, а також технологічного її компонента в балах за 3-бальною шкалою: 0 балів – низький; 1 бал – середній; 2 бали – високий рівень.

Нульовою гіпотезою (H_0) виступало припущення про те, що в ЕГ та КГ немає статистично значущих відмінностей у сформованості інформаційної культури менеджерів.

Альтернативною гіпотезою (H_1) виступало припущення, що в ЕГ та КГ є статистично значущі відмінності в рівнях сформованості інформаційної культури. Нижній показник статистичної достовірності відповідав інтервалу довіри 95% (рівню значущості $p < 0,05$). Для всіх випадків критична межа була односторонньою.

Результати порівняння за критерієм знаків сформованості інформаційної культури, а також когнітивного, технологічного, мотиваційно-ціннісного, етично-правового її компонентів на констатувальному і контрольному етапах педагогічного експерименту в ЕГ та КГ наведено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Результати порівняння рівнів інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту за критерієм знаків

Критерії	Середній бал		Z	p	Стат. гіп.
	Констатувальний етап	Контрольний етап			
ЕГ					
Когнітивний	0,40	0,78	4,58	0,0001	H ₁
Технологічний	0,45	0,80	2,75	0,005	H ₁
Мотиваційно-ціннісний	0,44	0,81	2,9	0,003	H ₁
Етично-правовий	0,44	0,82	2,9	0,003	H ₁
Загальний рівень інформаційної культури	0,43	0,80	3,06	0,002	H ₁
КГ					
Когнітивний	0,41	0,42	1,78	0,07	H ₀
Технологічний	0,46	0,56	0	0,00	H ₁
Мотиваційно-ціннісний	0,48	0,53	1,78	0,07	H ₀
Етично-правовий	0,47	0,51	1,78	0,08	H ₀
Загальний рівень інформаційної культури	0,45	0,52	1,82	0,12	H ₀

У табл. 3.12 у стовпчику «Стат. гіп.» відображено результат рішення про прийняття (відхилення) статистичної гіпотези, Z – емпіричне значення критерію знаків.

Як видно з табл. 3.12, визначені емпіричні значення критерію знаків для здобувачів освіти експериментальної групи були такими: когнітивний компонент – $Z = 4,58$; технологічний – $Z = 2,75$; мотиваційно-ціннісний – $Z = 2,9$; етично-правовий – $Z = 2,9$; інформаційна культура у цілому – $Z = 3,06$. Критичне значення критерію знаків для $p < 0,05$ дорівнює 7, і оскільки всі Z менші за це значення, то позитивна тенденція підвищення рівня інформаційної культури за визначеними критеріями з високою ймовірністю є не випадковою.

У КГ статистично достовірних змін за критеріями інформаційної культури зафіксовано не було. Зокрема, емпіричне значення критерію знаків при порівнянні за когнітивним критерієм дорівнює $Z = 1,78$; для технологічного критерію – $Z = 0$; для мотиваційно-ціннісного – $Z = 1,78$, для етично-правового – $Z = 1,78$; для інформаційної культури загалом – $Z = 1,82$.

Як бачимо, з табл. 3.12, за технологічним критерієм інформаційної культури «зсуви» були нульовими, коли вимірюваний показник залишається на вихідному рівні: і не підвищується, і не знижується. Хоча ми маємо визнати прийняття альтернативної статистичної гіпотези, водночас маємо зафіксувати відсутність позитивних «зсувів» у вимірюваному параметрі [186].

За когнітивним, мотиваційно-ціннісним, етично-правовим критерієм Z є меншим за критичне значення, утім при цьому $p = 0,07$. Означене не дає змогу прийняти гіпотезу про достовірність відмінностей між показниками сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів КГ на початку та наприкінці експерименту.

Викладене вище, а також зіставлення середнього балу в ЕГ на початку та наприкінці експерименту, вказує на достовірні відмінності у сформованості досліджуваного феномену у залежних вибірках за всіма критеріями інформаційної культури, а також за загальним показником сформованості цієї професійної якості у магістрів-менеджерів. Достовірної динаміки в рівнях сформованості інформаційної

культури в КГ не відзначається за більшістю критеріїв інформаційної культури. Не відзначаємо також динаміки й за відповідним загальним показником.

Отже, отримані в експерименті дані вказують на те, що в ЕГ рівень інформаційної культури за всіма критеріями достовірно підвищився, тоді як у КГ статистично достовірного підвищення рівня інформаційної культури зафіксовано не було. Ці результати засвідчують те, що формування інформаційної культури більш ефективно відбувалося в ЕГ.

Висновки до третього розділу

У ході дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності моделі формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної підготовки ми дійшли таких висновків:

1. Інформаційна культура магістрів-менеджерів має оцінюватися за такими критеріями:

- когнітивним, показником якого є знання термінології у сфері роботи з інформацією;
- технологічним, показником якого є практичні вміння та навички з пошуку, відбору, вилучення, використання інформації;
- ціннісно-мотиваційним, показником якого є активність в інформаційній діяльності;
- етично-правовим, показником якого є знання законів про інформацію, правил легального використання інформації, володіння нормами інформаційної етики.

2. Адекватними й доцільними методиками оцінювання окремих показників інформаційної культури менеджера у післядипломній освіті є:

- практичне завдання з підготовки професійно-інформаційного продукту;
- комп'ютерний тест «Інформація та інформаційні технології» (блоки А, Б);
- практичне завдання з використання сучасних інформаційних систем управління проектами;

– тести-опитувальники «Активність у професійно-інформаційній діяльності» та «Володіння нормами інформаційної етики».

3. Для оцінювання рівня сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів доцільним є визначення відповідного індексу з використанням авторського інструментарію на основі Open Office Calc, в основу якого покладено розроблений автором алгоритм.

4. Отримані на початку експерименту дані діагностування здобувачів освіти двох груп за чотирма критеріями інформаційної культури порівнювалися за допомогою критерію Манна-Вітні. Результати порівняння рівнів інформаційної культури магістрів-менеджерів в ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту довели відсутність розбіжностей на рівні значущості ($p < 0,05$) між здобувачами освіти за когнітивним, технологічним, етично-правовим, мотиваційно-ціннісним критеріями, а також інформаційною культурою в цілому. Це дало змогу включити ці дві групи до педагогічного експерименту.

Відмінності між КГ та ЕГ забезпечувалися модифікацією навчального процесу (в ЕГ) за рахунок введення модулів «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи та бази даних» до дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією», а також «Системи управління проектами» до дисципліни «Управління проектами», у рамках яких використані інноваційні педагогічні засоби.

Про зміни у сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів свідчать частотні показники. У ході експерименту в ЕГ динаміка була такою: зникли магістри з низьким рівнем інформаційної культури, на 87,5% збільшилася частка із середнім рівнем і на 12,5% – з високим. Кількість магістрів з високим рівнем когнітивного і технологічного компонентів зросла на 33,3%, мотиваційно-ціннісного – на 25,0%, а етично-правового – на 20,8%.

Одночасно у КГ кількість магістрів з високим і середнім рівнями інформаційної культури підвищилися лише на 4,3% та, відповідно, з низьким зменшилася на 8,7%. Що

стосується компонентів інформаційної культури за високим рівнем, то тут спостерігалася така динаміка: на 8,7% збільшилася кількість магістрів за когнітивним компонентом і на 4,3% за іншими компонентами.

Порівняння з використанням критерію Манна-Вітні наприкінці експерименту магістрів-менеджерів двох груп за всіма критеріями інформаційної культури довело існування статистично значущої різниці між ЕГ та КГ на рівні значущості $p < 0,05$.

Для додаткової перевірки ефективності впроваджених у навчальний процес післядипломної освіти магістрів-менеджерів навчальних модулів та інноваційних педагогічних засобів було здійснено аналіз динаміки показників інформаційної культури з використанням Z-критерію знаків.

Порівняння за критерієм знаків сформованості інформаційної культури за когнітивним, технологічним, мотиваційно-ціннісним, етично-правовим критеріями, а також індексів інформаційної культури здобувачів освіти на констатувальному й контрольному етапах експерименту засвідчило, що в експериментальній групі відбулися достовірні зміни у сформованості інформаційної культури ($p < 0,05$). У контрольній групі статистично достовірних змін не виявлено.

Отже, аналіз частотних показників, отриманих під час проведення експерименту, продемонстрував значний розвиток інформаційної культури та її складників у магістрів-менеджерів експериментальної групи порівняно з контрольною. Використання статистичного критерію Манна-Вітні та Критерію знаків підтвердило наявність суттєвих розбіжностей між здобувачами освіти ЕГ та КГ, що дає нам підстави стверджувати про ефективність впровадженої в навчальний процес післядипломної підготовки менеджерів експериментальної моделі формування інформаційної культури.

Таким чином, результати, отримані в ході експериментального дослідження, засвідчили ефективність розроблених педагогічних умов і моделі формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті.

Основні результати дослідження викладено у працях [25; 26; 28; 32; 35].

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено питання формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. Отримані результати підтверджують положення гіпотези, а досягнута мета та виконані завдання дослідження є основою для таких висновків:

1. Стрімкий розвиток цифрової економіки вимагає від сучасних менеджерів підприємств, організацій та установ інтенсивного використання алгоритмів пошуку, аналізу, зберігання, передачі й презентації інформації в процесі управління людьми та ресурсами, що стає можливим у разі наявності в них достатнього рівня інформаційної культури. З цих причин післядипломна освіта сучасних менеджерів на другому (магістерському) рівні має посісти особливе місце в структурі перепідготовки та навчання управлінців, розширюючи спектр набутих компетентностей саме за рахунок виділеної компоненти. Учасники освітніх програм спеціальності 073 «Менеджмент» мають низький рівень інформаційної культури, що виражається у відсутності вмінь аналізу та синтезу інформації, її критичного оцінювання; відсутності знань про сучасні інформаційні системи, розроблені безпосередньо для здійснення управлінської діяльності. Магістри-менеджери не вважають обов'язковим знання законів, що регулюють обмін інформацією в суспільстві, не дотримуються норм інформаційної етики. При цьому більшість із них мають достатні прикладні вміння користування персональним комп'ютером та іншими електронними гаджетами.

2. Інформаційну культуру менеджера подано в дослідженні як професійну якість, що характеризується компетенціями в когнітивному, технологічному, ціннісно-мотиваційному й етично-правовому аспектах інформаційної діяльності та забезпечує ефективність отримання, обробки, зберігання й передачі інформації під час виконання управлінських функцій.

3. Необхідною передумовою ефективного формування інформаційної культури магістрів-менеджерів є застосування закладом вищої освіти колективного

інформаційного середовища, що передбачає створення й адміністрування локальної мережі з доступом до Internet; забезпечення доступу здобувачів освіти до електронних ресурсів для здійснення самостійної й науково-дослідної роботи; застосування комунікативних мережевих технологій; перевірку й самоперевірку пізнавальних досягнень здобувачів освіти в режимі віддаленого доступу.

4. Педагогічними умовами формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті є:

– стимулювання інтенсивності обміну досвідом формування інформаційної культури між викладачами, які забезпечують якість інформаційної складової магістерської підготовки;

– культивування пізнавального інтересу здобувачів освіти з урахуванням особливостей індивідуальних патернів інформаційної компоненти професійної діяльності з подальшою орієнтацією змісту освіти на поновлення базових знань, умінь і навичок у галузі роботи з інформацією та її носіями;

– розширення спектра освітніх завдань і ключових компетентностей у застосуванні систем управління проектами та базами даних;

– упорядкування пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів, спрямованої на виконання завдань самостійної й науково-дослідної роботи з використанням потенціалу інформаційного середовища ЗВО;

– акцентування в ході навчального процесу на нормах інформаційної етики управлінської діяльності.

Створення цих умов пов'язане з упровадженням авторської моделі, яка інтегрує підготовчий, базовий, самостійно-пізнавальний, контрольний етапи.

На підготовчому етапі відбувається створення та налаштування інформаційного середовища ЗВО на основі LMS Moodle, обмін досвідом використання цього середовища між викладачами, а також активізація пізнавальної діяльності магістрів-менеджерів. Базовий етап передбачає обмін між магістрами-менеджерами досвідом використання інформаційних систем у професійній діяльності, оновлення їх базових знань у сфері

роботи з інформацією, формування умінь використання в професійній діяльності сучасних систем управління проектами та базами даних. Відмітною рисою самостійно-пізнавального етапу є активне використання магістрами-менеджерами інформаційного середовища ЗВО, а також зворотний зв'язок з викладачами за допомогою Skype. Контрольний етап присвячений підбиттю підсумків процесу формування інформаційної культури менеджерів організації завдяки комплексній діагностиці її рівня. При цьому на кожному з етапів зроблено акцент на нормах інформаційної етики управлінської діяльності.

5. Оцінювання інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті проводилося з використанням авторського діагностичного комплексу, який передбачає визначення індексу й включає: тестове завдання на підготовку професійно-інформаційного продукту; комп'ютерний тест; практичне завдання з використання сучасних систем управління проектами; тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності»; тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики».

6. Створення в навчальному процесі визначених педагогічних умов завдяки впровадженню авторської моделі істотно вплинуло на рівень сформованості інформаційної культури магістрів-менеджерів.

Зокрема, результати порівняння індексів інформаційної культури магістрів в ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту за критерієм Манна-Вітні довели відсутність розбіжностей між здобувачами освіти за когнітивним, технологічним, етично-правовим, мотиваційно-ціннісним критеріями, а також інформаційною культурою в цілому ($p < 0,05$). Водночас порівняння магістрів-менеджерів двох груп наприкінці експерименту за всіма критеріями інформаційної культури свідчить про існування статистично значущої різниці між ЕГ та КГ на рівні значущості $p < 0,05$.

Зіставлення даних щодо індексу інформаційної культури магістрів-менеджерів ЕГ і КГ за критерієм знаків на початку та наприкінці експерименту виявило, що під впливом запропонованих автором заходів в експериментальній групі наявна достовірна динаміка

за всіма критеріями сформованості інформаційної культури, а також загальним індексом інформаційної культури ($p < 0,05$). У контрольній групі такої динаміки не зафіксовано.

Отже, результати, отримані в ході експерименту, засвідчили ефективність авторської моделі формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті.

До перспективних напрямів досліджень належить екстраполяція досвіду використання гаджетів у програми підготовки менеджерів організацій та більш посилене вивчення традицій формування інформаційної культури менеджерів в інших країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айсмонтас Б. Б. Теория обучения: Схемы и тесты. Москва : Владос-Пресс, 2002. 176 с.
2. Аменд А. Ф. Теория и практика непрерывного эколого-экономического образования : монография. Челябинск : Изд-во Чел. гос. пед. ун-та «Факел», 1996. 152 с.
3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2-х т. Москва : Педагогика, 1980. Т. 1. 232 с.
4. Андрущенко В. П., Кудін А. П., Падалка О. С., Вакуленко І. В., Жабєєв Г. В. Загальноуніверситетський проект «Електронна педагогіка»: третій етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 1 (21). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/39>.
5. Андрущенко Т. К. Особливості навчання дорослих. *Вісник Черкаського університету. Серія: пед. науки*. Черкаси, 2008. Вип. 123. С. 3–6.
6. Антонова С. Г. Информационная культура личности. Вопросы формирования. *Высшее образование в России*. Москва, 1994. № 1. С. 82–87.
7. Атаманчук Ю. М. Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі університету : автореф. дис.. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2008. 20 с.
8. Ашеро́в А. Т. Богданова Т. Л. Информационная культура студентов технических специальностей как категория инженерной педагогики. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харк. інж.-пед. акад. Харків, 2003. Вип. 6. С. 28–34.

9. Бабенко Т. В. Формування інформаційної культури майбутніх учителів історії у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2008. 20 с.
10. Бабошин А. К. Значение информационной культуры в информационном обществе. *Гаудеамус* : психолого-педагогический журнал. 2010. Т. 2. № 16. С. 27–28.
11. Балыкина Е. Н., Попова Е. Э., Липницкая О. Л. Модель учебно-методического комплекса по исторической информатике. *Информационный бюллетень ассоциации «История и компьютер»*. 2001. № 28. С. 66–85.
12. Барма О. Формування інформаційної культури студентів-менеджерів у рамках діяльності бібліотек вищих навчальних закладів (на прикладі бібліотеки Білоруського державного університету культури та мистецтв). *Вісник Львівського ун-ту. Серія книгозн. бібліот. та інф. технол.* 2014. Вип. 9. С. 254–263.
13. Бергсон А. Творческая эволюция [Пер. с франц.]. Москва : КАНОН–пресс ; Кучково поле, 1998. 384 с.
14. Бережна В. С. Підготовка майбутніх менеджерів до інноваційної професійної діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наука і освіта*. 2009. № 7. С. 24–27.
15. Биков В. Ю. Сучасні чинники розвитку системи освіти України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2008. № 3 (7). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/107/93>.
16. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Інформаційні технології і засоби навчання. Електронне наукове фахове видання*, 2006. Вип. 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/emg.html>.
17. Бир С. Кибернетика и управление производством. Москва : Наука, 1965. 392 с.

18. Білорус А. М. Педагогічні умови формування інформаційної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2010. 20 с.

19. Близнюк М. М. Формування основ інформаційної культури у студентів вищих навчальних закладів прикладного та декоративного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 20 с.

20. Богачов С. В. Інформаційна культура через засоби правової освіти. *Наукові записки інституту законодавства верховної ради України*. 2011. Вип. 2 (5). URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzizvru/2011_2/.

21. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 23 с.

22. Бондар О. В. Використання електронних підручників – пріоритетний напрям удосконалення професійної підготовки майбутніх менеджерів. *Наука і вища освіта* : тези доповідей учасників ХІХ Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2011 р.: у 3 т.. Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2011. Т. 3. С. 121–122.

23. Бондар О. В. Зміст поняття «інформаційна культура» у міждисциплінарному науковому дискурсі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 18 (71). С. 49–57.

24. Бондар О. В. Зміст та структура інформаційної культури менеджерів організацій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 21 (74). С. 20–26.

25. Бондар О. В. Критерії та показники сформованості інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогічний альманах* : зб. наук. пр. / редкол.: В.В. Кузьменко (голов ред.) та ін. Херсон, 2012. Вип. 14. С. 134–139.

26. Бондар О. В. Методика оцінки інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Імідж сучасного педагога* : всеукр. наук.-практ. освіт.-поп. журнал. Полтава, 2012. № 5 (124). С. 38–41.

27. Бондар О. В. Методичні основи формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Наука і вища освіта* : тези доповідей XXVI Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених (м. Запоріжжя, 14 листопада 2018 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 218.

28. Бондар О. В. Механізми формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20 квітня 2012 р. / за ред. В. М. Огаренка та ін. Запоріжжя : КПУ, 2012. С. 21–23.

29. Бондар О. В. Модель процесу формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов ред.) та ін. Запоріжжя, 2012. Вип. 24 (77). С. 315–320.

30. Бондар О. В. Педагогічні умови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2012. Вип. 23 (76). С. 319–327.

31. Бондар О. В. Перспективні шляхи формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 19 (72). С. 47–53.

32. Бондар О. В. Результати експерименту з формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. *Професійна підготовка фахівців у вимірі нових освітніх реалій* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11–12 жовтня 2018 р.). Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2018. С. 41–47.

33. Бондар О. В. Результати пілотних досліджень сформованості інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій. *Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті і економіці* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 31 травня – 1 червня 2012 р.). Луганськ : Phoenix, 2012. С. 130–132.

34. Бондар О. В. Сучасний стан формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»* / редкол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред) та ін. Київ : Міленіум, 2018. Вип. 291. С. 31–37.

35. Бондар О. В. Теоретичні засади та результати педагогічного експерименту з формування інформаційної культури менеджерів у процесі магістерської підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2017. Вип. 56–57 (109–110). С. 530–536.

36. Бондар О. В. Теоретичні передумови формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній освіті. *Інновації як чинники суспільного розвитку : теорія і практика* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 травня 2012 року : у 2. ч. м. Суми: Ніко, 2012. Ч. 1. С. 17–19.

37. Бондар О. В. Типові підходи і тенденції формування інформаційної культури менеджерів у післядипломній освіті. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень* : зб. наук. робіт учасників Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. С. 104–107.

38. Бочан С. А. Роль информационной культуры в развитии личности. *Известия российского государственного педагогического университета имени Герцена. Аспирантские тетради*. Санкт-Петербург, 2007. Т. 16. № 40. С. 374–378.

39. Бугайчук К. Л. Мобільне навчання: сутність і моделі впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. № 1 (27). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.

40. Булгакова Е. Т. Информационная культура как составляющая профессиональной культуры будущего специалиста-гуманитария. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2006. Т. 17. № 4. С. 22–28.

41. Бутаев В. Б. Субъект деятельности в информационном обществе : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Москва, 2003. 135 с.

42. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

43. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. *Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы* : матер. к четвертому засед. методолог. семинара, 16.11.2004 г. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов Московского государственного института стали и сплавов, 2004. 86 с.

44. Видт И. Е. Образование как феномен культуры: эволюция образовательных моделей в историко-культурном процессе : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тюмень, 2003. 50 с.

45. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине / [Пер. с англ. И. В. Соловьева и Г. Н. Поварова ; под ред. Г. Н. Поварова]. 2-е изд. Москва : Наука ; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. 344 с.

46. Вишинська Г. В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02. Хмельницький, 2002. 20 с.
47. Влодарска-Зола Л. Професійна підготовка майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 20 с.
48. Вологін Ю. Підготовка менеджерів в педагогічних університетах. *Молодь і ринок*. 2011. № 6. С. 139–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_6_33.
49. Воробйова Є. В., Резнік С. М. Організація якісної підготовки менеджерів в умовах другої вищої освіти. *Наука і освіта*. 2011. № 8. С. 24–27.
50. Воробьев Г. Г. Твоя информационная культура. Москва : Молодая гвардия, 1988. 303 с.
51. Воронкова В. Г., Куцепал С. В. Яким бути спеціалісту інформаційного суспільства та епохи Інтернету: концептуальні засади та тенденції. *Гуманітарний вісник ЗДА. Філософія*. 2015. № 63. С. 13–20.
52. Воротникова І. П. Андроґогічні засади професійного розвитку вчителів природничо-наукових дисциплін засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 2 (22). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
53. Вохрышева М. Г. Формирование науки об информационной культуре. *Проблемы информационной культуры : сборник статей*. Москва ; Магнитогорск, 1997. Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований / науч. ред. : Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. С. 57.
54. Выготский Л. С. Проблема культурного развития ребенка (1928). *Вестник Московского университета. Сер. 14, Психология*. 1991. № 4. С. 5–18.
55. Гаджиев Г. М., Сулейманова Ф. С. Формирование информационной культуры будущего менеджера организации. *Известия Дагестанского*

государственного педагогического университета. *Психолого-педагогические науки*. 2010. № 3. С. 92–96.

56. Гайдаренко Л. В. Технология формирования информационной культуры управленческой деятельности: на примере слушателей факультета повышения квалификации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2003. 199 с.

57. Гвишиани Д. М. Организация и управление. Москва : Наука, 1972. 536 с.

58. Гвоздиков Р. Н. Специфика информационной культуры в современном мире. *Сборник научных трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2005. № 1 (13). С. 87–92.

59. Геллер И. С., Паршукова Г. Б. Информационная культура студентов гуманитарных специальностей как инструмент прогнозирования успешной профессиональной деятельности. *Гуманитарные науки в Сибири*. 2006. № 3. С. 45–48.

60. Гендина Н. И. Информационная культура, творчество и креативность выпускника высшей школы в контексте проблем развития человеческого капитала информационного общества (ч. I). *Информационное общество / Институт развития информационного о-ва*. 2008. № 5–6. С. 78–83.

61. Гендина Н. И. Информационная культура, творчество и креативность выпускника высшей школы в контексте проблем развития человеческого капитала информационного общества (ч. II). *Информационное общество / Институт развития информационного о-ва*. 2009. № 1. С. 57–63.

62. Гендина Н. И. Тесты для измерения уровня информационной культуры учащихся старших классов: достоинства и ограничения. *Школьная библиотека*. 2008. № 1. С. 21–24.

63. Гендина Н. И., Колкова Н. И., Стародубова Г. А., Уленко Ю. В. Формирование информационной культуры личности: теоретическое обоснование и моделирование содержания учебной дисциплины. Москва : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2006. 512 с.

64. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : АПН України, 1995. 45 с.
65. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
66. Гончарова О. М. Теоретико-методичні основи особистісно-орієнтованої системи формування інформатичних компетентностей студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 40 с.
67. Гончарова О. М. Формування основних компонентів інформаційної культури учнів при вивченні інформатики в старших класах з використанням середовища електронного підручника : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 16 с.
68. Граничин О. Н., Кияев В. И. Информационные технологии в управлении : учеб. пособ. Москва : Интернет-Университет Информационных Технологий ; БИНОМ. Лаборатория знаний, 2008. 336 с. (Серия «Основы информационных технологий»).
69. Гриневич Е. А. Организация дистанционного обучения в системе Moodle : метод. рек. Минск : Белорусский государственный аграрный технический университет, 2008. 81 с.
70. Груздева М. Л. Методическая система формирования информационной культуры студентов вуза экономического профиля : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Шуя, 2011. 397 с.
71. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
72. Гуржий А. Н., Довгий С. А., Копейка О. В., Поленок С. П. Дистанционное обучение. Технологические платформы. Київ, 2004. 221 с.
73. Давидович В. Е., Жданов Ю. А. Сущность культуры. Ростов : Изд-во Ростовского ун-та, 1979. 264 с.

74. Дедюлина М. А. Моральные дилеммы в компьютерной этике. *Доклады российских философов на XXII философском конгрессе в Сеуле 30.07.2008-05.08.2008*. URL: <http://www.congress2008.dialog21.ru/Doklady/04910.htm>.

75. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Київ, 1997. 425 с.

76. Добжанский Ф. Мифы о генетическом предопределении. *Человек*. 2000. № 1. С. 8–24.

77. Довідник кваліфікаційних характеристик професій робітників (ДКХП) (Вип. 1. Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності) від 29.12.2004. Київ : Міністерство праці та соціальної політики України. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0336203-04>.

78. Должностная инструкция менеджера. URL: http://www.jobs.ua/job_description/rubrics-164/.

79. Должностная инструкция менеджера отдела проектов (проект менеджера). URL: http://www.jobs.ua/job_description/rubrics-164/.

80. Должностная инструкция менеджера по персоналу. URL: http://www.jobs.ua/job_description/rubrics-164/.

81. Дрогайцев О. І. Формування інформаційної компетентності студентів вищих навчальних закладів у процесі навчання гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2009. 20 с.

82. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. Москва : Вильямс, 2007. 272 с.

83. Душков Б. А., Королёв А. В., Смирнов Б. А. Энциклопедический словарь: психология труда, управления, инженерная психология и эргономика. 3-е изд. Москва : Академический проект, 2005. 848 с.

84. Ельбрехт О. М. Підготовка менеджерів у вищих навчальних закладах Великої Британії, Канади, США : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 42 с.
85. Енциклопедія освіти / акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
86. Жалдак М. І. Деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі і педагогічному університеті. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 9. Науковий часопис. С. 3–14.
87. Жук Ю. О. Особливості використання засобів нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі професійно-технічного закладу освіти. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ : ІЗМН, 1998. № 24. С. 72–78.
88. Загвязинский В. И. Моделирование в структуре социально-педагогического проектирования. URL: http://wap.pspu.ru/sci_model_zavg.shtml.
89. Зайцева О. Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Брянск, 2002. 19 с.
90. Закон України «Про вищу освіту» : від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 37–38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>.
91. Закон України «Про інформацію» : від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/print>.
92. Захарова И. Г. Формирование информационной образовательной среды высшего учебного заведения : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тюмень, 2003. 46 с.
93. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.

94. Зиновьева Н. Б. Информационная культура личности. Введение в курс : учеб. пособ. для вузов культуры и искусств. Краснодар : КГАК, 1996. 136 с.
95. Зінчук Н. А. Формування аналітичної компетентності майбутніх менеджерів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.
96. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії. *Імідж сучасного педагога* : наук.-практ. освіт.-поп. часопис. Полтава, 2006. № 5–6. С. 12–16.
97. Изотова Н. В. Корректирующий контроль как фактор повышения качества обучения в вузе (на материале предметов гуманитарного цикла) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Брянск, 2004. 217 с.
98. Ильичёв Л. Ф., Федосеев П. Н., Ковалёв С. М., Панов В. Г. Философский энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
99. Иноземцева Ж. В. Методика организации информационно-технологической подготовки экономиста-менеджера : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тамбов, 1999. 219 с.
100. Ільїна Ю. М., Скуратівська Т. І. Принципи створення мотиваційного середовища у дистанційних курсах розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання* : електрон. наук. фах. вид. 2006. Вип. 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/emg.html>.
101. Ільків О. С. Формування інформаційної культури студентів аграрних закладів освіти I–II рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 203 с.
102. Інформаційні матеріали Всеукраїнського Круглого столу «Відкрита освіта: від теорії до практики» в рамках VI Міжнародної електронної Науково-практичної конференції «Теорія і практика дистанційного навчання в освіті» (29.10.2015 р., м. Київ)

/ упоряд. Л. Л. Ляхощька, Л. Г. Кондратова, Л. В. Калачова [за заг. ред. Л. Л. Ляхощької]. Київ : «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2015. 58 с.

103. Іщенко А. Відкрита освіта: новітні технології у навчальному процесі та освітньому менеджменті як засіб інтенсифікації розвитку освітньо-наукової системи України : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень : офіційне Інтернет-представництво. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/721>.

104. Казанцева В. Информационная культура личности. *Высшее образование в России*. 2008. № 12. С. 143–135.

105. Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности. *Педагогическая информатика*. 2000. № 2. С. 41–55.

106. Каричковський В. Д. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх менеджерів в університетах аграрного профілю: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 43 с.

107. Квитко А. Ю. Информационная культура личности. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право*. 2010. Т. 2. № 11. С. 162–169.

108. Керівництво з управління інноваційними проектами і програмами організацій : монографія. [Пер. на українську мову під редакцією проф. Ярошенка Ф. О.]. Київ : Новий друк, 2010. 160 с.

109. Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов: введение в психометрическое проектирование. Київ, 1994. 283 с.

110. Класифікатор професій ДК 003:2010 (На заміну ДК 003-2005) : від 01.11.2010. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. (Національні стандарти України).

111. Клиланд Д., Кинг В. М. Системный анализ и целевое управление: Советское радио. 1974. 280 с.

112. Клищевская М. В., Солнцева Г. Н. Профессионально важные качества как необходимые и достаточные условия прогнозирования успешности деятельности. *Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология*. 1999. № 4. С. 61–66.

113. Ключко О. В. Актуальні аспекти історичного досвіду розвитку теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх менеджерів аграрної сфери у ВНЗ США. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 17. С. 43–52.

114. Коваль Т. І. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 46 с.

115. Когаловский М. Р. Перспективные технологии информационных систем. Москва : ДМК Пресс ; Компания АйТи, 2003. 288 с.

116. Коган В. З., Уханов В. А. Человек: информация, потребность, деятельность. Томск : Изд-во том. ун-та, 1991. 192 с.

117. Коган Л. Н. Цель и смысл жизни человека. Москва : Мысль, 1984. 252 с.

118. Коджаспирова Г. Н., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: для студентов высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2000. 176 с.

119. Козир М. В., Чернуха Н. М. Інформаційна компетентність як пріоритет успішного менеджменту у сучасному освітньому просторі. *Вища Банкова школа*. № 8. 2015. С. 85–91.

120. Колос К. Р. Проектування і використання комп'ютерно орієнтованого навчального середовища закладу післядипломної педагогічної освіти: теоретико-методичні засади : монографія. Житомир : Волинь, 2016. 247 с.

121. Коляда М. Г. Формування інформаційної культури майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2004. 20 с.

122. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

123. Комплекс нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти. Додаток 1 до наказу МОН України від 11.10.2007 р. № 897 «Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти». URL: <http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf>.

124. Коноваленко Н. В. Особливості розвитку інформаційно-комунікаційної культури менеджера. *Культура і сучасність*. 2010. № 2. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/kis/2010_2/.

125. Коренькова Т. Г., Олефир С. В. Обучение пользователей в детской библиотеке. *Труды VII международной конференции «Крым 2000»*. Судак, 2000. URL: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2000/program/new/Doc32.HTML>.

126. Кормільцина С. Ю. Система професійної підготовки менеджерів в університетах Канади. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 232–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_110_67.

127. Корольова І. І. Особливості професійної підготовки майбутніх менеджерів освітньої галузі. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. № 68. С. 164–169.

128. Кортунов В. В., Столяров Д. Ю. Культурология : учеб. пособ. для студ. заоч. обучения всех спец. Москва : ГАУ им. С. Орджоникидзе, 1998. 102 с.

129. Костишина Г. І. Формування навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2003. 20 с.

130. Кравець В. І., Слісаренко Т. В. Використання інформаційних технологій для підвищення ефективності управління підприємством. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. 2017. Вип. 13. Ч. 1. С. 136–140. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/13_1_2017ua/31.pdf

131. Крайчук С. О. Стан запровадження інформаційних технологій в управлінні сучасними підприємствами. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4892>.

132. Крилова К. В. Особливості професійної підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній у вищих льотних навчальних закладах. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2017. № 11. С. 79–84. DOI: 10.18372/2411-264X.11.12557.

133. Круглик В. С., Співаковський О. В. Технології розробки програмних засобів, які підтримують компонентно-орієнтований підхід. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. пр. НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2005. Вип. 9. С. 23–26.

134. Куклев В. А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Ульяновск, 2010. 460 с.

135. Кульневич С. В. Педагогика самоорганизации: феномен содержания. Воронеж, 1997. 230 с.

136. Кустовський С. М. Дидактичні умови організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 255 с.

137. Лазутин С. Б. Применение модульного принципа в разработке электронного учебного курса. *Вестник Тамбовского университета (Серия: Естественные и технические науки)*. 2009. Том 14. Вып. 1. С. 252–254.

138. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти. Гуманізм та освіта електронне наукове видання матеріалів конференції. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06lumsvo.pdf>.

139. Левит С. Культурология. XX век. Энциклопедия. Санкт-Петербург : Университетская книга ; Алетейя, 1998. 447 с.

140. Лещенко М. П. Відкрита освіта у категоріальному полі вітчизняних і зарубіжних учених. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 39. Вип. 1. С. 1–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2014_39_1_3.

141. Лисин Н. Лоскутная автоматизация, или как управлять «зоопарком» программ. URL: <http://www.bytemag.ru/articles/detail.php?ID=14862>.

142. Лоїк Г. Б. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2014. 200 с.

143. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь : словарь современной экономической науки. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Дело, 2003. 520 с.

144. Лотман Ю. М., Успенский Б. А. О семиотическом механизме культуры. Семиосфера. Санкт-Петербург : Искусство–СПБ, 2000. С. 485–503.

145. Луговий В. І. Освіта, навчання, інформація, компетентність: канонізація понять (теоретико-методологічний дискурс). Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку / за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового, М. Ф. Степка. Харків : Вид-во НУА, 2009. С. 178–211.

146. Любченко В. В., Шинкарюк А. С. Метод построения учебной траектории в условиях мобильного обучения. *Вестник НТУ «ХПИ». Тематический выпуск: Информатика и моделирование*. 2011. № 17. С. 81–85.

147. Маглинец Ю. А. Анализ требований к автоматизированным информационным системам. URL: <http://www.intuit.ru/department/itmngt/analysis/>.

148. Магруппова А. А. Организационно-педагогические условия формирования у студентов вузов физической культуры готовности к управленческой деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Челябинск, 2000. 152 с.

149. Мазаракі А. А., Ткаченко Т. І., Гуляєва Н. М., Калиновська Л. Є., Кузьменко Л. І., Решетникова Л. М. Програми нормативних навчальних дисциплін

підготовки спеціаліста і магістра галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування». Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2011. 359 с.

150. Малярчук С. М. Формування основ інформаційної культури учнів 6–7 класів за допомогою середовища Лого : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1997. 24 с.

151. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Знание, 1996. 308 с.

152. Матвієнко О. В. Теорія і практика підготовки спеціалістів з інформаційного забезпечення системи управління невиробничою сферою : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 498 с.

153. Матвієнко О. В., Цивін М. Н. Основи менеджменту інформаційних систем : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.

154. Минцберг Г. Б. Альстрэнд Дж. Лэмпел. Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегий менеджмента. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 336 с.

155. Місяченко І., Кодинець М. Автоматизоване робоче місце менеджера (організатора виробництва) в навчальному процесі. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 29–30.12.2013 р. Переяслав-Хмельницький, 2013. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/3093>.

156. Могилевская Е. В. Профессиональная подготовка менеджеров с использованием имитационного моделирования на основе информационных технологий : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2006. 193 с.

157. Моисеева М. В., Полат Е. С. Дистанционное обучение. Москва : Владос, 1998. 192 с.

158. Нагаєв В. М. Формування досвіду соціокультурної професійної комунікації менеджерів у процесі їх фахової підготовки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 2. С. 42–47.

159. Нагорнова Г. В. Формирование информационной культуры будущего менеджера в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Киров, 2007. 225 с.

160. Нестеренко О. А. Навчання іноземних мов з використанням мобільних пристроїв. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, леми, перспективи* : зб. наук. пр. третьої Міжнар. наук.-практ. конф. URL: http://ubgd.lviv.ua/konferenc/kon_ikt/Section6/Nesterenko.pdf.

161. Никитина С. И. Современные тенденции формирования понятия «Информационная культура». *Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Информатика и информатизация образования*. 2006. № 6. С. 150–152.

162. Новицька Н. Б. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 19 с.

163. Оршанский А. Ю. Корректировка формирования информационной культуры при профессиональной подготовке экономистов в вузах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2003. 198 с.

164. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Кваліфікація: магістр з менеджменту. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 64 с.

165. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Кваліфікація: магістр з менеджменту. Запоріжжя : КПУ, 2016. 62 с.

166. Освітньо-професійна програма «Менеджмент» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Кваліфікація: магістр з менеджменту. Херсон : ХНАУ, 2016. 64 с.

167. Отставнов М. Прикладные свободные программы в школе. Москва : Медиа Технолоджи сервис, 2000. 96 с.

168. Павленко Г. А. Інформаційна культура соціальних суб'єктів як фактор удосконалення управління суспільством : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2009. 20 с.

169. Петренко В. О. Методологічні основи проектування моделі педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до соціокультурної професійної взаємодії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету (Серія: Педагогічні науки)*. Чернігів : ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2016. Вип. 137. С. 141–145.

170. Пильщикова Т. Н. Менеджерская подготовка учителя физической культуры в педвузе: реальность, проблемы, решение. *Теория и практика физической культуры*. 2001. № 10. С. 8–10.

171. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учеб. для студ. пед. вузов : в 2-х кн. Москва : ВЛАДОС, 1999. Кн. 2. 256 с.

172. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов 100 ответов : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. 368 с.

173. Попов О. А. Пример вычисления норм теста. *Статистика в педагогике и психологии*. URL: http://psystat.at.ua/Articles/Norm_calculation.doc.

174. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF/print>.

175. Про Національну програму інформатизації : Закон України № 74/98-вр {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2684-III (2684-14) від 13.09.2001 р.; № 2289-VI (2289-17) від 01.06.2010 р.; № 5463-VI (5463-17) від 16.10.2012}. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.

176. Пронина Л. А. Информационная культура как фактор развития информационного общества. *Аналитика культурологи* : электрон. науч. изд. 2008.

Вып. 1 (10). URL: <http://www.analiculturolog.ru/archive/itemlist/category/27-issue-10.html?start=10>.

177. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; [за ред. Н. Г. Ничкало]. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

178. Психологический словарь. 3-е изд., доп. и перераб. / авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 640 с.

179. Пшенична О. С. Підготовка майбутнього менеджера організацій до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2012. 377 с.

180. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2007. 495 с.

181. Рапацевич Е. С. Педагогика: Большая современная энциклопедия. Минск : Современное Слово, 2005. 720 с.

182. Робочий навчальний план підготовки спеціаліста. Спеціальність 073 «Менеджмент організацій». Запоріжжя : КПУ, 2015. 2 с.

183. Романова Е. 99 популярных профессий. Психологический анализ и профессиограммы. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 464 с.

184. Романовський О. О. Особливості підприємницьких університетів США. Економіка та держава. 2011. № 3. С. 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_3_6.

185. Росс Г. Электронные библиотеки в образовании: возможности и перспективы. *Научные и технические библиотеки*. 2002. № 10. С. 64–90.

186. Руденко В. М., Руденко Н. М. Математичні методи в психології : підручник. Київ : Академвидав, 2009. 384 с. (Серія «Альма-матер»).

187. Руденко Е. С., Шамов А. В. Обработка результатов экспертных оценок. *Проблеми техніки*. Одеса. 2013. № 2. С. 139–145.

188. Руководство к Своду знаний по управлению проектами (Руководство РМВОК®) [Пер. с англ]. 3-е изд. Институт Управления Проектами, 2004. 238 с.
189. Рябченко Л. О. Управління самостійною пізнавальною діяльністю майбутніх економістів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2011. 220 с.
190. Савчук Л. О. Формування інформаційної складової фахової підготовки майбутніх економістів у процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2009. 20 с.
191. Сайт Американської бібліотечної асоціації (The American Library Association [ALA]). URL: <http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html>.
192. Семёнов А. Л. Роль информационных технологий в общем среднем образовании. Москва : МИПКРО, 2000. 12 с.
193. Семенюк Э. П. Информационная культура общества и прогресс информатики. *НТИ. Серия 1*. 1994. № 1. С. 2–7.
194. Сенча І. А. Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2008. 21 с.
195. Сергеев А. Л. Рыночный инструментарий менеджмента: генезис и эффективность. Ростов-на-Дону : СКНЦ ВШ, 2002. 200 с.
196. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навч.-метод. посіб. для викл. системи форм., неформ. та інформ. освіти дорослих. Київ : Нац. акад. пед. наук України ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
197. Сисоєва С. О., Кареліна О. В. Основи комп'ютерної грамотності. Дистанційний курс : навч. посіб. Тернопіль : Стародубець, 2006. 302 с.
198. Скворцов Л. В. Информационная культура в контексте глобализации. *Теория и практика общественно-научной информации*. 2002. № 18. С. 5–14.
199. Скворцов Л. В. Информационная культура и цельное знание: Избранные труды / ред. кол. Галинская И. Л. (отв. ред.) и др. Москва : ИНИОН РАН, 2001. 288 с.

200. Словарь-справочник педагогических инноваций в образовательном процессе / сост. Л. В. Трубайчук. Москва : Восток, 2001. 81 с.
201. Смит Р. Человек между биологией и культурой. *Человек*. 2000. № 1. С. 25–36.
202. Собаєва О. В. Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2001. 19 с.
203. Сороко Н. В. Роль інформаційної культури в удосконаленні професійної компетентності вчителів. *Інформаційні технології і засоби навчання* : електрон. наук. фах. вид. 2007. Вип. 4. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em4/content/07snvcpt.htm>.
204. Соснина Т. Н., Гончуков П. Н. Словарь трактовки понятия «Информация». Москва : Педагогика, 1997. 48 с.
205. Социология: Энциклопедия / сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. Минск : Книжный Дом, 2003. 1312 с.
206. Столяревська А. Л. Формування інформаційної культури студентів педагогічних вузів при вивченні курсу інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 1998. 16 с.
207. Сторінка Learning Management System Moodle. URL: <http://moodle.org/>.
208. Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций. Санкт-Петербург ; Москва : Исследоват. центр проблем кач-ва под-ки спец-ов, 2006. 72 с.
209. Сущенко А. В. Досвід підготовки менеджерів організацій в умовах магістратури. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя. 2015. Вип. 45 (98). С. 497–504.
210. Тейлор Ф. Научные основы организации промышленных предприятий. Санкт-Петербург : Изд-во Л. А. Левенстерна, 1916. 119 с.

211. Тимошко Г. М. Система підготовки резерву керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 196 с.

212. Титенко С. В. Комплекс моделей для побудови Web-системи безперервного навчання. *Наукові вісті НТУУ «КПІ»*. 2008. № 5 (61). С. 57–66.

213. Токтаньязова А. Э. Информационная культура как необходимый компонент подготовки специалиста в высшем учебном заведении. *Новые технологии*. 2006. № 1. С. 21–23.

214. Толкунов С. М. Структура навчального програмного забезпечення для дистанційної форми навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання* : електрон. наук. фах. вид. 2007. Вип. 3. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/ITZN/em3/content/07tsmedf.htm>.

215. Тришина С. В. Информационная компетентность как педагогическая категория. *Эйдос* : интернет-журнал. 2005. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm>.

216. Тришина С. В., Хуторской А. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования. *Эйдос* : интернет-журнал. 2004. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-09.htm>.

217. Уханов В. А. Информационная деятельность человека : дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.11. Екатеринбург, 1997. 292 с.

218. Файоль А. Общее промышленное управление. Москва : Книга, 1992. 111 с.

219. Фіньков А. В. Формування основ інформаційної культури студентів-філологів з використанням експертних систем : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1995. 24 с.

220. Харченко Г. И. Компьютерные программы учебного назначения как средство активизации учебной деятельности студентов вуза (на примере психолого-педагогических дисциплин) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2005. 202 с.

221. Швець Ю. Розробка та використання електронної дисципліни в навчанні.
URL: http://virtuni.education.zp.ua/edu_cpu/course/view.php?id=3499.
222. Шиман О. І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 20 с.
223. Шимко І. М. Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кривий Ріг, 2003. 180 с.
224. Щенников С. А. Открытое образование. Москва : Наука, 2002. 527 с.
225. Ядрихинская Е. Е. Педагогические условия формирования информационной культуры будущего специалиста. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2009. № 15. С. 103–106.
226. Янчук Т. В. Алгоритм впровадження інформаційних технологій в сучасний бізнес. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 5. Ч. 3. С. 128–130.
227. Ясин Е. Г. Экономическая информация. Методологические проблемы. Москва : Статистика, 1974. 238 с.
228. Ясінський А. М. Формування основ інформаційної культури школярів засобами інтегрованих завдань з інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2000. 22 с.
229. Vunum T. Computer and Information Ethics. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* / Edward N. Zalta (ed.). Abgerufen am 18. Februar 2012.
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/ethics-computer/>.
230. Davis W. S., Yen D. C. *The Information System Consultant's Handbook. Systems Analysis and Design*. CRC Press, 1998. 756 p.
231. Mescon M. H., Albert M., Khedouri F. *Management: Individual and Organizational Effectiveness*. 2-nd ed. New York : Harper & Row, Publishers, Inc, 1985. 756 p.

232. Mintzberg H. *The Nature of Managerial Work*. New York : Harper & Row, 1973. P. 93–94.
233. Papert S. *Mindstorms: children, computers, and powerful ideas*. New York : Basic Books ink. publishers. 1980. 224 p.
234. UNESCO. *Information for All Programme (IFAP). Towards Information Literacy Indicators. Conceptual framework paper prepared by Ralph Catts and Jesus Lau. Edited by the Information Society Division, Communication and Information Sector, UNESCO. Paris, 2008. 44 p.*

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк анкети «Самовизначення стану інформаційної культури студентів у післядипломній освіті»

Володіння аналітико-синтетичними прийомами роботи з інформацією

1. Чи умієте Ви складати бібліографічні записи книг?

а) Так; б) Ні.

2. Чи умієте Ви скласти бібліографічний запис електронного ресурсу?

а) Так; б) Ні.

3. Чи оцінюєте Ви свої когнітивні уміння (володіння порівнянням, аналізом, узагальненням; самостійність мислення; перенесення інформації у новий контекст; вміння визначити головне тощо) як достатні?

а) Так; б) Ні.

4. Чи умієте Ви робити анотації?

а) Так; б) Ні.

5. Чи маєте Ви навички реферування?

а) Так; б) Ні.

Комп'ютерна грамотність

6. Чи є у Вас можливість використовувати персональний комп'ютер та мережу Internet вдома (за межами навчального закладу)?

а) так; б) є комп'ютер, але немає Internet в) ні;

7. Чи викликають труднощі створення та редагування текстів за допомогою комп'ютера?

а) Так; б) Ні.

8. Чи викликають труднощі створення й редагування графіки?

а) Так; б) Ні.

9. Чи викликає труднощі робота з електронними таблицями й базами даних?

а) Так; б) Ні.

10. Чи викликає труднощі робота з мультимедіа?

а) Так; б) Ні.

11. Чи викликає труднощі пошук інформації в Internet?

а) Так; б) Ні; в) не використовую зовсім.

12. Чи користуєтесь Ви Internet для пошуку професійної або навчальної інформації?

а) користуюся Internet систематично; б) інколи користуюся Internet; в) не користуюсь Internet.

Володіння комунікаційно-інформаційними технологіями

13. Які інформаційно-комунікаційні технології Ви використовуєте у повсякденній діяльності з метою налагодження комунікації з іншими людьми (відзначити потрібне)?

а) електронну пошту; б) Skype; в) ICQ;

г) чати; д) Internet-телефонію та конференції; е) соціальні мережі;

ж) не використовую.

14. Чи викликає труднощі робота з інформаційно-комунікаційними технологіями?

а) Так; б) Ні.

15. Чи викликає труднощі робота з Internet-телефонією та конференціями (організацією тимчасового мережевого співтовариства (робочої групи))?

а) Так; б) Ні.

16. Чи викликає труднощі обмін файлами через Internet?

а) Так; б) Ні.

Володіння технологіями управління бізнесом

17. Чи доводилося Вам користуватися у навчальній/професійній діяльності спеціалізованими професійно орієнтованими програмними засобами?

а) Так; б) Ні.

18. Як Ви оцінюєте свої навички роботи із сучасними інформаційними системами, розробленими безпосередньо для здійснення управлінської діяльності?

а) Достатні; б) Недостатні.

Установки у сфері інформаційних процесів і відносин, що є основою активності в професійно-інформаційній діяльності

19. Чи маєте Ви потребу у підвищенні свого рівня інформаційної культури?

а) Так; б) Ні; в) Важко відповісти.

20. Чи можете Ви назвати три спеціалізовані журнали, присвячені питанням менеджменту та адміністрування, що видаються в Україні?

а) Так; б) Ні.

Знання та дотримання законів про інформацію

21. Як Ви оцінюєте рівень своїх знань законодавства щодо використання інформації, а також тих законів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності?

а) Високий; б) Середній; в) Низький.

22. Як Ви вважаєте, чи є актуальним дотримання законодавства під час роботи з інформацією?

а) Так; б) Ні.

23. Чи неодмінним є дотримання авторського права при використанні програмного продукту?

а) Так; б) Ні.

24. Чи цікавилися Ви положеннями законодавства щодо обігу інформації в суспільстві?

а) Так; б) Ні.

Володіння нормами інформаційної етики

25. Чи допустимі неетичні методи отримання професійної інформації?

а) Так; б) Ні.

26. Як Ви ставитесь до інформаційного «піратства»?

а) Негативно; б) Поблажливо; в) Позитивно.

27. Чи користуєтесь Ви ліцензованим софтом?

а) Ніколи; б) Іноді; в) Виключно ним.

28. Чи дотримуетесь Ви правил легального використання інформації в професійній діяльності?

а) Ніколи; б) Іноді; в) Тільки так.

Додаток Б

Комп'ютерний тест

Блок А. Володіння понятійно-термінологічним апаратом у сфері роботи з інформацією**1. Модем – це ...**

- а) поштова програма;
- б) мережевий протокол;
- в) сервер Internet;
- г) технічний пристрій¹.

2. Електронна пошта (e-mail) надає змогу передавати ...

- а) тільки повідомлення;
- б) тільки файли;
- в) повідомлення та додані файли;
- г) відео зображення.

3. Який протокол є базовим в Internet?

- а) HTTP;
- б) HTML;
- в) TCP;
- г) TCP / IP.

4. Комп'ютер, підключений до Internet, обов'язково має ...

- а) IP-адресу;
- б) Web-сервер;
- в) домашню web-сторінку;

¹ Підкреслено правильну відповідь

г) доменне ім'я.

5. Задана адреса електронної пошти в мережі Internet: user-name@int.glasnet.ua. Яке ім'я власника електронної адреси?

а) int.glasnet.ru;

б) user-name;

в) glasnet.ua;

г) ua.

6. Програми-браузери є ...

а) серверами Internet;

б) антивірусними програмами;

в) трансляторами мови програмування;

г) засобом перегляду web-сторінок.

7. Web-сторінки мають формат (розширення) ...

а) *. Txt;

б) *. Htm;

в) *. Doc;

г) *. Eхе.

8. Як гіпертекстові посилання можна використовувати ...

а) тільки слово;

б) тільки картинку;

в) будь-яке слово або будь-яку картинку;

г) слово, групу слів або картинку, при підведенні миші до яких її курсор набуває форми людської руки.

9. Web-сторінка – це ...

а) документ, у якому зберігається інформація сервера або користувача;

б) документ, у якому зберігається вся інформація по мережі;

в) меню програмних продуктів.

10. Адресація – це ...

- а) кількість бод (символів / сек) інформації, що пересилається;
- б) спосіб ідентифікації абонентів у мережі;
- в) адреса сервера;
- г) поштова адреса користувача мережі.

11. Яка з адрес відповідає домену другого рівня?

- а) www.fizika.ru;
- б) interweb.spb.ru / present;
- в) www.junior.ru / nikolaeva;
- г) www.junior.ru / nikolaeva / word.htm.

12. Комп'ютерні телекомунікації – це ...

- а) з'єднання декількох комп'ютерів в єдину мережу;
- б) перенесення інформації з одного комп'ютера на інший за допомогою флешки;
- в) дистанційна передача даних з одного комп'ютера на інший;
- г) обмін інформацією між користувачами про стан роботи комп'ютера.

13. Домен – це ...

- а) одиниця виміру інформації;
- б) частина адреси, що визначає адресу комп'ютера користувача в мережі;
- в) назва програми для здійснення зв'язку між комп'ютерами;
- г) назва пристрою, що здійснює зв'язок між комп'ютерами.

14. Гіпертекст – це ...

- а) дуже великий текст;
- б) текст, набраний на комп'ютері;
- в) текст, у якому використовується шрифт великого розміру;
- г) структурований текст, у якому можуть здійснюватися переходи за виділеними мітками.

15. HTML (Hyper Text Markup Language) є ...

- а) засобом перегляду Web-сторінок;
- б) транслятором мови програмування;
- в) сервером Internet;
- г) засобом створення Web-сторінок.

16. Мережевий протокол – це ...

- а) послідовний запис подій, що відбуваються в комп'ютерній мережі;
- б) правила інтерпретації даних, переданих по мережі;
- в) набір угод про взаємодії в комп'ютерній мережі;
- г) правила встановлення зв'язку між двома комп'ютерами в мережі.

17. Швидкість передачі даних – це ...

- а) кількість біт інформації, що передається через спеціальний пристрій за одиницю часу;
- б) кількість байт інформації, переданої з одного комп'ютера на інший;
- в) кількість інформації, що передається за одну секунду;
- г) кількість байт інформації, переданої за одну хвилину.

18. Елементарна одиниця виміру інформації, яка набуває значення 1 або 0, це

– ...

- а) біт;
- б) бод;
- в) байт;
- г) Кбайт.

19. Що з нижченазваного не є носієм інформації?

- а) книга;
- б) географічна карта;
- в) дискета з іграми;
- г) звукова плата.

20. До зовнішніх запам'ятовувальних пристроїв належить ...

- а) драйвер;
- б) монітор;
- в) процесор;
- г) жорсткий диск.

21. Оперативний запам'ятовувальний пристрій – це пам'ять, у якій зберігається ...

- а) інформація, присутність якої постійно необхідна в комп'ютері;
- б) інформація, незалежно від того, працює ЕОМ чи ні;
- в) виконувана в конкретний момент часу програма і дані, з якими вона безпосередньо працює;
- г) програми, призначені для забезпечення діалогу користувача з ЕОМ.

22. Що таке кеш-пам'ять?

- а) пам'ять, призначена для довготривалого зберігання інформації, незалежно від того, працює ЕОМ чи ні;
- б) понадоперативна пам'ять, у якій зберігаються найбільше часто використовувані ділянки оперативної пам'яті;
- в) пам'ять, у якій зберігаються системні файли операційної системи;
- г) пам'ять, у якій обробляється одна програма в конкретний момент часу.

23. Оберіть правильний вислів:

- а) зовнішня пам'ять – це пам'ять високої швидкодії та обмеженої ємності;
- б) зовнішня пам'ять призначена для довготривалого зберігання інформації тільки коли працює ЕОМ;
- в) зовнішня пам'ять призначена для довготривалого зберігання інформації незалежно від того, працює ЕОМ чи ні.

24. Утиліта, яка використовується для зменшення розміру файлів шляхом їх стиснення, називається ...

- а) зменшувач;

- б) архіватор;
- в) дефрагментатор;
- г) стискувач.

25. WWW – це ...

- а) World Wild Web;
- б) World-Wide Web;
- в) Wild West World;
- г) We Were Well.

26. До прикладного програмного забезпечення належать ...

- а) операційна система;
- б) електронні таблиці;
- в) програма для оптимізації дисків.

27. BIOS – це ...

- а) ігрова програма;
- б) діалогова оболонка;
- в) базова система введення-виведення;
- г) командна мова операційної системи.

28. Ярлик – це

- а) директорія;
- б) переміщений файл, папка або програма;
- в) графічний знак, який вказує на файл, папку або програму;
- г) копія файлу, папки або програми.

29. Основна характеристика процесора – це ...

- а) обсяг використовуваної основної пам'яті;
- б) обсяг використовуваної зовнішньої пам'яті;
- в) споживана потужність;
- г) кількість виконуваних за 1 секунду елементарних дій (команд).

Блок Б. Використання інформаційних систем в управлінні бізнесом

1. Що таке «інформаційні технології» (ІТ)?

а) інформація, збережена на комп'ютері, надана в необхідному вигляді;

б) комплекс взаємопов'язаних алгоритмів збору, обробки, передачі та зберігання інформації, що включають організацію взаємодії обчислювальної техніки, програмного забезпечення, людей та виробничого обладнання;

в) процес здобуття інформації на основі методів збору, передачі, зберігання і обробки даних з метою забезпечення підготовки, прийняття і реалізації управлінського рішення.

2. Новітня ІТ – це:

а) ІТ з дружнім інтерфейсом користувача;

б) ІТ, створені не пізніше, ніж 2-3 роки тому;

в) ІТ, створені не пізніше, ніж 7-8 років тому.

3. Мета будь-якої ІТ:

а) заміна ручної, рутинної роботи або пошуку і передачі інформації автоматизованими комп'ютерними інформаційними технологіями;

б) отримання потрібної інформації певної якості на заданому носії;

4. Що таке інформаційна система (ІС)?

а) система обробки інформації, що працює спільно з організаційними ресурсами, такими як люди, технічні засоби та фінансові ресурси, що забезпечує і розподіляє інформацію для подальшого використання;

б) корпоративний документ, що регламентує порядок руху інформації між зовнішнім середовищем, співробітниками, керівниками у тій, чи іншій організації.

5. Місія інформаційної системи (ІС):

а) виробництво потрібної інформації необхідної якості на заданому носії;

б) забезпечення організації інформацією, потрібною для ефективного її функціонування, створення інформаційного та технічного середовища для управління всіма її ресурсами.

6. До засобів програмного забезпечення управління бізнесом належать:

а) сукупність програм для забезпечення нормального функціонування комплексу технічних засобів комерційної організації;

б) комплекс програм для вирішення типових завдань управління бізнесом.

7. Експертна система – це:

а) комплексна система, призначена для пошуку інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень в Internet;

б) комп'ютерна програма, що має базу даних і дає змогу знаходити варіант управлінського рішення за заданими умовами.

8. Традиційні (паперові) інформаційні системи:

а) не мають жодних переваг і їхнє використання не має перспектив;

б) мають деякі переваги і можуть бути використані у певних умовах.

9. Інформаційний продукт – це:

а) задокументована інформація, підготовлена відповідно до потреб користувачів і подана у формі товару;

б) інформація для фахівців, організована за певними правилами, що передбачають загальні принципи опису, зберігання і маніпулювання, незалежні від прикладних програм.

10. До засобів оргтехніки належать:

а) програмні засоби, що забезпечують автоматизацію документообігу в організації;

б) технічні засоби для роботи з документами в офісі.

11. Основними комунікаційними технологіями в управління бізнесом на сьогодні виступають:

а) мережі з комутацією каналів та мережі з комутацією пакетів;

б) використання комп'ютерних ресурсів для забезпечення спілкування між людьми.

12. Основною перевагою настільних видавничих систем є:

а) можливість підготовки до друку складних і великих за обсягом документів;

б) реалізація різноманітних поліграфічних ефектів, що дають змогу легко маніпулювати текстом, змінювати формат сторінок, розмір відступів.

13. Автоматизована інформаційна система – це призначена для обробки інформації і прийняття управлінських рішень сукупність:

а) апаратно-програмних засобів;

б) фахівців;

в) економіко-математичних методів і моделей;

г) технічних засобів.

14. Система управління економічним об'єктом характеризується наявністю таких взаємопов'язаних компонентів:

а) об'єкта та суб'єкта управління;

б) зовнішнього середовища, менеджера та працівників.

15. Виділіть комплексну корпоративну систему управління бізнес-процесами підприємства:

а) R3 фірми SAP;

б) Statgrafics;

в) Wizard.

16. Виділіть систему управління даними:

а) BPMS;

б) Acces;

в) FOCCAL.

17. Виділіть систему автоматизації діловодства:

а) Compu Trac;

б) Alfresco;

в) Галактика.

18. Виділіть систему управління проектами:

а) Skype;

б) Microsoft Project Professional;

в) ІНЕК-АФСП;

г) FOCCAL.

19. Виділіть статистичний пакет:

а) Forecast Expert;

б) ДОК ПРОФ 2.0;

в) SPSS.

Додаток В

Орієнтовна тематика завдань для підготовки професійно-інформаційного продукту (реферату та презентації)

1. Тезаурус у галузі «Глобальні комп'ютерні мережі, їх призначення та особливості функціонування».
2. Тезаурус у галузі «Комунікаційні технології глобальних та локальних мереж».
3. Тезаурус у галузі «Апаратна основа персональних комп'ютерів».
4. Тезаурус у галузі «Інтерфейс користувача і технологія роботи у мережі Internet».
5. Тезаурус у галузі «Програмні засоби систематизації інформації і управління даними».
6. Тезаурус у галузі «Програмна основа роботи персонального комп'ютера».
7. Тезаурус у галузі «Системи управління даними».
8. Тезаурус у галузі «Системи підтримки управлінських рішень та експертних систем».
9. Тезаурус у галузі «Апаратні та програмні інформаційно-комунікаційні засоби передачі інформації, що використовуються менеджерами у професійній діяльності».
10. Тезаурус у галузі «Програмні та апаратні засоби унаочнення презентаційного матеріалу».
11. Тезаурус у галузі «Використання інформаційних систем в управлінні бізнесом».
12. Тезаурус у галузі «Вільне програмне забезпечення управління бізнесом».

Додаток Д

Орієнтовна тематика завдань для створення проекту з використанням інформаційних систем управління проектами

1. Розробка календарного плану проекту створення бази персональних даних клієнтів у телекомунікаційній компанії.
2. Розробка календарного плану пілотного проекту впровадження системи резервування безперебійного електроживлення обладнання вузлу зв'язку мобільного оператора.
3. Розробка календарного плану проекту створення та розвитку компанії з обслуговування систем кондиціонування та вентиляції.
4. Розробка календарного плану проекту розробки та впровадження CRM системи в компанії з розробки програмного забезпечення.
5. Розробка календарного плану проекту створення роздрібної мережі відділень бізнесу обслуговування індивідуальних клієнтів «ПриватБанку».
6. Розробка календарного плану проекту «Впровадження системи Business Intelligence на основі SQL Server» в АОЗТ «Квазар-Мікро Техно».
7. Розробка календарного плану проекту впровадження системи управління ресурсами підприємства.
8. Розробка календарного плану проекту створення туристичного Internet-порталу.
9. Розробка календарного плану проекту створення вендінгової мережі з надання послуг населенню.
10. Розробка календарного плану проекту створення проектного офісу для управління портфелем проектів Internet-компанії.
11. Розробка календарного плану проекту створення програмної системи забезпечення роботи агентів call-центру.

12. Розробка календарного плану проекту створення спортивно-оздоровчого клубу.
13. Розробка календарного плану проекту створення Internet-магазину на базі платформи SAP Netweaver.
14. Розробка календарного плану проекту створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи банку.
15. Розробка календарного плану проекту впровадження електронного продажу ваучерів «Легке поповнення».
16. Розробка календарного плану проекту створення системи моніторингу в технічній дирекції телекомунікаційної компанії.
17. Розробка календарного плану проекту будівництва футбольного стадіону.
18. Розробка календарного плану соціального проекту зі створення центру альтернативної комунікації.
19. Розробка календарного плану проекту створення та розвитку компанії з монтажу систем вентиляції та кондиціонування.
20. Розробка календарного плану проекту організації та проведення аматорської вітрильної регати вихідного дня Boatweekend в акваторії Дніпра.
21. Розробка календарного плану проекту «Проектування, поставка та монтаж обладнання вентиляції та кондиціонування в мережі торгово-офісних центрів по Україні».
22. Розробка календарного плану проекту створення інформаційно-аналітичного видання для підприємців «Антикриз».

Додаток 3

Тест-опитувальник «Активність у професійно-інформаційній діяльності»

Прізвище, ім'я та по-батькові студента _____

Будь ласка, навпроти твердження позначте своє ставлення до нього, обвівши цифру, що стоїть у рейтинговій шкалі, за принципом: 7 – «завжди», 1 – «ніколи», або 7 – «саме так», 1 – «точно ні», залежно від формулювання завдання.

Твердження	Рейтингова шкала
Я користуюся Skype для комунікації з підлеглими та партнерами	1 2 3 4 5 6 7
Я користуюся програмами для управління проектами	1 2 3 4 5 6 7
Я передплачую або підписаний на журнали, присвячені питанням організації бізнесу	1 2 3 4 5 6 7
Я користуюся планшетним комп'ютером	1 2 3 4 5 6 7
У цьому році я підготував презентацію	1 2 3 4 5 6 7
Я маю навички створення та користування базами даних	1 2 3 4 5 6 7
Я широко використовую інформаційні технології в побуті	1 2 3 4 5 6 7
Я знаю, що таке «хмарні» обчислення, та регулярно звертаюся до «хмарних» інформаційних сервісів	1 2 3 4 5 6 7
Я користуюся мобільним Internet	1 2 3 4 5 6 7
Я вважаю, що електронний документообіг більш зручний, ніж традиційний	1 2 3 4 5 6 7

Я здійснюю заходи для підвищення рівня вмінь користування інформаційними технологіями (передплачую відповідні журнали, відвідую курси та ін.)	1 2 3 4 5 6 7
У відрядження завжди беру пристрій для зв'язку з Internet	1 2 3 4 5 6 7
Володію навичками «сліпого» набору тексту, користуюсь ними у роботі та навчанні	1 2 3 4 5 6 7
Маю реєстр постійних джерел для отримання інформації з будь-якого професійного питання	1 2 3 4 5 6 7
Регулярно звертаюся до Internet для отримання відповідей на професійні питання	1 2 3 4 5 6 7
Я умію готувати звіти для керівництва	1 2 3 4 5 6 7
У мене не викликає труднощів спілкування з незнайомими колегами на професійні теми	1 2 3 4 5 6 7

Дякуємо за співпрацю!

Додаток К

Тест-опитувальник «Володіння нормами інформаційної етики»

Прізвище, ім'я та по-батькові студента _____

Позначте своє ставлення до твердження, обвівши цифру, що стоїть у рейтинговій шкалі за принципом 7 – «завжди», 1 – «ніколи», або 7 – «саме так», 1 – «точно ні», залежно від формулювання завдання.

Твердження	Рейтингова шкала
Я знаю основні положення законодавства з регуляції відносини у сфері інтелектуальної власності	1 2 3 4 5 6 7
Я завжди дотримуюсь законодавства під час роботи з інформацією	1 2 3 4 5 6 7
Я дотримуюсь авторського права при використанні програмних продуктів	1 2 3 4 5 6 7
Я стежу за змінами у законодавстві у сфері обігу інформації в суспільстві	1 2 3 4 5 6 7
Вважаю неприпустимим використання неетичних методів отримання інформації в бізнесі	1 2 3 4 5 6 7
Я не підтримую «інформаційне піратство»	1 2 3 4 5 6 7
Я ніколи не користуюсь неліцензійним програмним забезпеченням	1 2 3 4 5 6 7
Я завжди дотримуюсь правил легального використання інформації у своїй професійній діяльності	1 2 3 4 5 6 7
Я вважаю, що легальна інформація може бути товаром	1 2 3 4 5 6 7

Вважаю неприпустимим викривлення даних будь-якого звіту	1 2 3 4 5 6 7
Вважаю, що особа, яка порушила законодавство у сфері обігу інформації в суспільстві, має нести за це адміністративну або карну відповідальність	1 2 3 4 5 6 7
Я завжди перевіряю достовірність професійно важливої інформації, яку подаю до відома колег та керівництва	1 2 3 4 5 6 7
Вважаю, що корпоративну інформацію з попереднього місця роботи не припустимо розголошувати при переході до іншої організації	1 2 3 4 5 6 7
Вважаю плагіат (використання чужих ідей, текстів та інших інформаційних продуктів без посилання на автора) неприпустимим	1 2 3 4 5 6 7
Вважаю ввічливість при спілкуванні через Internet обов'язковою	1 2 3 4 5 6 7

Додаток Л
Довідки про впровадження

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ALFRED NOBEL
UNIVERSITY
DNIPROPETROVSK, UKRAINE

вул. Набережна В. І. Леніна, 18, м. Дніпропетровськ,
Україна, 49000, тел.: (056) 370-36-26, факс: 778-05-28
e-mail: info@dup.edu, www.nobel-univer.edu.ua

18, Naberezhna Lenina Str., Dnipropetrovsk, 49000
Ukraine, tel.: +38 (056) 370-36-26, fax: 778-05-28
e-mail: info@dup.edu, www.nobel-univer.edu.ua

№ 1569 від 03.12.2012
на № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Бондаря Олександра Вікторовича

Протягом 2010-2011 рр. з метою формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій у навчально-виховний процес університету було впроваджено результати дисертаційного дослідження О.В. Бондаря за темою «Формування інформаційної культури менеджерів організацій у системі післядипломної підготовки».

Одним з питань навчально-методичного семінару, що проводився в університеті, було обговорення проблеми щодо створення й використання інформаційного середовища ВНЗ, користування засобами Moodle, наповнення інформаційного середовища контентом веб-порталу, які було розкрито О.В. Бондарем та запропоновано методичні матеріали щодо користування системою управління проектами «Мегаплан».

За представленими автором матеріалами було оновлено зміст окремих модулів фахових дисциплін стосовно інформаційно-комунікаційних засобів професійної діяльності, інформаційної системи управління проектами.

З метою активізації пізнавальної діяльності студентів було впроваджено розроблені лекції-візуалізації з використанням мультимедіа обладнання, лекції прес-конференції, сукупність прикладних завдань професійної спрямованості.

Запропоновані О.В. Бондарем методичні підходи дозволяють підвищити ефективність формування інформаційної культури менеджерів організацій.

Проректор з науково-педагогічної роботи
та організації навчального процесу, **д.с.н., проф.**

В.А. Павлова
В.А. Павлова

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ЗА МІЖНАРОДНОЮ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ISO 9001 : 2008

Сертифікат № 472118QM08

Сертифікат № 472118QM08

Сертифікат № NQSP-011911

Сертифікат № GB/T19001

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

03113, м. Київ, бульв. Акад. Вернадського, 16-а. Е-mail: office@eu.edu.ua. Тел.: (044) 450-99-31.
Факс: (044) 452-33-68. p. 26008014040118 філія АТ "Укрстобанк" МФО 380333, код 24366800

№ 594/12 від «27» 11 2012 р.
на № _____ від «___» _____ 20__ р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи Бондара Олександра Вікторовича «Формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці», що подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Наукові здобутки О.В.Бондара використовуються у процесі перепідготовки менеджерів організації і адміністрування. В навчальний процес дисципліни «Інформаційні системи і технології в управлінні організацією» впроваджені змістові модулі «Інформаційна культура менеджера», «Інформаційно-комунікаційні засоби професійної діяльності», «Інформаційні системи управління проектами», «Інформаційні системи управління даними». Використання авторських ідей допомогло вдосконалити самостійну роботу студентів за рахунок інноваційних педагогічних засобів.

В процесі професійної підготовки менеджерів організацій використано розроблену і впроваджену О.В.Бондарем методику оцінки інформаційної культури майбутніх менеджерів.

Хід і результати педагогічного експерименту з перевірки ефективності педагогічних умов формування інформаційної культури майбутніх менеджерів організацій засвідчив не випадковий характер позитивних змін в професійних характеристиках студентів цієї спеціальності.

Проректор з наукової роботи
ПВНЗ «Європейський університет»,
д.е.н., професор

В.М. Мельник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**МІЖНАРОДНИЙ
ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Україна, 65009, м. Одеса,
вул. Фонтанська дорога, 33.
Тел./факс: 0 (48) 715-38-28

MINISTRY OF EDUCATION, SCIENCE,
YOUTH AND SPORTS OF UKRAINE

**INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
UNIVERSITY**

33, Fontanska Doroga st.
Odessa, 65009, Ukraine
Tel./Fax: 0 (48) 715-38-28

№ 238 від «04» 12 202р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи Бондара Олександра Вікторовича «Формування інформаційної культури менеджерів організацій у післядипломній підготовці», що подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Запропоновану О.В.Бондарем педагогічну модель формування інформаційної культури менеджерів організацій впроваджено у навчальний процес у 2010 році. З цього періоду він здійснювався спираючись на обґрунтовані автором принципи навчання, зокрема: принцип єдності навчального, професійного та соціального середовищ; принцип відкритості освітнього простору; принцип синтезу андрагогічного, особистісно-орієнтованого та контекстного підходів до освіти; принципу організації освітніх процесів на основі професійної діяльності осіб, що навчаються; принципу безперервної педагогічної підтримки; принципу професійної мотивації.

За рахунок авторських ідей удосконалено організаційно-методичне забезпечення підготовки менеджерів організацій через використання потенціалу інформаційного середовища ВНЗ, створеного з використанням системи організації навчання Moodle, а також педагогічно обґрунтованого використання інформаційно-комунікаційної системи Skype.

Впровадження авторських напрацювань О.В.Бондара у навчальний процес, показало їх доцільність й високу ефективність.

Ректор,
професор

Виконавець:
Старостіна О. В.
067 78 10 200

А. Ф. Крижановский